

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Волинський національний університет
імені Лесі Українки
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії**

Алла Потапова

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
РЕГІОНІВ СВІТУ. КУРС ЛЕКЦІЙ**

Навчальний посібник

Луцьк – 2024

УДК 33(075.3)

П 64

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 1 від .. вересня 2024 р.).

Рецензент: **Міщенко Олена Віталіївна** – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки

П 64

Потапова А. Г. Соціально-економічний потенціал регіонів світу. Курс лекцій. Навчальний посібник. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2024. 241 с.

Містить основні поняття освітнього компонента «Соціально-економічний потенціал регіонів світу», питання для перевірки і контролю знань та організації самостійної роботи здобувачів освіти.

Рекомендовано здобувачам освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), освітньої програми Середня освіта (Географія. Економіка).

УДК 33(075.3)

Потапова А. Г., 2024

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	7
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ СВІТУ	11
Тема 1. Вступ. Об'єкт, предмет та методи дослідження соціально-економічного потенціалу регіонів світу.....	11
1.1. Вступ.....	11
1.2. Об'єкт, предмет та методи дослідження соціально-економічного потенціалу регіонів світу.....	12
Тема 2. Методика оцінки соціально-економічного потенціалу.....	14
2.1. Методики оцінки економічного потенціалу регіону.....	14
Тема 3. Складові елементи соціально-економічного потенціалу регіонів світу та їх структура.....	19
3.1. Складові елементи економічного потенціалу регіону та їх структура.....	19
3.2. Економічні показники.....	21
Тема 4. Природно-ресурсний потенціал регіонів світу.....	24
4.1. Природно-ресурсний потенціалу регіону, його суть та структура.....	24
4.2. Оцінка природно-ресурсного потенціалу.....	27
Тема 5. Трудовий потенціал регіонів світу.....	31
5.1. Поняття «трудовий потенціал», його дослідження та структура.....	31
5.2. Підходи дослідження трудового потенціалу.....	34
5.3. Оцінка трудового потенціалу.....	35
Тема 6. Виробничий потенціал регіонів світу.....	38
6.1. Поняття «виробничий потенціал», його дослідження та структура.....	38
6.2. Оцінка виробничого потенціалу.....	40
6.3. Оцінка виробничих факторів розвитку.....	42
Тема 7. Фінансовий потенціал регіонів світу.....	46
7.1. Поняття «фінансовий потенціал», його дослідження та структура.....	46
7.2. Проблеми формування фінансових ресурсів суб'єктів регіону.....	53

7.3. Оцінка фінансового потенціалу регіону.....	53
Тема 8. Інноваційний потенціал регіонів світу.....	57
8.1. Сутності інноваційного потенціалу, його дослідження, структура та підходи його трактування.....	58
8.2. Поняття «науковий потенціал» регіону, його складові.....	60
8.3. Інтелектуальний потенціал, підходи до його трактування.....	61
8.4. Оцінка інноваційного потенціалу регіону.....	62
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНІВ СВІТУ.....	66
Тема 9. Соціально-економічний потенціал України.....	66
9.1. Природно ресурсний потенціал України.....	66
9.2. Виробничий потенціал України.....	70
9.3. Трудовий потенціал України.....	77
9.4. Фінансовий потенціал України.....	81
9.5. Науковий потенціал України.....	85
Тема 10. Соціально-економічний потенціал Канади.....	86
10.1. Природно-ресурсний потенціал Канади.....	87
10.2. Виробничий потенціал Канади.....	91
10.3. Трудовий потенціал Канади.....	96
10.4. Фінансовий потенціал Канади.....	98
10.5. Науковий потенціал Канади.....	99
Тема 11. Соціально-економічний потенціал Франції.....	103
11.1. Природно-ресурсний потенціал Франції.....	103
11.2. Виробничий потенціал Франції.....	104
11.3. Трудовий потенціал Франції.....	110
11.4. Фінансовий потенціал Франції.....	112
11.5. Науковий потенціал Франції.....	113
Тема 12. Соціально-економічний потенціал Німеччини.....	115
12.1. Природно-ресурсний потенціал Німеччини.....	115
12.2. Виробничий потенціал Німеччини.....	116

12.3. Трудовий потенціал Німеччини.....	121
12.4. Фінансовий потенціал Німеччини.....	123
12.5. Науковий потенціал Німеччини.....	125
Тема 13. Соціально-економічний потенціал Італії.....	126
13.1. Природно-ресурсний потенціал Італії.....	126
13.2. Виробничий потенціал Італії.....	127
13.3. Трудовий потенціал Італії.....	132
13.4. Фінансовий потенціал Італії.....	134
13.5. Науковий потенціал Італії.....	135
Тема 14. Соціально-економічний потенціал Японії.....	135
14.1. Природно-ресурсний потенціал Японії.....	135
14.2. Виробничий потенціал Японії.....	135
14.3. Трудовий потенціал Японії.....	137
14.4. Фінансовий потенціал Японії.....	146
14.5. Науковий потенціал Японії.....	148
Тема 15. Соціально-економічний потенціал Сполучених Штатів Америки.....	150
15.1. Природно-ресурсний потенціал США.....	151
15.2. Виробничий потенціал США.....	152
15.3. Трудовий потенціал США.....	155
15.4. Фінансовий потенціал США.....	157
15.5. Науковий потенціал США.....	159
Тема 16. Соціально-економічний потенціал Великої Британії.....	165
16.1. Природно-ресурсний потенціал Великої Британії.....	165
16.2. Виробничий потенціал Великої Британії.....	166
16.3. Трудовий потенціал Великої Британії.....	170
16.4. Фінансовий потенціал Великої Британії.....	172
16.5. Науковий потенціал Великої Британії.....	174
Тема 17. Соціально-економічний потенціал Польщі.....	175
17.1. Природно-ресурсний потенціал Польщі.....	175
17.2. Виробничий потенціал Польщі.....	180

17.3. Трудовий потенціал Польщі.....	184
17.4. Фінансовий потенціал Польщі.....	186
17.5. Науковий потенціал Польщі.....	187
Тема 18. Соціально-економічний потенціал країн Латинської Америки.....	189
18.1. Природно-ресурсний потенціал країн Латинської Америки.....	190
18.2. Виробничий потенціал країн Латинської Америки.....	196
18.3. Трудовий потенціал країн Латинської Америки.....	202
18.4. Фінансовий потенціал країн Латинської Америки.....	204
18.5. Науковий потенціал країн Латинської Америки.....	205
Питання для підготовки до екзамену.....	209
Словник основних термінів (понять).....	212
Тестування поточного і підсумкового рівня знань здобувачів освіти.....	225
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	236

ВСТУП

Освітній компонент «Соціально-економічний потенціал регіонів світу» є складовим елементом багатогранного блоку професійної підготовки майбутніх фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), освітньо-професійної програми Середня освіта (Географія. Економіка) та ґрунтується на системному підході до ефективної взаємодії усіх елементів соціально-економічного потенціалу регіонів: природно-ресурсного, трудового, виробничого, фінансового та інноваційного.

Метою освітнього компонента «Соціально-економічний потенціал регіонів світу» є набуття здобувачами освіти теоретичних і практичних знань про динаміку розвитку, зміни структури і територіальної організації соціально-економічного потенціалу регіонів світу. Важливим для освітнього компонента є виявлення рівнів розвитку і визначення соціально-економічного потенціалу регіонів світу.

Основними завданнями освітнього компонента «Соціально-економічний потенціал регіонів світу» є: формування системи знань про соціально-економічну поведінку суб'єктів економіки в умовах обмежених виробничих ресурсів і безмежних потреб у суспільстві; набуття ринково-економічного мислення здобувачів освіти; з'ясування ролі соціально-економічних знань у процесі реалізації економічної політики та економічному регулюванні, засвоєнні розуміння тих ринкових перетворень, що відбуваються у національній та світовій економіці; вироблення вміння самостійно здійснювати аналіз соціально-економічних процесів; вивчити зміст та структуру шкільної соціально-економічної освіти, підручників; забезпечити засвоєння теоретичних засад методики викладання економіки; навчити аналізувати шкільні підручники та інші засоби навчання і доцільність застосування дидактичних інструментів; проектувати зміст навчання, різні види пізнавальної діяльності здобувачів освіти і способи їх включення у процес навчання; виробити вміння користуватися

методичним апаратом викладання географії та економіки, забезпечити опанування елементами педагогічних технологій та теоретичних знань з географії та економіки.

У результаті вивчення освітнього компонента здобувачі освіти мають здобути наступні практичні навички та уміння:

Загальні компетентності: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність виявляти та вирішувати проблеми у сфері професійної діяльності, бути критичним і самокритичним.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності: здатність до поглиблення знань і розуміння предметної області та професійної діяльності (ФК1); здатність використовувати інновації у професійній діяльності; здатність до конструктивної та безпечної взаємодії з учасниками освітнього процесу; здатність формувати в учнів культуру академічної доброчесності та дотримуватися її принципів у власній професійній діяльності; здатність усвідомлювати та інтегрувати концептуальні природничо-географічні, суспільно-географічні, картографічні, психолого-педагогічні знання та навички; здатність здійснювати самостійно та організовувати дослідницьку діяльність здобувачів освіти з використанням сучасних методів і технологій, прикладних географічних досліджень природних і суспільних явищ та процесів, адаптованих під конкретні умови освітньої діяльності, узагальнювати отримані результати, презентувати їх; здатність до поглиблення знань і вдосконалення предметної області природничої, антропогенної, суспільної географії, картографії та геоінформаційних технологій, методики навчання географії, що включають новітні наукові здобутки у сфері професійної педагогічної діяльності, є основою для оригінального мислення, проведення досліджень та критичного осмислення професійних проблем; здатність орієнтуватися у світовому й національному географічному освітньо-науковому просторі з метою розширення й актуалізації географічних і психолого-педагогічних знань, пояснювати їх письмовими, усними та візуальними засобами на різних просторових рівнях (світовому, регіональному, державному, локальному), працювати в глобальному

інформаційному середовищі за фахом; здатність до здобуття спеціалізованих умінь та навичок розв'язання проблем сучасної географічної науки, педагогіки, психології, методики навчання географії, які необхідні для проведення наукових досліджень, провадження інноваційної наукової та педагогічної діяльності.

Результатом вивчення освітнього компонента «Соціально-економічний потенціал регіонів світу» є: демонструє вміння застосовувати знання з психології, педагогіки, фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності) у практичних ситуаціях здійснення освітньої діяльності, поглиблює знання з предметної області; формулює наявні проблеми у сфері освітньої діяльності, демонструє навички їх критичного аналізу, генерує нові ідеї, аргументує можливі шляхи їх вирішення та критично оцінює їх спроможність; демонструє уміння класифікувати, упорядковувати і узагальнювати навчальний матеріал відповідно до умов навчального процесу, потреб формування ключових компетентностей та інтегрованого навчання); демонструє уміння забезпечувати конструктивну та безпечну взаємодію з учасниками освітнього процесу; демонструє здатність діяти автономно і в команді; демонструє дотримання культури академічної доброчесності у власній діяльності та демонструє вміння формувати її в учнів; розуміє концептуальні засади та основні теоретико-методологічні проблеми природничої, антропогенної, суспільної географії, картографії та геоінформаційних технологій, методики навчання географії та профільної географії на рівні новітніх наукових здобутків; знає та застосовує поняттєво-концептуальний апарат географії, теоретичні й емпіричні досягнення психології, педагогіки та методики навчання географії, що дозволяє пов'язувати й порівнювати різні погляди на проблемні питання сучасної географії та освітнього процесу з географії, організовувати дослідницьку роботу; обґрунтовує вибір сучасних методів і технологій прикладних географічних досліджень, профільного навчання географії, позанавчальної роботи зі здобувачами освіти, володіє методикою географічних досліджень, необхідних для організації практичних занять з географії та позашкільної роботи, демонструє вміння організовувати

дослідницьку роботу здобувачів освіти; обирає форми та методи організації освітнього процесу з орієнтацією на світовий і національний рівень, володіє вміннями працювати в глобальному інформаційному середовищі за фахом, підбирати спеціальну літературу та картографічні твори; демонструє володіння спеціалізованими вміннями та навичками розв'язання проблем сучасної географічної науки, педагогіки, психології, методики навчання географії, які є необхідними для проведення наукових досліджень, провадження інноваційної наукової та педагогічної діяльності; здійснює відбір, аналіз, представлення і поширення географічної інформації, використовуючи різноманітні письмові, усні та візуальні засоби, картографічні методи, інформаційно-комунікаційні технології.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ СВІТУ

Тема 1. Вступ. Об'єкт, предмет та методи дослідження соціально-економічного потенціалу регіонів світу

1.1. Вступ.

1.2. Об'єкт, предмет та методи дослідження соціально-економічного потенціалу регіонів світу.

1.1. Вступ

Економічний потенціал регіону (ЕПР) – це сукупність природно-ресурсних, виробничих, трудових, інвестиційних та інноваційних ресурсів, при раціональному використанні яких регіон може досягнути максимально високого економічного розвитку.

Ефективність використання економічного потенціалу в країні залежить від господарського механізму. Недосконалість останнього може призвести до нераціонального, малоефективного, а то й витратного використання складових економічного потенціалу.

Кризові явища в економіці України, стереотипи управління регіонами, негнучкість управлінських методів призвели до ряду негативних процесів у регіонах та і в країні в цілому: спад виробництва, погіршення динаміки демографічних процесів, зростання безробіття, зниження якості життя населення та ін. У цих умовах по-новому постає проблема оцінки ефективності та раціональності використання економічного потенціалу регіону та управління ним.

Соціально-економічний розвиток регіонів значною мірою залежить від величини та ефективності використання наявного на даній території економічного потенціалу. Складність і багатоаспектність проблем регіонів є

одним з найбільш важливих сучасних напрямків аналізу для розробки науково-методичних підходів до раціональності й ефективності його використання.

Актуальність вивчення даного питання посилюється й тим, що ще не достатньо розроблені теоретичні та методичні підходи до оцінки економічного потенціалу регіону, особливо його вартісної оцінки.

1.2. Об'єкт, предмет та методи дослідження соціально-економічного потенціалу регіонів світу

Об'єктом дослідження є економічний потенціал регіону.

Предмет дослідження – аналіз складових економічного потенціалу регіону та їх вартісна оцінка.

Дослідженням економічного потенціалу території та його оцінки, займалися як вітчизняні так і зарубіжні науковці: А. Тищенко, В. Руденко, В. Школа, О. Балацький, В. Кислий, Р. Матковський, В. Семенов, А. Мінц, К. Воблий, М. Ільїн, Д. Кокурін, К. Маркса, Л. Черчик, О. Грішнова, Л. Безубко, К. Покатаєв, А. Жулавський, А. Волкова, Б. Мочалов, О. Климахіна, Г. Жиц, С. Кладченко, О. Грішнова, Л. Шаульський та ін.

У процесі дослідження економічного потенціалу використовують філософські, загальнонаукові (системний підхід, аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, порівняння) та конкретнонаукові методи (картографічний, історико-географічний, статистико-економічний, економіко-математичного моделювання).

Системний підхід є методологічною основою при вивченні компонентної, функціональної та територіальної структури економічного потенціалу регіону. Даний підхід використовувався для всебічного вивчення процесів відтворення економічного потенціалу в регіоні. Ефективність системного підходу збільшується при використанні структурного аналізу і синтезу. Метод логіко-теоретичного узагальнення та порівняння застосовувався при вивченні явищ і процесів, пов'язаних з особливостями регіонального відтворення і соціально-

економічного розвитку регіонів та отримання на цій основі нової інформації. Методи індукції і дедукції використовувалися для формування висновків.

Картографічний метод використовується у взаємозв'язку з усіма іншими методами. Цей метод допомагає не тільки вивчити окремі складові економічного потенціалу регіону, але дає можливість їх картографувати, допомагає вивчити їх структури та територіальну диференціацію. За допомогою картографічного методу відображуються регіональні особливості забезпечення економічним потенціалом районів Волинської області.

Неможливо обійтися без статистико-економічного та математичного методів, які є основою для визначення величини економічного потенціалу регіону, його структури, аналізу. На основі цих методів з'ясуються територіальні особливості. За допомогою цих результатів досліджень проводять картографування та будують картографічні моделі.

Необхідною умовою в дослідженні економічного потенціалу регіону є застосування історико-географічного методу, він дає змогу показати зміни, які відбувалися в показниках економічного потенціалу і за допомогою даної інформації стає можливим створення прогнозу змін в майбутньому. Метод економіко-математичного моделювання використовувався при визначенні й оцінці економічного потенціалу регіону.

Економічний потенціал регіону є змінною величиною і залежить від ряду чинників:

- кількість економічних ресурсів, які має в своєму розпорядженні територія на даний момент часу;
- якісні характеристики економічних ресурсів, що визначають їх продуктивну здатність;
- умови, що забезпечують відтворення і використання економічного потенціалу.

Кількість економічних ресурсів відноситься до екстенсивних чинників нарощування економічного потенціалу. Продуктивність економічних ресурсів, як визначальна якісна характеристика відноситься до інтенсивних чинників. До

умов, що забезпечують відтворення економічного потенціалу, відносяться ті чинники, які сприяють збільшенню кількості і поліпшенню якісних параметрів економічних ресурсів.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення соціально-економічного потенціалу регіону.
2. Що є предметом дослідження ЕПР?
3. Що є об'єктом дослідження ЕПР?
4. Хто займався дослідженням ЕПР?
5. Які методи дослідження ЕПР ви знаєте?
6. Від ряду яких чинників залежить ЕПР?

Тема 2. Методика оцінки соціально-економічного потенціалу

2.1. Методики оцінки економічного потенціалу регіону.

2.1. Методики оцінки соціально-економічного потенціалу регіону

Сучасні події в Україні актуалізують питання вибору стратегії подальшого розвитку країни. Але ж яким би не був вибір, до змін країна підійде з конкретно існуючими ресурсами та економічним потенціалом. За рахунок саме ефективного використання ендогенних ресурсів та потенціалів регіонів можливий стрімкий ріст економіці в цілому. Для того щоб економічно вірно розпорядитися ними потрібно чітко знати їх кількісну наявність. Таким чином, підвищення ефективності використання економічного потенціалу регіону обумовлює необхідність його кількісного та якісного виміру та оцінки.

Над питаннями оцінки економічного потенціалу регіону працювали вчені в різні історичні періоди. Серед них можна виділити Б. М. Мочалова, О. Ф. Балацького, О. М. Тищенко, М. А. Хвесика, Л. М. Горбача, П. П. Пастушенко, Д. В. Клинового, Т. В. Пепу, О. Климахіну та ін.

Не дивлячись на те, що питанням складових та виміру економічного потенціалу регіонів присвячено багато праць та існує безліч підходів остаточної

згоди між науковцями та економістами-практиками не досягнуто. Тому виникає необхідність більш детального вивчення різних підходів до виміру та оцінки економічного потенціалу регіону та розробці нових, що відповідають сучасним процесам в економічній системі.

Одним з радянських економістів, який займався проблемою сутності та структури економічного потенціалу був Б. М. Мочалов. При оцінці вартості економічного потенціалу він пропонував розглядати її як суму вартості витрат минулої праці у вигляді основних виробничих фондів (ВФ) та матеріальних витрат (М), які входять до складу валового суспільного продукту, а також витрат праці на створення національного доходу (НД) плюс вартісна оцінка природних ресурсів. Таким чином, він пропонував розраховувати економічний потенціал за наступною формулою:

$$EP=BF+M+ND+PP$$

Цей підхід до розрахунку економічного потенціалу притаманний для поглядів того часу, коли був проголошений економічний закон соціалізму: чим більше розмір й темпи зростання потенціалу країни, тим швидше має зростати національний дохід, його фонди споживання та накопичення, які визначають рівень народного споживання та темпи розширеного відтворення.

З переходом України до ринкових відносин змінилися підходи до оцінки економічного потенціалу. Але існують класичні підходи. Серед них ресурсний підхід до визначення економічного потенціалу як економічної оцінки окремих видів ресурсів: землі, води, лісу, корисних копалин.

В економіці досліджуються різноманітні методологічні підходи до оцінки природних ресурсів. В залежності від завдання оцінки їх класифікують за такими групами:

- 1) затратний підхід;
- 2) результативний підхід;
- 3) затратно-ресурсний підхід;
- 4) рентний підхід;
- 5) відтворювальний підхід;

б) монопольно-відомчий підхід.

О. Ф. Балацький при розгляді структури економічного потенціалу виділяє в його складі активну та пасивну частини в залежності від ступеня залучення в господарський оборот. Активна частина економічного потенціалу являє ресурси, які на момент обліку залучені в економічну діяльність. До активної частини відносяться діючі основні виробничі і невиробничі фонди, нормативні запаси матеріальних цінностей у сфері виробництва та обігу, зайнята частина економічно активного населення, залучені природні ресурси реалізовані в технологіях, засобах, предметах та продуктах праці, у науково-технічній інформації. Пасивна частина представлена економічними ресурсами, які є наявними, врахованими, але не задіяні в державному обороті. До них відносяться наднормативні запаси і резерви матеріальних цінностей у сфері виробництва; незайнята частина трудових ресурсів (безробітні, особи, що ведуть домашнє господарство, учні в працездатному віці); розвідані і враховані, але не залучені до обороту природні ресурси; реалізована в проектах науково-технічна інформація, результати наукових дослідів.

Вище згаданий автор пропонує оцінювати економічний потенціал території як визначення його розміру у вартісному виразі активної частини. Так, запропоновані ним чотири показники дозволяють виявити та оцінити резерви економічної системи території, а також оцінити економічну ефективність витрат у відтворенні економічного потенціалу та його елементів:

а) оцінка ступеня залучення економічних ресурсів до господарського обігу через зрівняння оцінок активної частини та загальним розміром економічного потенціалу;

б) оцінка ступеня використання активної частини економічного потенціалу через зіставлення показників реалізації економічного потенціалу з економічною оцінкою активної частини;

в) оцінка ступеня використання повного економічного потенціалу території через зіставлення показників реалізації економічного потенціалу з його економічною оцінкою;

г) оцінка ефективності вкладених коштів до формування та розвитку економічного потенціалу території через порівняння його економічної оцінки з загальним об'ємом економічних ресурсів, які мають кількісний вимір.

Таким чином, автор докладно виклав теоретичні підходи до оцінки економічного потенціалу але складними залишається інформаційне забезпечення оцінки економічного потенціалу регіонів через велику кількість показників.

Дослідженням методик оцінки економічного потенціалу регіону займався О. М. Тищенко. Він розробив методику інтегральної оцінки ефективності використання ЕПР з урахуванням впливу складових його елементів, яка ґрунтується на використанні методів таксономічного аналізу та моделі еластичності.

В основу цього методу покладені розрахунки впливу різних ознак інвестиційного, інноваційного, природно-ресурсного та трудового потенціалів на інтегральної оцінки ефективності використання ЕПР. Після вивчення цього методу можна сказати, що він достатньо складний та потребує спеціальних знань у математиці. Але результати його застосування є достатньо переконливими.

За Д. В. Клиновим та Т. В. Пепою економічний потенціал країни за рік розраховується за формулою:

$$E_{Pr} = E_{Pvr} + E_{Pnvr} + E_{Pr}$$

де E_{Pr} – сукупний річний економічний потенціал країни;

E_{Pvr} – економічний потенціал (сукупна продуктивність) використаних потужностей загально ресурсного комплексу;

E_{Pnvr} – економічний потенціал ресурсів, не використаних в даному році для потреб суспільного виробництва;

E_{Pr} – додаткові нові потужності, освоєні за рік і використані в суспільному виробництві.

Використання цієї формули для розрахунку регіонального економічного потенціалу є достатньо складним завданням, у зв'язку з обмеженими можливостями регіональної статистики.

Ще одним поглядом на проблему вимірювання економічного потенціалу є методика оцінки економічного потенціалу регіону Климахіної О. М. Вона пропонує розглядати різницю між об'ємами виробництва у період підйому та спаду як потенціал, використовуючи ланцюжок складових елементів: товар – група товарів – підприємство – регіон.

Для оцінки потенціалу регіону в загальному випадку використовують наступні данні: в i -м регіоні ($i=1,2,\dots$) виробляється j найменування товарів ($j=1,2,\dots,m$), які об'єднуються у n товарних групах ($n=1,2,\dots$). Якщо об'єм виробленого товару j у поточному (аналізованому) періоді по регіону визначити як K_j , а в базовому (який вибрали для порівняння) – K_i , потенціал регіону за об'ємами виробництва товарів можливо оцінити за такими формулами:

1. Отримають кількісну оцінку потенціалу підприємства за об'ємами виробництва j -го товару.
2. Визначають потенціал регіону за об'ємами виробництва товарів.
3. Знаходять потенціал регіону за об'ємами виробництва в n -групах.

Цей метод дозволив визначити рівень розвитку виробничих сил та пріоритетні напрями господарської діяльності по регіонах. Недоліком його є те, що він враховує тільки виробничу складову економічного потенціалу. А такі важливі складові економічного потенціалу як природні, трудові, інвестиційні, інноваційні та інші – не враховані.

Зроблене дослідження дало змогу дійти висновку, що не має єдиної методики яка б дала змогу оцінити та прорахувати не тільки ресурсну складову економічного потенціалу регіону але й не використані можливості. Методики, які пропонуються в основному достатньо складні і не можуть використовуватися звичайними економістами-практиками та бізнесменами для планування своєї економічної діяльності. Існуючі методики не мають свого програмно-інформаційного вираження.

Питання для самоперевірки

1. Які показники використовуються для характеристики і зіставлення національних економік?
2. Що таке ВВП і ВНП?
3. Назвіть методику оцінки соціально-економічного потенціалу регіону.

Тема 3. Складові елементи соціально-економічного потенціалу регіонів світу та їх структура

- 3.1. Складові елементи економічного потенціалу регіону та їх структура.
- 3.2. Економічні показники.

3.1. Складові елементи соціально-економічного потенціалу регіону та їх структура

Економічний потенціал країни характеризує можливості національної економіки виробляти матеріальні блага, надавати послуги, задовольняти економічні потреби суспільства. Ці можливості дають усі наявні в країні ресурси – **виробничі, матеріальні, трудові, природні, фінансові, науково-технічні, інформаційні та ін.** Відповідно економічний потенціал включає як складові частини: **природно-ресурсний, виробничий, трудоворесурсний, фінансовий, науковий** та інші види потенціалів (рис. 3.1).

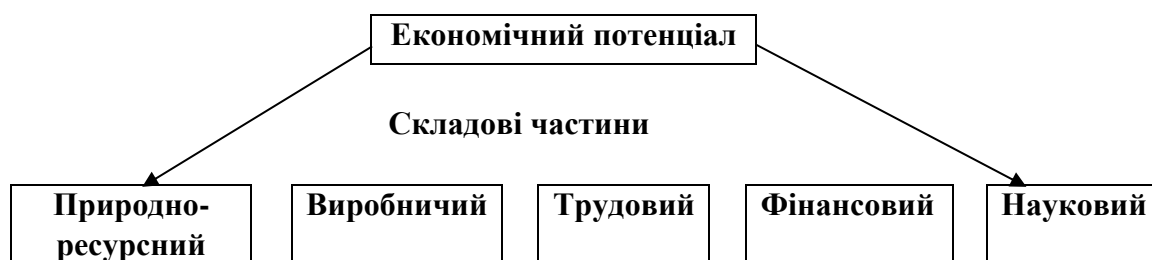

Рис. 3.1. Структура економічного потенціалу

1. Природно-ресурсний потенціал складають усі види природних ресурсів, що є на території країни чи в підконтрольній їй частині Світового океану: мінерально-сировинні, земельно-грунтові, агрокліматичні, водні, гідроенергетичні, біологічні (в т.ч. лісові), природно-рекреаційні. За сумарними

запасами деяких з них Україна посідає одне з провідних місць в Європі (наприклад, мінеральних, ґрунтових, рекреаційних). Натомість відчувається загальний дефіцит водних, гідроенергетичних, лісових ресурсів.

2. Виробничий потенціал формується основними виробничими фондами, до яких входять будівлі, споруди, трубопроводи, машини, устаткування тощо. В Україні існувало понад 100 тисяч підприємств, однак більшість із них мали застарілі, дуже зношені, а то й зруйновані основні виробничі фонди, які потребують оновлення або ж демонтування.

3. Трудовий потенціал характеризується кількістю і якістю робочої сили. Тривалий час приріст трудових ресурсів різної кваліфікації в Україні задовольняв інтереси її економіки, частина робочої сили була задіяна в інших республіках колишнього СРСР. В останнє десятиріччя чисельність трудових ресурсів у країні зменшується, що є наслідком несприятливої демографічної ситуації, тоді як якість робочої сили залишається високою (зокрема, зростає частка осіб з вищою освітою). Економічна криза в країні спричинила появу безробіття і неповної зайнятості населення, масову трудову еміграцію як у Росію, так і в країни Європи, Америки, інших регіонів світу. Серед тих, хто виїжджає на заробітки, велика кількість висококваліфікованих спеціалістів, які в нових умовах не реалізують своїх професійних можливостей.

4. Фінансовий потенціал країни визначається сукупністю грошових фондів підприємств, громадян, держави. Фінансові можливості України поки що дуже скромні. Річний державний бюджет країни менший, аніж бюджети окремих міст розвинених країн Заходу. Велика кількість українських підприємств є фінансовими боржниками або перебувають на межі банкрутства, а значна кількість громадян країни отримують доходи, нижчі від встановленого прожиткового мінімуму. Багато фінансових операцій відбувається поза легальними рамками економіки, встановленими законодавством, тобто в «тіні». Все це не сприяє нормальному функціонуванню національної економіки.

5. Науковий потенціал базується на розгалуженій мережі наукових інститутів, науково-дослідних закладів, які існують у системі Національної

академії наук, міністерств і відомств. Їх працівниками є десятки тисяч спеціалістів вищої категорії – докторів і кандидатів наук. У деяких напрямках науки Україна проявила себе як один зі світових лідерів, наприклад, у кібернетиці, електрозварюванні металів, кардіохірургії, космічній техніці. Однак у багатьох галузях наукової діяльності, що стосуються розробки високопродуктивної техніки і новітніх технологій, відставання вітчизняної науки суттєве. В наш час ситуація ускладнюється недостатнім фінансуванням і нестабільною діяльністю наукових організацій, виїздом спеціалістів високої кваліфікації за кордон.

3.2. Економічні показники

Роль кожної держави в сучасному світі визначається, насамперед, її економічною могутністю, яка є наслідком реалізації економічного потенціалу. **Найбільш універсальними показниками, що характеризують економічну могутність країни, є її валовий внутрішній продукт (ВВП) і валовий національний дохід (ВНД).**

Валовий внутрішній продукт держави – це сукупна вартість за ринковими цінами усього обсягу кінцевих товарів і послуг, вироблених у даній країні впродовж одного року (враховуючи надходження від їх експорту). ВВП охоплює результати економічної діяльності підприємств, організацій, закладів і окремих осіб, незалежно від їх державної приналежності та громадянства, які зайняті підприємництвом на території даної країни.

Валовий національний дохід відрізняється від ВВП тим, що враховує доходи фірм і громадян даної країни, отримані за кордоном, проте виключає доходи зарубіжних компаній та осіб, які займаються діяльністю в даній країні.

Показники ВВП і ВНД насамперед розраховуються в національній валюті. Наприклад, валовий внутрішній продукт України (за даними національної статистики) становив 225,8 млрд. грн. (42,4 млрд. дол. США) у 2002 р. і 4194,1 млрд. грн. (155,6 млрд. дол. США) у 2020 р. Правда, ці показники неможливо порівнювати, оскільки вони подані у фактично діючих, а не

порівняних цінах. Тим більше вони не дають уявлення про місце України у світовій економіці.

Для міжнародних порівняльних оцінок Світовий банк обчислює ВВП і ВНД країн світу в єдиних валютах – доларах США і так званих міжнародних доларах. У першому випадку розраховані в національній грошовій одиниці показники переводяться у долари США за середньорічним обмінним курсом валют із врахуванням рівнів інфляції у даній країні і провідних країнах світу (США, Японії, Великобританії і країнах Європейського Союзу, які входять у зону євро).

За даними Міжнародного валютного фонду ВВП України (обчислений за такою методикою) складав у 2020 р. понад 380,545 млрд. дол. За цим показником наша країна займала 49-е місце у світі і 15-е – в Європі, поступаючись, зокрема, Ірландії, Чехії, Австрії, Румунії. Лідерами серед країн світу за обсягами ВВП є КНДР (27,8 трлн. дол.), США (20,3 трлн. дол.), Індія (11,3 трлн. дол.), Японія (5,5 трлн. дол.), Німеччина (4,2 трлн. дол.) (рис. 3.1).

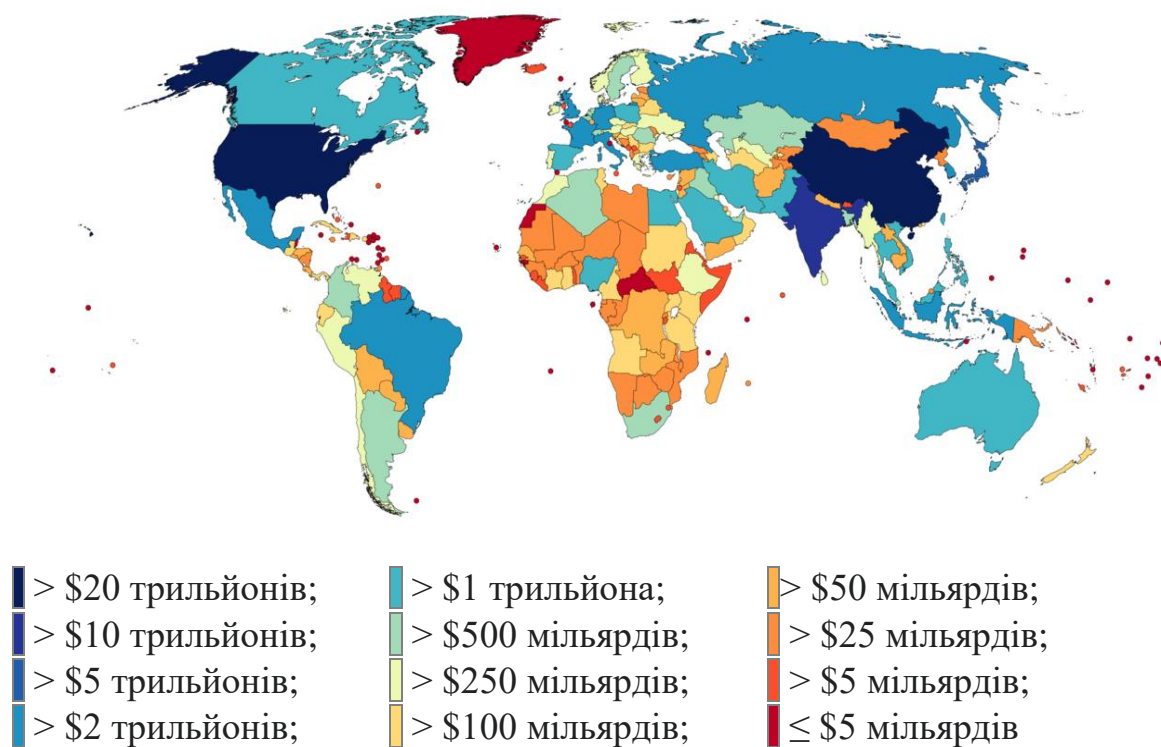

Рис. 3.1. ВВП (ПКС) світу за країнами за даними МВФ, 2020 р.

При обчисленні ВВП і ВНД країн у «міжнародних доларах» враховуються не тільки обмінні курси національних валют щодо долара США, а й купівельна спроможність населення у даній країні і США. Валові показники у цій грошовій одиниці отримують шляхом зіставлення цін на основні товари і послуги, що виробляються у даній країні, з цінами на аналогічну продукцію у США. Оскільки рівень цін на товари і послуги в Україні загалом нижчий, ніж у США, високорозвинених і багатьох європейських постсоціалістичних країнах, то ВВП України, переведений у «міжнародні долари», різко зростає, і Україна піднімається за цим показником на 49-е місце у світі і 15-е у Європі, залишаючи позаду вищеназвані сусідні країни.

Ще переконливіші показники рівня доходів – ВНД на душу населення, які є основними критеріями класифікації національних економік. У 2020 р. цей показник для України становив 3095 доларів США, тобто країна перебувала на 122-му місці серед майже 181 країни, що вивчалися Світовим Банком. Вона входила до групи країн з рівнем доходів, нижчим від середнього у світі.

Серед країн колишнього СРСР вищі від України показники середньодушового доходу мали Естонія, Литва, Латвія, Росія, Казахстан, Білорусь і Азербайджан. Найвищі показники (від 77 до 114 тис. дол. США на особу) характерні для Люксембургу, Макао, Швейцарії, Норвегії, Ірландії. Натомість у Малаві 275 дол. Це – найнижчий у світі показник.

Використовуються й інші показники для характеристики стану національних економік: темпи росту ВВП за рік, що розраховуються у відсотках (упродовж 90-х рр. валовий внутрішній продукт України постійно скорочувався, лише з 2000 р. він почав зростати – в середньому на 5–9 % за рік); рівень безробіття, розрахований як відношення кількості безробітних до економічно активного населення (за офіційними даними в Україні він складає 9–10 %); інфляція – процес знецінення грошей, пов'язаний зі зростанням цін на товари і послуги. В Україні у 1992–1993 рр. відбувалась гіперінфляція, коли щоденно ціни зростали на 2–3 %. Останніми роками Інфляція в середньому становить 8–12 % за рік; дефіцит бюджету – перевищення державних видатків над доходами,

що веде до зростання державного боргу. В окремі роки (2000, 2002) в економіці України зафіксовано бюджетний профіцит – перевищення доходів над видатками; рівень державного боргу (розмір державного боргу у % до ВВП), баланс зовнішньоекономічних операцій (різниця між видатками і надходженнями, пов'язана із зовнішньоекономічною діяльністю країни) та багато інших.

Питання для самоперевірки

1. Що таке економічний потенціал країни?
2. Назвіть основні складники економічного потенціалу і охарактеризуйте їх для території нашої держави.
3. Які показники використовуються для характеристики і зіставлення національних економік?
4. Що таке ВВП і ВНП?

Тема 4. Природно-ресурсний потенціал регіонів світу

- 4.1. Природно-ресурсний потенціалу регіону, його суть та структура.
- 4.2. Оцінка природно-ресурсного потенціалу.

4.1. Природно-ресурсний потенціалу регіону, його суть та структура

Дослідженням природно-ресурсного потенціалу території та його оцінки, займалися як вітчизняні так і зарубіжні науковці: В. П. Руденко, О. Ф. Балацький, В. А. Барановський, В. В. Горлачук, К. Г. Гофман, В. С. Канторович, В. С. Нємчинова, В. С. Некрасов, Л. Г. Мельник, А. А. Мінц, М. Ф. Реймерс, С. Г. Струмліна, А. М. Третьак, М. П. Федоренко, М. А. Хвесик та ін.

На сьогодні серед учених немає єдиної думки щодо визначення категорії «природно-ресурсний потенціал». Вчені по-різному окреслюють межі даного поняття, вкладають в нього різне змістовне навантаження, а іноді замінюють цю категорію іншими поняттями. Так, М. Ф. Реймерс визначає *природно-ресурсний*

потенціал як здатність природних систем без збитку для себе віддавати людству необхідну продукцію, або виконувати корисну роботу в рамках господарства певного історичного типу. Він розділяє сукупний природний потенціал території на **три складові**: ресурсну, рекреаційну та асиміляційну. Під *ресурсним потенціалом* розуміють усю сукупність елементів природи, що можуть бути використані у виробництві як матеріально-речові або сировинні засоби за даних соціально-економічних і технічних можливостей суспільства. *Рекреаційний потенціал* характеризує можливості природної території за рахунок наявності певних сприятливих кліматичних і ландшафтних умов сприяти лікуванню захворювань та підвищувати працездатність людей. *Асиміляційний потенціал* являє собою здатність елементів природи без саморуйнування розкласти продукти і відходи життєдіяльності людини, усунути їх шкідливий вплив та забезпечувати очищення природи від забруднення й екологічну рівновагу.

У *Концепції переходу України до сталого розвитку природно-ресурсний потенціал* розглядається як сукупність природних ресурсів, які є засобом розвитку продуктивних сил, важливим екологічним фактором життєдіяльності суспільства і можуть бути реально використані у господарській діяльності за наявних технологій та соціально-економічних відносин.

І. М. Бобух до складу природно-ресурсного потенціалу включає *невідновні природні ресурси* (мінерально-сировинні та паливні ресурси), *відновні природні ресурси* (земельні, водні, рекреаційні ресурси) та *екологічну місткість довкілля*, яка характеризує його здатність сприймати різноманітні антропогенні навантаження в певних масштабах без зміни якісних параметрів природної системи.

М. Г. Ігнатенко та В. П. Руденко під природно-ресурсним потенціалом розуміють показник, який характеризує сукупність природних ресурсів та їх сукупну продуктивність.

Необхідність регіонального підходу до визначення сутності «природно-ресурсного потенціалу» підкреслюються у роботах **В. А. Ключкова**, який під природно-ресурсним потенціалом регіону розуміє *сукупність природних ресурсів, які розміщені в межах певної території, використовуються у народному господарстві, або можуть бути включені в господарський обіг при сучасному рівні розвитку продуктивних сил*. **Н. В. Соколова** розглядає «природно-ресурсний потенціал регіону» як *здатність природних багатств території забезпечити сучасні і перспективні потреби суспільного виробництва та населення на певному рівні розвитку науки і техніки*.

Особливо проявляються розбіжності у поглядах вчених щодо *структури природно-ресурсного потенціалу*. Більшість з них вважають, що структурно природно-ресурсний потенціал складається з природних ресурсів та природних умов. За визначенням **А. А. Мінца** під природними ресурсами розуміються тіла і сили природи, які за певного рівня розвитку продуктивних сил можуть бути використані для задоволення потреб суспільства. Природні умови – це тіла і сили природи, які мають істотне значення для життя і діяльності суспільства, але не беруть безпосередньої участі у виробничій і невиробничій діяльності людей. *Для дослідження структури природно-ресурсного потенціалу доцільно класифікувати природні ресурси за ознаками відновлюваності (відновні, невідновні), за ступенем виснаження (вичерпні, невичерпні), за ознаками замінності (замінні, незамінні), за ознаками відтворюваності (відтворювані, не відтворювані), за технічними можливостями експлуатації (реальні, потенційні), за запасами (балансові, позабалансові), за походженням і природними властивостями (мінеральні, земельні, водні, біологічні тощо), за територіальною належністю (регіональні, національні, багатонаціональні, міжнародні), за способом господарського використання (ресурси виробничої та невиробничої сфери)*.

У складі природно-ресурсного потенціалу, на наш погляд, потрібно також виділяти екологічний потенціал, оскільки вже сьогодні, й особливо у перспективі, екологічна ситуація в регіонах визначатиме можливість розвитку і

розміщення продуктивних сил та рівень сприятливості території для проживання і життєдіяльності людей (рис. 4.1).

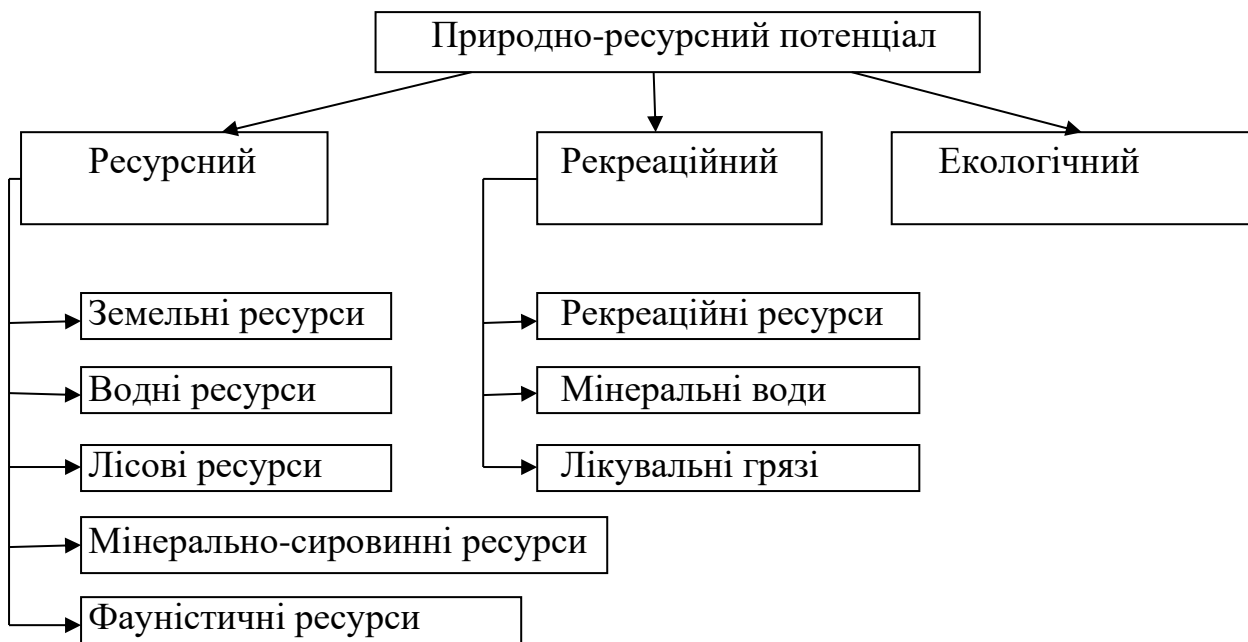

Рис. 4.1. Структура природно-ресурсного потенціалу

4.2. Оцінка природно-ресурсного потенціалу

Природно-ресурсний потенціал (ПРП) території являє собою: по-перше, сукупну продуктивність природних ресурсів, виражену в їхній сукупній споживчій вартості; по-друге, сукупність природних ресурсів, які потенційно можуть бути використані для задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства з урахуванням тенденцій науково-технічного прогресу.

Для економічної оцінки природних ресурсів застосовують передусім методичні підходи, засновані на категоріях ренти та ефективності.

Для розміщення галузей національної економіки велике значення мають кількісні параметри певного виду ресурсу. За народногосподарським значенням запаси корисних копалин поділяють на такі групи: балансові, використання яких економічно вигідне, тобто вони відповідають промисловим вимогам за якістю сировини і гірничотехнічними умовами експлуатації; позабалансові, які при наявному рівні технології експлуатувати економічно не вигідно. До промислових

запасів належать вивчені й розвідані запаси, експлуатація яких за даних умов забезпечує, достатню рентабельність виробництва.

Під *мінеральними ресурсами* розуміють сукупність різних видів корисних копалин, які можуть бути використані за сучасного рівня розвитку продуктивних сил. За характером використання мінеральні ресурси поділяються на групи: паливно-енергетичні, рудні й нерудні. На їх базі розвиваються такі важливі галузі промислового виробництва, як чорна і кольорова металургія, електроенергетика, машинобудування, хімічна промисловість та ін. Потенціал мінерально-сировинних ресурсів формують промислові запаси паливно-енергетичних ресурсів, металічних, нерудної сировини для чорної металургії, гірничо-хімічної сировини, будівельних матеріалів.

Земельні ресурси виступають територіальною базою розміщення народногосподарських об'єктів, системи розселення населення, а також основним засобом виробництва (в першу чергу сільського і лісового господарства).

Водні ресурси виступають джерелом промислового і побутового водопостачання, а тому відіграють вирішальну роль у розвитку всього народного господарства та у життєдіяльності населення.

Лісові ресурси відіграють важливу роль у збереженні навколишнього середовища та господарській діяльності людей, слугують важливим сировинним фактором для розвитку галузей народного господарства.

Рекреаційні ресурси забезпечують відновлення та розвиток життєвих сил людини, витрачених у процесі трудової діяльності, тобто слугують для регенерації здоров'я і підтримки працездатності населення. До рекреаційних ресурсів належать об'єкти і явища природного походження, які можуть бути використані для лікування, оздоровлення, відпочинку, туризму. До їх складу входять бальнеологічні (мінеральні води, грязі), кліматичні, ландшафтні, пляжні та пізнавальні ресурси. Вони розміщені практично на всій території України, однак їх територіальне розміщення є дуже нерівномірним.

На основі грязевих покладів функціонують найстаріші в Україні курорти: Бердянськ, Євпаторія, Куяльник, Саки та інші. У північно-західних областях поширені торфові грязі, які використовують на курортах у Миргороді, Моршині, Немирові та інших.

Специфічною складовою частиною рекреаційних ресурсів є соціальні та природні об'єкти, явища, події, походження яких тісно пов'язане з територією України та землями тієї зарубіжної країни, в межах якої вони первісно виникли. На території України налічується декілька сотень таких об'єктів, окремі з них мають світове та європейське значення.

Територіальна структура рекреаційного комплексу представлена рекреаційними пунктами (окремо розміщені санаторії, пансіонати тощо), рекреаційними районами (рекреаційні пункти і курорти з відповідною інфраструктурою), рекреаційними регіонами (група рекреаційних районів) та рекреаційними зонами (сукупність взаємопов'язаних регіонів).

При оцінці природно-ресурсного потенціалу регіону, як правило, використовують сукупну продуктивність природних ресурсів ПРП.

Інтегральний (загальний) ПРП регіону, на основі досліджень українського економіко-географа В. П. Руденка, може бути оцінений як *сума споживчої вартості наступних видів природних ресурсів:*

1) *потенціал мінеральних ресурсів* (паливно-енергетичні й металеві корисні копалини, нерудна сировина для металургії, гірничо-хімічна сировина, будівельні матеріали) – оцінка заснована на показниках умовної річної продуктивності родовищ, помноженої на розрахунковий термін їх експлуатації;

2) *потенціал водних ресурсів* (поверхневий стік і підземні води) – оцінка здійснюється, виходячи із сумарного економічного ефекту, одержуваного від використання води в провідних галузях господарства (зрошуваному землеробстві, промислового виробництві, гідроенергетиці);

3) *потенціал земельних ресурсів* (землі, з урахуванням сільськогосподарського призначення й ґрунтового покриву) – заснований на

економічній оцінці сільськогосподарських угідь, що визначається як добуток середньої величини валової продукції на площу сільгоспугідь;

4) *потенціал лісових ресурсів* – оцінка проводиться за оптовими цінами 1 кубометра деревини, помноженого на її середньорічний приріст (з урахуванням регіональних відмінностей якості);

5) *потенціал фауністичних ресурсів* (мисливські, рибні, медоносні ресурси) в основу оцінки покладено середньорічну продуктивність цих ресурсів;

б) *потенціал природно-рекреаційних ресурсів* (рекреаційні території, мінеральні води й лікувальні грязі) – оцінка природних рекреаційних угідь може бути розрахована на основі вартості вільного робочого часу, що використовується рекреантами, які можуть бути прийняті на відпочинок, а оцінка потенціалу мінеральних вод і лікувальних грязей – на основі їх балансових експлуатаційних запасів і регіональних приведених витрат.

Т. О. Стеценко пропонує використовувати наступну формулу для економічної оцінки територіального комплексу природних ресурсів (ТКПР) регіону:

$$E_{\text{ткпр}} = \max[(R_1 - R_2 - R_3 + \dots R_n) - B],$$

де **E_{ткпр}** – економічна оцінка територіального комплексу природних ресурсів (ТКПР) регіону;

R₁, R₂, R₃, R_n – економічна оцінка (рента) кожного виду природних ресурсів регіону з урахуванням фактора часу;

B – інтегральні витрати природоохоронного значення.

При цьому формула оцінки кожного виду ресурсів, що входить до складу ТКПР, виглядає в такий спосіб:

$$R_i = \max \sum_{t=t_0}^{T-t} \frac{(P_i - S_i) Q_t}{(1+E)^{T-t}},$$

де **R_i** – рента, яку приносить n-й ресурс;

i – вид ресурсу;

T – період експлуатації i-го ресурсу, починаючи з 0-го року;

P_i – вартість продукції (включаючи есі види супутніх продуктів), що одержується з одиниці i-го ресурсу, розрахована в кінцевих витратах i-го року;

S_i – одноразові й поточні витрати, здійснені в i -му році для обробки одиниці i -го ресурсу;

Q_t – річний / обсяг споживання i -го ресурсу;

E – коефіцієнт дисконтування (норматив обліку фактора часу).

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення ПРП.
2. Назвіть основні складники ПРП і охарактеризуйте їх для території нашої держави.
3. Як здійснюється оцінка ПРП?
4. Хто розрахував ПРП України?

Тема 5. Трудовий потенціал регіонів світу

- 5.1. Поняття «трудовий потенціал», його дослідження та структура.
- 5.2. Підходи дослідження трудового потенціалу.
- 5.3. Оцінка трудового потенціалу.

5.1. Поняття «трудовий потенціал», його дослідження та структура

На сучасному етапі дедалі більшого значення і пріоритетності у складі економічного потенціалу регіону набуває трудовий потенціал. Це дуже складне поняття, яке характеризується чисельністю населення, режимом його відтворення, статево-віковою структурою, особливостями системи розселення, рівня урбанізації, рівня освіти і професійної кваліфікації, доходів та витрат, життєвим рівнем населення, забезпеченістю соціальними послугами тощо.

Трудовий потенціал регіону являє собою розміри ресурсів праці, трудову дієздатність регіону. Кількісна сторона трудового потенціалу регіону характеризується загальною чисельністю працездатного населення регіону, кількістю відпрацьованого робочого часу. Важливі якісні характеристики: стан здоров'я, рівень освітньої та кваліфікаційної підготовки, межі поведінки, що впливають на масштаби безробіття і ступінь включеності людей у трудову сферу.

Важливими є й якісні параметри свідомості, оскільки будь-які деформації в ціннісних орієнтаціях призводять до значного погіршення загальних характеристик.

Трудовий потенціал регіону – це трудовий потенціал окремих людей, об'єднаних явними і прихованими трудовими можливостями різних соціальних груп, що знаходяться на даній території.

Поняття «трудовий потенціал» з'явилося в економічній науці і засобах масової інформації в 70-і роки, а в науковий оборот увійшло у 80-ті роки ХХ ст. Виникнення даного поняття зумовлено розвитком виробництва, становленням економіки та використання людської праці. Саме поняття «трудовий потенціал» відображає погляди на місце і роль людини у виробництві. Раціональне використання трудового потенціалу стає необхідною умовою переходу економіки держави до ринкової моделі господарювання.

Методологічна база дослідження трудового потенціалу була закладена ще в творах представників класичної політекономії А. Смітта, Д. Рікардо. Глибоке вивчення природи праці здійснив в своїх роботах К. Маркс, що дозволило йому розвинути *трудову теорію вартості*. Даною проблематикою займалися зарубіжні автори ХХ ст. У напрямі створення *концепції людського капіталу* найбільше визнання отримали роботи Р. Беккера, Я. Мінсера, Т. Шульца.

Дослідженнями теоретичних засад становлення і функціонування трудового потенціалу та його регіональних аспектів займалися українські вчені, зокрема, В. Лич аналізував *взаємозв'язок трудового потенціалу і ринку праці*. А. Криклій досліджував *проблеми формування трудового потенціалу*. С. Гринкевич та З. Варналій розглядали питання *кількісного оцінювання трудового потенціалу*. *Порівняльний аналіз основних якісних характеристик трудового потенціалу* проведено в роботах О. Михайленко. *Передумови формування та використання трудового потенціалу*, як складової економічного потенціалу України, досліджено в роботах О. Сем'ян. У працях А. Михайлюк досліджено *якісні показники трудового потенціалу*. Дослідженням трудового потенціалу займаються такі Волинські науковці, як Л. М. Черчик, В. І.

Поручинський, С. О. Пугач, Г. С. Голуб та ін. Л. М. Черчик досліджувала *чинники формування трудового потенціалу регіону (Волинської області) та коефіцієнтну методичку оцінки трудового потенціалу*. В. І. Поручинський приділяє значну увагу аналізу демографічного потенціалу області, наголошуючи на тому, що для усіх адміністративних районів властива депопуляція міського і сільського населення, прискорився процес старіння та збільшилося навантаження на працездатне населення. С. О. Пугач займався дослідженням міграції населення Волинської області і звертав увагу на те, що міграційні процеси породжують ряд соціально-економічних проблем: старіння та нестачу населення у сільській місцевості північних та центральних районів області, відносний надлишок трудових ресурсів північних та центральних районів області, перенаселення міст тощо. Г. С. Голуб займається вивченням рівня життя населення у Волинській області (рівень заробітної плати, зайнятість населення, умови життя та інше).

Етапи формування індивідуального трудового потенціалу:

1. Первинний трудовий потенціал – процес навчання та самонавчання, створення себе за допомогою суспільства.

2. Праця – процес свідомої цільової діяльності людини, за допомогою якої остання видозмінює предмети природи й адаптує їх для задоволення своїх потреб.

3. Передача досвіду – перетворення праці у більш творчий процес, під час якого відбувається передача здобутків іншим.

4. Генерація ідей – найвища форма суспільної діяльності, спрямована на поліпшення засобів виробництва, процесів та умов праці, кінцевого продукту.

Як складне структурне соціально-економічне утворення, трудовий потенціал підприємства містить такі компоненти:

1. Кадровий:

– професійні знання, уміння і навички, що обумовлюють професійну компетентність (кваліфікаційний потенціал);

– пізнавальні здібності (освітній потенціал).

2. Професійний:

– детермінується змінами в характері та змісті праці під впливом НТП, що обумовлює появу нових і відмирання старих професій, ускладнення і підвищення функціонального змісту трудових операцій.

Система вимог до трудового потенціалу, реалізована через набір робочих місць.

3. Кваліфікаційний:

– визначається якісними змінами в трудовому потенціалі (зростання умінь, знань, навичок) і відображає зміни в його особистій складовій.

4. Організаційний:

– визначає ефективність функціонування трудового колективу як системи в цілому і кожного працівника окремо, і з цих позицій безпосередньо зв'язана з ефективним використанням трудового потенціалу, тому що сама можливість дисбалансу в системі «трудова потенціал організації трудова потенціал працівника робоче місце» закладена у використовуваних на практиці принципах прийняття управлінських рішень.

5.2. Підходи дослідження трудового потенціалу

На початку нового століття формується нове розуміння трудового потенціалу на макро-, мезо-, мікроекономічному та особистісному рівнях. Багаторівневий підхід, запропонований О. Грішновою, Л. Шаульською та іншими авторами пропонує наступні підходи:

– макроінтегральний підхід, коли трудова потенціал розглядається як динамічна інтегральна кількісно-якісна характеристика робочої сили, яка використовується в суспільному виробництві;

– мезоінтегральний підхід, який передбачає вивчення ресурсів та резервів живої праці населення регіону або галузевої підсистеми праці;

– мікропідхід, який передбачає розгляд трудового потенціалу підприємства через призму реалізації у праці здібностей та можливостей працівників;

– особистісно-індивідуальний підхід – розгляд формування та реалізації трудового потенціалу на рівні окремої особистості (працівника).

Трудовий потенціал і механізм його формування характеризується кількісними і якісними факторами, тобто може розглядатись як соціально-економічна, так і обліково-статична категорія (рис. 5.1).

5.3. Оцінка трудового потенціалу

В даний час в теорії трудового потенціалу регіону визначено декілька підходів до комплексної його оцінки: *кількісний* (в натуральному вимірі), *вартісний*, *комплексний* (у відносному вимірі), *ресурсно-рейтинговий*, аналіз яких дозволив виявити їх особливості.

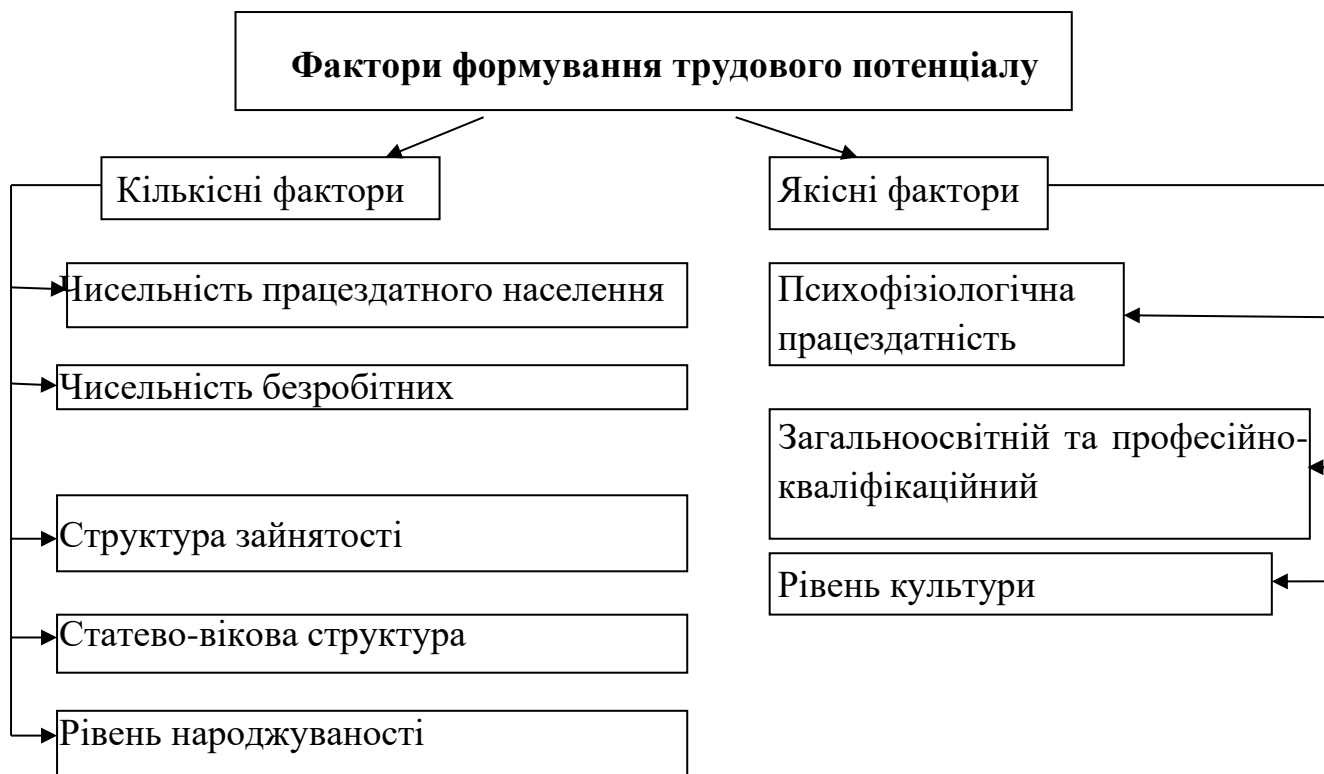

Рис. 5.1. Фактори формування трудового потенціалу

Метод кількісної оцінки (в натуральному вимірі) трудового потенціалу здійснюється на основі визначення трудового потенціалу суспільства з врахуванням потенційного фонду робочого часу. Оцінка здійснюється з врахуванням наступних позицій:

– чисельності населення і законодавчо встановленої величини часу роботи календарного періоду, чисельності населення в працездатному віці за мінусом інвалідів I-ї та II-ї груп, працюючих підлітків і пенсіонерів;

– чисельності зайнятих і незайнятих осіб працездатного віку, мятникової міграції.

Вартісний (економічний) метод оцінки трудового потенціалу визначається через вартість формування індивідуального трудового потенціалу відповідної форми освіти. Вартісний підхід направлено на відтворення населення регіону через визначення вартості одиниці трудового потенціалу з урахуванням освіти та охорони довколишньою середою.

Ресурсно-рейтинговий метод засновано на оцінці трудового потенціалу організації при зіставленні кількісних та якісних компонентів, враховується сукупність трудового ресурсу окремого працівника, трудового резерву, синергетичного ефекту. Показники ресурсу і резерву кожного працівника організації оцінюються рейтинговим методом через складання матриць оцінки резерву і ресурсу працівника. Синергетичний ефект, зважаючи на складність його обчислення, пропонується визначати через певний відсоток від суми всіх резервів і ресурсів організації.

Метод оцінки у відносному вимірюванні трудового потенціалу: визначається як комплексний інтегральний показник через якісні зміни номінального трудового потенціалу регіону. Пропонується при цьому враховувати систему показників – стимуляторів і дестимуляторів: чисельність наявного населення, міського населення, чоловіків; кількість одружень, розлучень, новонароджених, померлих, пенсіонерів, випускників і студентів вузів I–IV рівнів акредитації, працівників, яких навчили новим професіям, підготовлених кваліфікованих працівників, учнів шкіл; коефіцієнт дитячої смертності, ємкість амбулаторно-поліклінічних закладів; лікарів усіх спеціальностей, середнього медичного персоналу, лікарняних ліжок; пенсіонерів по інвалідності, хворих на туберкульоз з діагнозом, поставленим вперше, інвалідів.

При виборі методів оцінки трудового потенціалу доцільним є вивчення досвіду вживання індексів у міжнародних порівняннях, до яких відносяться: *індекс розвитку людського потенціалу, індекс якості життя, індекс фізичної якості, індекс прогресу*. **Індекс людського розвитку** – сукупний показник розвитку людського потенціалу, який розраховується за формулою середньої арифметичної на основі індексу тривалості життя, рівня освіти і скорегованого реального ВВП на душу населення.

Індекс якості життя розраховується на основі 9 чинників: ВВП на душу населення, очікувана тривалість життя новонароджених, рейтинги політичної стабільності і безпеки, число розлучень на тисячу чоловік у рік, активність співтовариств (релігійних, торговельних та інших), клімат, безробіття, індекси політичної і цивільної свободи, співвідношення доходів чоловіків і жінок.

Реальний показник прогресу – це концепція в «зеленій економіці» та економіці добробуту, пропонована на заміну ВВП як вимір економічного зростання на такі чинники, як екологічний стан, соціальна напруга, здоров'я нації.

Аналіз концептуальних підходів до комплексної оцінки трудового потенціалу дозволив виділити найбільш прийнятні з них для умов регіону: ресурсно-рейтинговий з елементами відносного підходу до визначення показників. За цим підходом формується збалансована система суттєвих ресурсних чинників у формі працездатного населення регіону, його зайнятості та відтворення, виконуються процедури обчислення інтегральних індексів та рейтингу регіонів. Значення індексів у рейтингах ототожнюється з трудовим потенціалом регіонів у економічній системі країни.

Характеризуючи працездатне населення, слід зазначити, що це основна частина трудових ресурсів у працездатному віці, що володіє необхідним психофізичним розвитком, знаннями і практичним досвідом, яка здатна повноцінно брати участь у фізичній та інтелектуальній праці. Працездатність безпосередньо залежить від стану здоров'я людини та інших відтворювальних чинників.

Відтворення трудових ресурсів може бути інтенсивним або екстенсивним. *Екстенсивний тип* – кількісне збільшення чисельності трудових ресурсів без зміни їх якісних характеристик. *Інтенсивний тип* – зростання якості трудових ресурсів: освітнього рівня, професійної підготовки і кваліфікації, культури, здоров'я.

Відтворення трудового потенціалу в умовах ринкової економіки формує певні пропозиції робочої сили, а використання праці починається з пред'явлення попиту на неї господарськими суб'єктами. Ринок праці розглядається як система суспільних стосунків, що забезпечують відтворення, обмін і використання трудових ресурсів. Останніми роками у формуванні чисельності населення регіонів країни різко зросло значення міграції, що сприяє обміну трудовими навичками, досвідом і знаннями, оновленню кадрів, досягненню рівноваги між попитом і пропозицією робочої сили в регіонах країни

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення трудового потенціалу.
2. Ким була закладена методологічна база дослідження трудового потенціалу?
3. Назвіть етапи формування індивідуального трудового потенціалу.
4. Назвіть фактори формування трудового потенціалу.
5. Як здійснюється оцінка трудового потенціалу?

Тема 6. Виробничий потенціал регіонів світу

- 6.1. Поняття «виробничий потенціал», його дослідження та структура.
- 6.2. Оцінка виробничого потенціалу.
- 6.3. Оцінка виробничих факторів розвитку.

6.1. Поняття «виробничий потенціал», його дослідження та структура

Найвагомішою складовою економічного потенціалу є виробничий потенціал. Стан та перспективи розвитку регіону залежить передусім від рівня

його економічного розвитку, зокрема від рівня розвитку сфери виробництва матеріальних і нематеріальних благ.

Основоположником розгляду питань з проблематики розвитку суспільства, виробництва та, зокрема, потенціалу був К. Маркс. На основі застосування набутих теоретичних напрацювань К. Маркса створилась нова система знань поглядів та підходів щодо тлумачення терміну «виробничий потенціал».

У працях В. Вейца та К. Г. Воблого знайшло обґрунтування поняття потенціалу виробничих сил як *потенційної можливості країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення*. Згодом С. Г. Струмилін запровадив поняття «економічний потенціал», під яким розумів *сукупну виробничу силу праці всіх працездатних членів суспільства*. Ю. М. Канигіним виробничий потенціал розглядається як *система, що включає науку, утворення і технічний потенціал виробництва*; іншими словами, це *вся сукупність факторів (інтелектуальних і матеріальних), що визначають рівень, терміни створення і масштаби поширення нових технологічних систем у суспільному виробництві*. Це визначення доповнює поняття виробничого потенціалу, запропоноване П. Г. Олдаком, він стверджував, що *категорія виробничого потенціалу відбиває найважливіші якісні характеристики досягнутого рівня розвитку суспільного виробництва і може бути представлена трьома якісно різними параметрами: утворення, наука, керування*.

Нетривіальне визначення виробничого потенціалу дає В. І. Громекой, а саме – це *єдність і взаємодія наукової, освітньої, управлінської і модернізованої частини технічних потенціалів, або це та найважливіша частина економічного потенціалу, що забезпечує розвиток науки і техніки та наступне збільшення їхніх досягнень в економіці, відіграючи тим самим вирішальну роль у її зростанні*. Автор робить спробу, ввести у визначення виробничого потенціалу такий його найважливіший аспект, як оптимальність функціонування, дієвість впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

М. С. Ільїн, під категорією виробничий потенціал розуміє *систему, що забезпечує створення і впровадження у виробничу і соціальну практику науково-технічної інформації, необхідної для підвищення економічної і соціальної ефективності всіх сфер людської діяльності у конкретних соціально-економічних і організаційних умовах*. Автор вперше робить наголос на реальні умови функціонування інноваційної системи, не виставляючи заздалегідь певні умови ефективності її роботи. Оригінальне визначення виробничого потенціалу робить Г. Й. Жиц, що трактує цю категорію як *здатність виробничої або будь-якої іншої системи адаптуватися до змін навколишнього середовища в найбільш доцільний термін в умовах наявних ресурсних обмежень, що забезпечує наближення рівня її розвитку до аналогічного показника інших систем, прийнятих як еталон порівняння*.

Під поняттям «виробничий потенціал» можна виділити низку *елементів*, які включає в себе виробничий потенціал регіону: це *основні виробничі фонди, трудовий виробничий потенціал, матеріальні і природні ресурси*.

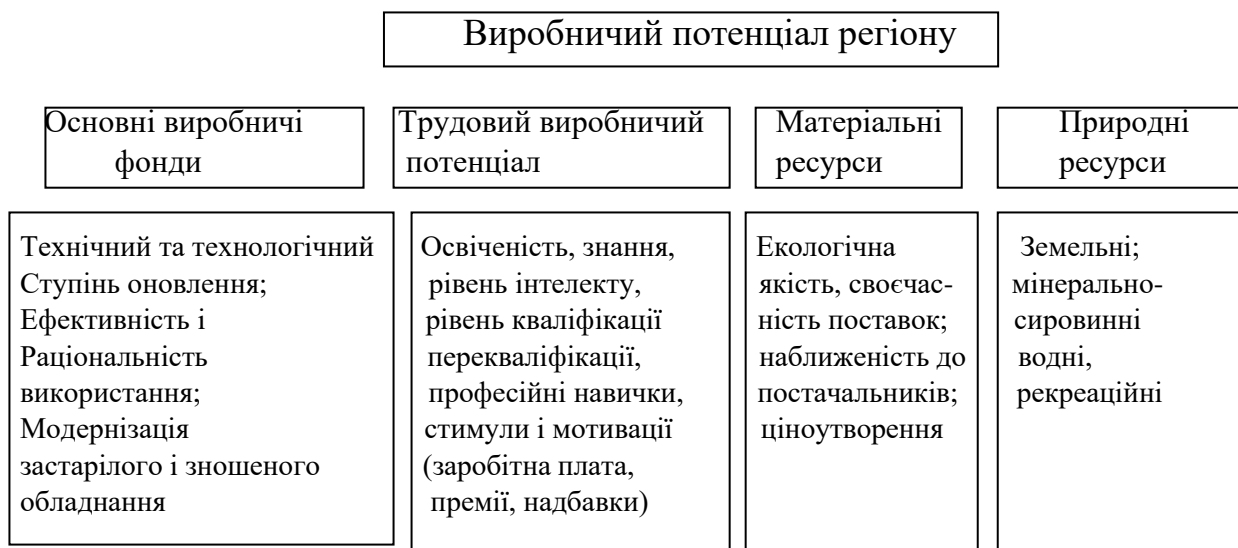

Рис. 6.1. Структура виробничого потенціалу регіону

6.2. Оцінка виробничого потенціалу

Деякі науковці ототожнюють виробничий потенціал з виробничою потужністю, пропонують в основу методики розрахунку виробничого потенціалу регіону покласти методи, що використовуються при *обчисленні*

величини виробничої потужності підприємства. А саме визначення максимально можливого річного випуску продукції в заданій номенклатурі і асортименті при встановленому режимі роботи та на певному технологічному процесі, а сама величина виробничого потенціалу регіону визначатиметься як сума виробничих потенціалів підприємств, що знаходяться в регіоні. **Недоліком** даного підходу слід відзначити те, що він не дає змоги врахувати ресурсної забезпеченості регіону, від кількості і якості яких залежить шляхи формування та нарощення виробничого потенціалу.

В. Н. Авдееєнко і В. А. Котлов вважають, що найбільш прийнятним і універсальним вимірником потенціалу є його ціна і вартість та пропонують загальну величину виробничого потенціалу розрахувати як *суму вартості основних фондів, промислово-виробничого персоналу, енергетичних ресурсів, виробничих технологій та інформації*. **Недоліком** даного підходу є те, що у випадку інфляційних процесів в державі недоцільно визначати рівень виробничого потенціалу регіону у вартісних одиницях виміру. Проаналізувавши підходи різних вчених до визначення виробничого потенціалу, варто зазначити, що вони є досить складними та об'ємними. Це пов'язано перш за все через труднощі оцінки параметрів, що застосовуються при визначенні рівня виробничого потенціалу регіону, оскільки вони виражаються або у великій їх кількості або у не співставності одиниць виміру.

Логвіновська С. І. пропонує визначити методику аналізу рівня виробничого потенціалу, зосереджуючи основну увагу на таких важливих аспектах як:

- максимальна сукупність ресурсів, які необхідні для формування та нарощення виробничого потенціалу регіону;
- якісна характеристика складових потенціалу, тобто його відтворювального процесу.

Оцінка та аналіз виробничого потенціалу регіону проводиться з використанням двох методів: індексного та дискримінантного. При індексному методі розрахунку виробничого потенціалу регіону, доцільно застосовувати такі

показники як індекс ресурсної забезпеченості та індекс використання виробничої потужності. При дискримінантному методі розрахунку використовуємо дискримінантну функцію – лінійну комбінацію певної множини ознак, які називаються класифікаційними і на основі яких ідентифікуються класи.

6.3. Оцінка виробничих факторів розвитку

Оцінка виробничих факторів розвитку передбачає вивчення основних показників галузей господарства (обсяг продукції, що випускається, кількість зайнятих, вартість основних фондів і т.п.).

Виробнича підсистема регіону має галузеву й територіальну структури, обумовлені процесами поділу й інтеграції праці. *Галузева структура* характеризується співвідношенням у відповідних пропорціях різних галузей або секторів економіки регіону. Дана структура визначається часткою D_i тієї чи іншої галузі або сектору в економіці регіону:

$$D_i = \frac{O_i}{O} * 100\%$$

де O_i – обсяг продукції, що припадає на i -ту галузь;

O – загальний обсяг виробництва даного регіону.

Галузева структура регіональної економіки також може бути визначена як частка D_{zi} зайнятого населення у відповідних галузях (секторах) економіки регіону:

$$D_i = \frac{Z_i}{Z} * 100\%$$

Де Z_i – чисельність зайнятих в i -й галузі (секторі) економіки;

Z – загальна чисельність зайнятих в економіці регіону.

Для характеристики ролі галузей регіону в національній економіці застосовуються *коефіцієнти спеціалізації і локалізації виробництва*.

Коефіцієнт K_{ir} спеціалізації (локалізації) виробництва i -ї галузі в регіоні r можна розрахувати двома способами:

1.

$$K_{ir} = \frac{q_{ir}}{Q_r} + \frac{q_i}{Q}$$

де q_{ir} – обсяг випуску i -ї галузі в регіоні r ;

qi – загальний обсяг випуску i -ї галузі в країні;

Qr – обсяг валового випуску в регіоні r ,

Q – обсяг валового випуску в країні;

2.

$$C_{ir} = \frac{a_{ir}}{a_r}$$

де C_{ir} – коефіцієнт спеціалізації виробництва i -ї галузі в регіоні r ;

a_{ir} – частка регіону r в загальному обсязі випуску i -ї галузі;

a_r – частка регіону r в загальному обсязі валового виробництва країни.

Чим більше концентрація (або локалізація) даної галузі в регіоні, тим більше значення коефіцієнта K_{ir} . Якщо $K_{ir} > 1$, то i -та галузь вважається галуззю спеціалізації регіону r .

При порівняльному аналізі галузевих структур регіонів нерідко прибігають до визначення рівня диверсифікованості, що характеризує різноманітність у регіоні галузей економіки. При цьому величина галузевої диверсифікованості є зворотною величині галузевої концентрації. У цьому зв'язку методика виявлення обох показників єдина. Їхнє обчислення проводиться на основі зіставлення «ваги» окремих галузей у регіоні й країні в цілому.

Коефіцієнт галузевої концентрації обчислюється за формулою:

$$K_{ГК} = \sum_{j=1}^n \left(\frac{P_j}{P} - \frac{C_j}{C} \right)$$

Для усіх j , для яких $\frac{P_j}{P} - \frac{C_j}{C} \geq 0$

де j – індекс галузі;

P_j, C_j – чисельність зайнятих (або ж обсяг продукції, що випускається, вартість основних фондів) в j -й галузі, відповідно, у регіоні та країні в цілому;

P, C – загальна чисельність зайнятих (обсяг продукції, що випускається, вартість основних фондів) у народному господарстві, відповідно, у регіоні та країні в цілому.

Коефіцієнт галузевої диверсифікованості розраховується як величина, зворотна коефіцієнту галузевої концентрації:

$$K_{\text{диф}} = \frac{1}{K_{\text{ГК}}}$$

Обидва коефіцієнти коливаються в межах від 0 до 1 (чим більше значення, тим більше, відповідно, концентрація або диверсифікованість).

Для аналізу відкритості економіки регіону за окремими галузями й товарними групами застосовуються спеціальні коефіцієнти – вивозу, ввозу й товарообміну. Якщо позначити V – вивіз продукції, m – ввіз продукції, q – обсяг виробництва продукції в регіоні, тоді коефіцієнт вивозу K (або коефіцієнт товарності регіонального виробництва).

$$K_v = \frac{v}{q}$$

коефіцієнт ввозу K_w (частка ввозу в загальному споживанні продукції в регіоні),

$$K_w = \frac{w}{q - v + w}$$

коефіцієнт товарообміну K_{v+w}

$$K_{v+w} = \frac{v + w}{q}$$

Значення коефіцієнтів вивозу та ввозу знаходяться в межах від 0 до 1, причому чим вони більше, тим більше відкритість економіки по даній галузі (або товарній групі) у відповідному напрямку (вивіз або ввіз). Значення коефіцієнта товарообміну може бути більше 1 (чим більше коефіцієнт, тим більше відкритість економіки).

Територіальну структуру виробничої підсистеми ТСЕС складають територіально-виробничі комплекси (ТВК).

ТВК формуються на підставі таких принципів:

- комплексного використання природно-ресурсного потенціалу;
- ефективності функціонування виробництва;
- територіальної єдності виробництва;
- взаємозв'язку об'єктів на певній території.

Якщо оцінювати різні галузі, що складають ТВК, то їх роль і значення визначається насамперед участю в територіальному поділі праці й характером взаємодії (комплексоутворення). Виходячи з цього, відмінності між окремими галузями залежать від низки властивостей, головними з яких є:

- рівень розвитку, масштаби й ефективність виробництва;
- відповідність виробництва місцевим, зокрема природним, умовам;
- масштаби й ефективність використання природних, матеріальних і трудових ресурсів;
- вплив виробництва на довкілля;
- характер зв'язків з іншими галузями;
- комплексоутворюючі властивості галузі;
- участь галузі та її виробництв у міжкомплексному обміні сировиною, паливом, енергією та готовою продукцією.

Оцінка різних галузей ТВК за даними ознаками дає можливість розділити їх на дві великі групи: міжрегіональні й внутрішньорегіональні. Галузі міжрегіонального значення визначають спеціалізацію комплексів, їх місце в системі поділу й інтеграції праці країни. Вони мають вирішальне значення в процесі комплексоутворення й беруть активну участь у міжрегіональному обміні. Галузі внутрішньорегіонального значення розвиваються з метою задоволення потреб ТВК. Вони забезпечують розвиток галузевої спеціалізації й створюють умови для всебічного використання всіх наявних у комплексі ресурсів.

ТВК формують виробничий потенціал регіону, який характеризується можливостями виробництва, максимального випуску продукції або послуг за певний період при відповідних організаційно-економічних і технологічних умовах.

Оцінка виробничого потенціалу регіону здійснюється за формулою:

$$Pr = \sum_{i=j}^{i=m} = (Pi + nPi + \Delta Pi)$$

де *Pr* – виробничий потенціал регіону;

m – загальна кількість підприємств;

Π_i – потужності 7-го підприємства даного регіону;

$Н\Pi_i$ – недовикористані потужності 7-го підприємства;

$А\Pi_i$ – приріст виробничих потужностей i -го підприємства.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення виробничого потенціалу.
2. Ким була закладена методологічна база дослідження виробничого потенціалу?
3. Назвіть елементи структури виробничого потенціалу.
4. Назвіть методики оцінки виробничого потенціалу. Які є недоліки?
5. Що таке галузева структура?
6. Для чого використовують коефіцієнти спеціалізації і локалізації виробництва?

Тема 7. Фінансовий потенціал регіонів світу

- 7.1. Поняття «фінансовий потенціал», його дослідження та структура.
- 7.2. Проблеми формування фінансових ресурсів суб'єктів регіону.
- 7.3. Оцінка фінансового потенціалу регіону.

7.1. Поняття «фінансовий потенціал», його дослідження та структура

Вперше визначення поняття «фінансовий потенціал» зустрічається в роботі А. Волкова «Перспективне планування фінансових ресурсів» (1970 р.). В основі його теорії лежала теорія суспільного відтворення К. Маркса, згідно з якою виробництво за матеріально-речовим складом поділяється на засоби виробництва (фонд відшкодування і національний дохід) і предмети споживання. При цьому абсолютну вартісну величину перевищення засобів виробництва над предметами споживання А. Волков визначив фінансовий потенціал як фонд виробничого накопичення. У його складі він виділяв *абсолютний і відносний фінансовий потенціал. Абсолютний фінансовий*

потенціал він ототожнював з тією частиною національного доходу, яка після всіх процесів перерозподілу втілювалася у приріст виробництва. *Відносний фінансовий потенціал* він бачив у частці національного доходу, спрямованої на розширення процесу виробництва. Таким чином, відповідно до позиції А. Волкова, фінансовий потенціал – це приріст фінансових ресурсів, викликаний розширеним відтворенням.

Фінансовий потенціал регіону є головним інструментом реалізації регіональної соціально-економічної політики регіону, що забезпечує його стабільний розвиток шляхом сприяння розвитку виробництва, росту зайнятості населення, залученню інвестицій в економіку регіону тощо. Питанню дослідження поняття «фінансовий потенціал» приділяють увагу велика кількість провідних вітчизняних вчених. Саме *територіальному розміщенню* фінансових ресурсів та взаємозв'язку із формуванням фінансового потенціалу регіонів приділяють увагу З. В. Герасимчук, Л. О. Петкова, С. С. Шумська, В. П. Ходаківська. Такі вчені, як: В. П. Вишневський, С. Д. Герчаківський, Т. І. Єфименко, С. В. Каламбет, П. В. Мельник, Л. М. Шаблиста досліджують *вплив податкової політики* на формування фінансового потенціалу регіону. А *участь інститутів фінансового ринку в акумулюванні і регіональному перерозподілі* фінансових ресурсів детально розглядали О. І. Барановський, С. В. Богачов, О. В. Дзюблюк, В. В. Корнєєв, Б. Л. Луців, І. О. Лютий, С. В. Науменкова та ін. У працях Г. В. Возняка, В. Г. Бороноса, М. А. Козоріза, С. С. Шумської розкривається зміст *фінансового потенціалу як соціально-економічної категорії* з його важливими складовими, які за умови їх ефективного використання забезпечують стабільний розвиток регіону. У працях С. В. Каламбета, П. В. Мельника, Л. Л. Тарангул розглянуті питання впливу *фіскальної політики* на формування та використання фінансового потенціалу регіону.

У фінансовій літературі визначення поняття «фінансового потенціалу» часто змішується з поняттями *бюджетного, податкового або інвестиційного потенціалів*. У своєму дослідженні Т. В. Дороніна фінансовий потенціал

розглядає як *обсяг засобів, які об'єктивно можуть бути використані у створенні валового регіонального продукту у забезпеченні населення усіма соціально-економічними благами.*

О. Б. Кушхов та Ю. А. Корчагін фінансовий потенціал регіону розглядають як *сукупність регіональних грошових фондів, склад, структура і кількісна оцінка* яких визначають особливості регіонального розподілу суспільного продукту і можливості внутрішнього фінансування всіх сфер діяльності в регіоні.

А. Г. Загородній та Г. Л. Вознюк стверджують, що на рівні регіону чи адміністративно-територіальної одиниці фінансовий потенціал являє собою *загальний обсяг фінансових ресурсів*, що утворюється за рахунок усіх джерел у межах адміністративно-територіальної одиниці – області, району, міста, села, селища.

Більш широко дає визначення фінансового потенціалу С. С. Шумська, яка розглядає фінансовий потенціал на рівні країни чи великого економічного району і розуміє під цим поняттям *сукупність фінансових ресурсів (що є у наявності та які можуть бути мобілізовані) усіх сфер та ланок фінансової системи, що утворюються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел, а також коштів і ресурсів із джерел, які з різних причин є недоступними чи незадіяними в межах часового періоду розгляду, що в цілому характеризують фінансові можливості як окремих суб'єктів економіки, так і країни загалом.*

Однак серед авторів немає єдиної точки зору щодо сутності та складу фінансового потенціалу регіону і, як наслідок, алгоритму його оцінки та управління, що і обумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямку.

Зміна сутності поняття «Фінансовий потенціал регіону» (ФПР) відбувається під впливом соціально-економічних *чинників* і під їх впливом визначається процес економічного розвитку регіону. ФПР є однією із складових частин економічного потенціалу регіону (ЕПР), який тісно взаємодіє з іншими його частинами: природно-ресурсним, виробничим та трудовим потенціалом. Займаючи одне із провідних положень, ФПР *сприяє розвитку* виробництва,

росту зайнятості населення, залученню інвестицій тощо. Фінансовий потенціал регіону є головною складовою його ресурсної бази, основною умовою зміцнення фінансової забезпеченості регіону та оптимізації його ресурсної бази.

Структура, величина, особливості використання ФПР залежать від соціально-економічних умов території, а також і від суспільного розвитку. **Фінансовий потенціал регіону (ФПР)** – це сукупність власних і залучених ресурсів, спрямованих на ефективний соціально-економічний розвиток, що забезпечує фінансову стабільність і виконання стратегічно важливих для регіону завдань, а також можливостей залучення та використання цих ресурсів. *ФПР визначається сукупністю джерел фінансових коштів, якими володіють регіональні органи влади, підприємства реального сектора економіки, фінансово-кредитні структури, домогосподарства та зовнішні джерела таких коштів. Головне місце в структурі ФПР займають фінансові ресурси суб'єктів регіону, які невід'ємно взаємодіють з фінансово-кредитною системою, бюджетним потенціалом та інвестиціями.*

Складові фінансового потенціалу мають різний ступінь складності у формуванні, функціонуванні та використанні. Кожна з наведених вище складових має різні масштаби, різний рівень стабільності з позицій як обліку, так і взагалі отримання.

Усі складові фінансового потенціалу регіону залежать від багатьох факторів як економічного (нестача фінансових ресурсів, висока вартість нововведень, високий економічний ризик), так і неекономічного характеру (недостатня юридична ефективність законодавчих і нормативно-правових документів, нерозвиненість інноваційної інфраструктури, ринку технологій), які необхідно досліджувати.

При визначенні фінансового потенціалу найбільш поширеними є два **підходи** до визначення поняття «фінансовий потенціал регіону»: *кількісний та якісний*. При першому підході «фінансовий потенціал» розглядається з кількісної сторони і визначається як сукупність фінансових ресурсів, які знаходяться в межах певної територіальної одиниці або в межах певного суб'єкта та можуть

бути використанні з метою виконання певних функцій. Другий підхід розглядає «фінансовий потенціал» з якісного боку і вбачає здатність або можливість використати наявні фінансові ресурси. Цей підхід передбачає використання наявного фінансового потенціалу, а вже потім його приріст через використання потенційних фінансових ресурсів.

Концепція формування регіонального фінансового потенціалу спрямована на оптимізацію ресурсозабезпечення територіального економічного розвитку, підвищення результативності та конкурентоспроможності господарської діяльності регіону. Найбільш оптимальною, на наш погляд, є структура фінансового потенціалу регіону, що представлена на рис. 7.1.

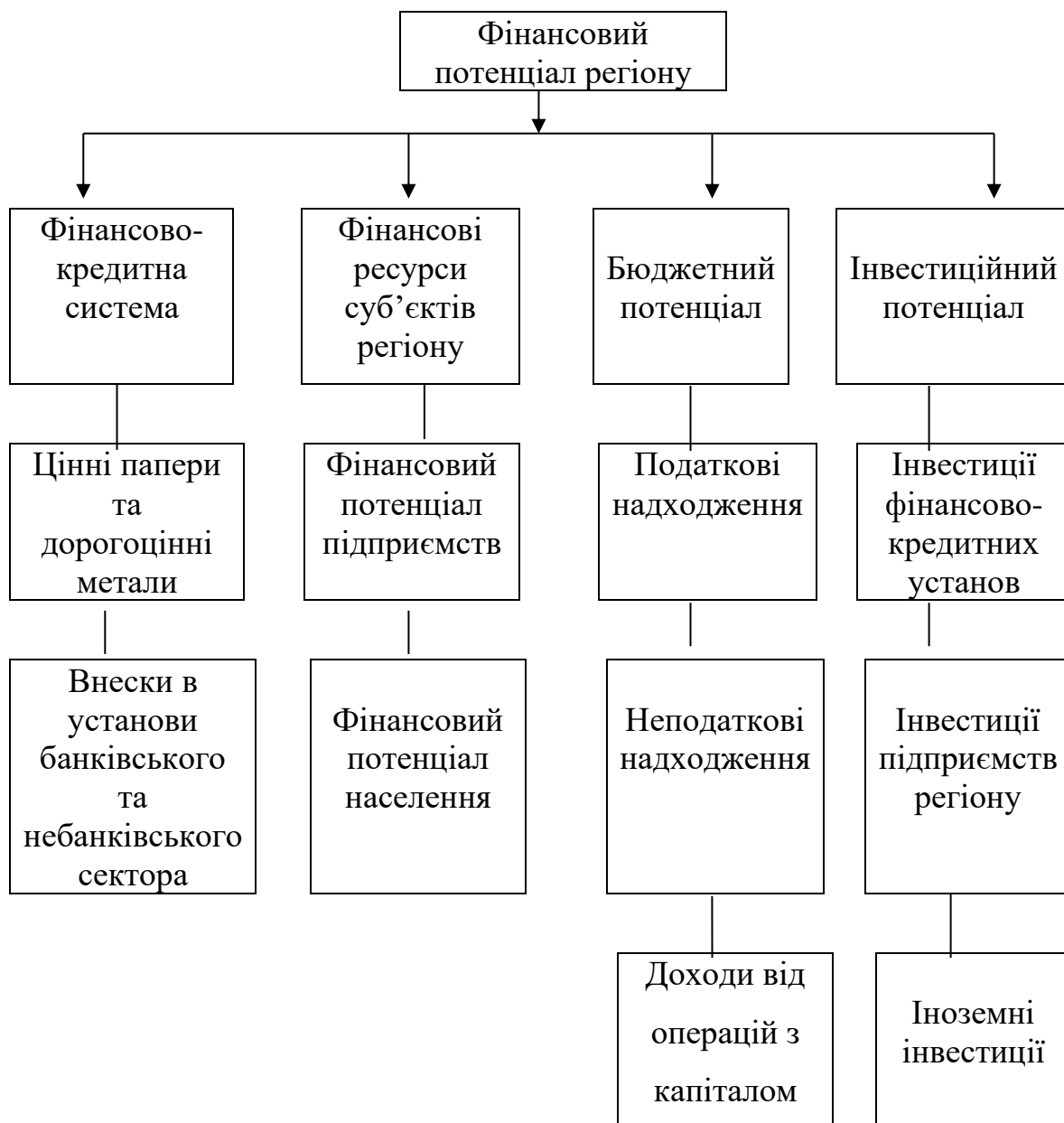

Рис. 7.1. Складові елементи фінансового потенціалу регіону

Така позиція поглиблює уявлення щодо впливу окремих елементів на фінансовий потенціал регіону як економічну систему мезорівня.

Запропонована структура фінансового потенціалу регіону повинна включати усі названі елементи, причому нехтування будь-яким з них не дозволить розв'язати зміст цього різноаспектного поняття. Адже зростання фінансового потенціалу регіону залежить від фінансових результатів і можливостей фінансових ресурсів суб'єктів регіону, фінансово-кредитної системи, наповненості регіональних бюджетів, фінансової спроможності населення та залучених інвестицій.

Фінансовий потенціал населення – забезпеченість населення регіону власними надходженнями від господарської діяльності та фінансовими ресурсами у вигляді вкладів, заощаджень і депозитів у банківській системі та інших фінансових установах.

Найбільш вагомими складовими фінансового потенціалу є податковий та бюджетний потенціал. Бюджетний потенціал території прямо залежить від її податкового потенціалу.

Бюджетний потенціал, як сукупність усіх економічних і нормативно-правових умов, сприяє отриманню максимально можливих доходів, які, в свою чергу, покривають нормативні витрати регіону, а також забезпечують їх цільове та ефективне використання. Його можна розглядати як дослідження рівня бюджетної забезпеченості регіону і розрахувати як співвідношення між розрахунковими податковими доходами на одного жителя, які можуть бути отримані зведеним бюджетом суб'єкта України, виходячи з рівня розвитку та структури економіки або податкової бази (податкового потенціалу) регіону та аналогічним показником у середньому за консолідованим бюджетом суб'єктів України з урахуванням структури населення, соціально-економічних, географічних та інших об'єктивних факторів та умов, що впливають на вартість надання одного і того ж обсягу державних послуг в розрахунку на одного жителя. Бюджетний потенціал має дві складові: зовнішню та внутрішню. Зовнішній бюджетний потенціал території – це можливість муніципальних органів влади

здійснювати зовнішні запозичення для реалізації конкретних регіональних проектів та програм, а внутрішній бюджетний потенціал території – це доходи бюджету, які формуються внаслідок діяльності суб'єктів господарювання, що зареєстровані на цій території, а також населення, що проживає на території цього регіону.

Розглядаючи бюджетний потенціал як елемент фінансового потенціалу території варто зазначити, що з метою підвищення рівня бюджетного потенціалу території необхідно розширити базу дохідної частини бюджету. Тобто закріпити за місцевими органами влади таку кількість податків та зборів, що даватимуть змогу самофінансувати обов'язки та функції, що покладені на крайову владу.

Податковий потенціал – це обсяг надходжень податків та зборів певної території або певного суб'єкта, обчислених відповідно до чинного законодавства, який на пряму залежить від сукупного доходу на душу населення, рівня сукупних оподаткованих ресурсів та валового регіонального продукту. Отже, джерелами формування податкового потенціалу є: податкові фінансові ресурси; спроможність платників податків; податкові бази та ставки.

Інвестиційний потенціал регіону за економічним змістом розглядається як сукупність інвестиційних ресурсів суб'єктів господарської діяльності, що формують комплексну базу відтворення господарчої і соціальної сфери життєдіяльності регіону на інноваційній основі з метою забезпечення стійкого економічного зростання.

Сутність інвестиційного потенціалу є результатом ефективного використання потенційних можливостей підприємства і фактором його подальшого розвитку за рахунок здійснення інвестиційної діяльності.

Фінансовий потенціал фінансово-кредитної системи уособлюється з обсягом фінансових активів, що перебувають на їх рахунках та в довірчому управлінні. Кредити банків, що надаються суб'єктам господарювання і фізичним особам в регіоні, формують частково інвестиційний потенціал. Основним джерелом утворення інвестиційного потенціалу нефінансових підприємств і організацій є обсяги отриманого ними чистого прибутку.

7.2. Проблеми формування фінансових ресурсів суб'єктів регіону

Дослідження фінансового забезпечення регіону, його динамічного розвитку залежить від існуючих проблем формування фінансових ресурсів суб'єктів регіону (реальний сектор):

- обмеженість використання власних фінансових ресурсів підприємствами;
- дефіцит банківських кредитів для промисловості та сільського господарства; високі процентні ставки за кредитами; банкрутство комерційних банків;
- відсутність прозорої структури управління;
- незадовільний інвестиційний клімат; незахищеність прав інвесторів;
- високий рівень тінізації економіки;
- бюджетний дефіцит;
- відсутність єдиної узгодженої стратегії розвитку промисловості;
- нерозвиненість альтернативних джерел фінансування промисловості;
- недосконалість нормативно-правової бази;
- невідповідність фінансової звітності міжнародним стандартам.

Таким чином, питання формування та використання фінансового потенціалу реального сектора економіки регіону, ефективного управління фінансовими потоками, пошук потенційних резервів, а також розробка дієвих механізмів мобілізації та раціонального інвестування мають важливе теоретичне та практичне значення. Процеси формування та використання фінансового потенціалу реального сектора доцільно вибудовувати на принципах ресурсного або результативного підходів, причому з позицій забезпечення власного розвитку та з позицій впливу на формування фінансового потенціалу регіону.

7.3. Оцінка фінансового потенціалу регіону

Регіональні фінанси формуються з різноманітних внутрішніх та зовнішніх джерел. *Джерела регіональних бюджетів можна класифікувати за категоріями власності суб'єктів управління на власні, позикові та залучені кошти.*

Джерелом формування *власних фінансів* регіонів є кошти, які отримані в бюджет за рахунок діяльності територіальних органів влади, згідно їх повноважень та діяльності у сфері прийняття законодавчих, адміністративних, господарсько-економічних рішень.

Джерелом формування *позикових коштів* є фінансові ресурси, які надходять до бюджету у вигляді отриманих кредитів, випуску цінних паперів. Слід зазначити, що дані кошти розглядаються як джерела фінансування дефіциту бюджету.

Залучені джерела фінансування представляють собою кошти, які передані фізичними та юридичними особами в розпорядження територіальних органів влади для вирішення економічних та соціальних завдань, на добровільній основі.

Наявність власних доходів в достатньому обсязі дозволяє говорити про фінансову самостійності регіону.

Навпаки, недолік власних джерел фінансування призводить до необхідності залучення дотацій з бюджету вищого рівня, що визначає рівень дотаційності регіону.

Критерієм, що дозволяє кількісно оцінити фінансову самостійність регіону, можна вважати його фінансовий потенціал. З точки зору розвитку фінансової самостійності регіону, важливим є формування стійкого фінансового потенціалу провідних галузей, що визначають його господарську спеціалізацію, таких як промисловість, торгівля, сільське господарство, транспорт та ін.

Від стану фінансового потенціалу регіону залежить рівень розвитку території, її спроможність та ефективність щодо міжрегіональної співпраці, умови життя населення цієї території, на основі державного регулювання економічних та соціальних процесів за допомогою фінансового інструментарію, якій знаходиться у розпорядженні регіональних органів влади. Проте, слід зазначити, що сучасні наукові розробки в питаннях визначення сутності та складу фінансового потенціалу регіону не мають єдності думок. Слід зазначити, що фінансовий потенціал, включає в себе не тільки фінансові ресурси, які є в наявності в регіоні, а також кошти, які можуть бути залучені для ефективної

діяльності регіональних органів влади. Фінансовий потенціал регіону включає в себе всі види ресурсів, за наявними документами, які використовуються, або можуть бути використані. На основі теоретичного аналізу визначення категорії фінансовий потенціал регіону з урахуванням сучасних тенденцій у сфері децентралізації влади та розвитку економіки пропонується наступне його визначення: *«фінансовий потенціал регіону являє собою механізм генерування, розподілу і перерозподілу всіх наявних і потенційно можливих фінансових ресурсів для реалізації поставлених цілей регіонального розвитку в певний момент часу»*. На основі такого визначення до фінансових можливостей відносяться показники діяльності кращих об'єктів в регіоні.

Дана методика визначається як *порівняльний підхід* щодо визначення фінансового потенціалу регіону. Підхід, який заснований на аналізі наявних та часткових потенційних фінансових ресурсів з офіційних даних, має назву *статистичного підходу*. Основним недоліком використання такого підходу є те, що він враховує офіційні дані щодо наявних фінансових ресурсів, а не враховує при цьому інформацію щодо використання фінансового потенціалу. Таке інформаційно-аналітичне забезпечення по конкретному регіону дає можливість порівняння з інформацією різних регіонів, що дає змогу використання додаткових або альтернативних можливостей для оцінки фінансового потенціалу, що лягло в основу методичного забезпечення на основі порівняльного підходу. Згідно з наведеною методикою, формується інформаційно-аналітичне забезпечення щодо генерації фінансових ресурсів тим чи іншим показником (обсяг заощаджень на душу населення, обсяг податкових надходжень з одного підприємства тощо). Для більш ефективного аналізу фінансового потенціалу доцільно використовувати дані не середні по країні (галузі, регіону), а максимальні значення обсягів всіх фінансових ресурсів. Наступним етапом є формування набору коригувальних коефіцієнтів, які повинні відображати особливості тієї чи іншої території. Останнім етапом є розрахунок фінансового потенціалу регіону, коли на базі показників конкретного регіону, з урахуванням потенціалу фінансових можливостей їх реалізації,

визначається розмір фінансових ресурсів, які здатний генерувати конкретний регіон.

Розмір фінансового потенціалу регіону залежить від низки чинників, які залежать від сфери аналізу. Так, наприклад, при аналізі регіону, в якому найбільшим є розвиток промислової галузі на одного працівника припадає прибутку значно більше, ніж в сільському господарстві. Також необхідно враховувати особливість галузей економіки, які мають більшу доходність, такі як нафтогазова, алкогольна і тютюнова тощо. З урахуванням методики такого підходу, доцільно визначити недоліки, а саме те, що при його використанні не враховуються чинники відмінності регіонів як за природними умовами, так і за економічною структурою, що впливає на фінансові можливості регіонів та їх фінансових потенціал.

Поширення також набув підхід, який заснований на оцінці фінансового потенціалу регіону на основі аналізу макроекономічних показників. Сутність наведеного методу полягає у розрахунку результуючого показника фінансово-економічної стану регіону, який і використовується як основа для розрахунку фінансового потенціалу. На рівні держави таким показником є валовий внутрішній продукт (ВВП), на регіональному рівні – валовий регіональний продукт (ВРП).

Так, на думку А.Б. Ахмедова, обсяг валового регіонального продукту, який вироблено в рамках конкретного регіону є найбільш точною та узагальнюючою характеристикою його фінансового потенціалу. Саме величина ВРП характеризує максимальну величину фінансових ресурсів, які можуть бути використані на даній території. Розрахунок фінансового потенціалу регіону на основі наведеного методичного підходу за формулою:

$$\Phi_{\text{ПР}} = \sum_{i=1}^n \text{НБ}_i * K_i * \text{ВРП}$$

де $\Phi_{\text{ПР}}$ – фінансовий потенціал регіону;

НБ_i – національне багатство i -го елемента;

K_i – коефіцієнт ліквідності i -го елемента;

n – кількість елементів національного багатства;

ВРП – валовий регіональний продукт.

Деякі автори використовують термін національне багатство, під яким розуміється фінансові ресурси у відношенні на одиницю ВРП. Щодо показників ліквідності, то вони обираються умовно, виходячи зі стандартних співвідношень. Інші автори С. М. Фролов, для визначення фінансового потенціалу регіону використовують методичний підхід, який засновано на використанні лінійної багатофакторної моделі, яка дозволяє не тільки прогнозувати величину фінансового потенціалу у майбутньому, а також оцінити номінальний розмір потенціалу, тобто максимальну здатність формування фінансових ресурсів.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення фінансового потенціалу регіону.
2. Ким була закладена методологічна база дослідження фінансового потенціалу регіону?
3. Назвіть елементи структури фінансового потенціалу регіону.
4. Назвіть проблеми формування фінансових ресурсів суб'єктів регіону.
5. Дайте визначення фінансового потенціалу населення.
6. Дайте визначення бюджетного потенціалу регіону.
7. Дайте визначення податкового потенціалу регіону.
8. Дайте визначення інвестиційного потенціалу регіону.

Тема 8. Інноваційний потенціал регіонів світу

- 8.1. Сутності інноваційного потенціалу, його дослідження, структура та підходи його трактування.
- 8.2. Поняття «науковий потенціал» регіону, його складові.
- 8.3. Інтелектуальний потенціал, підходи до його трактування.
- 8.4. Оцінка інноваційного потенціалу регіону.

8.1. Сутності інноваційного потенціалу, його дослідження, структура та підходи його трактування

Під *інноваційним потенціалом* розуміється кількість економічних ресурсів, які в кожний конкретний момент суспільство може використовувати для свого розвитку. Ці ресурси розподіляються між трьома основними напрямками системи: *науково-технічним, освітнім, інвестиційним*. У результаті цього розподілу формуються: *науково-технічний потенціал* (сегмент або комплекс), *освітній потенціал* (сегмент або комплекс). Сукупність названих сегментів і формує інноваційний потенціал системи.

У виявленні сутності інноваційного потенціалу не менш цікавий підхід С. І. Кравченко й І. С. Кладченко. На їхню думку, поглиблений аналіз сутності й зміст категорії «інноваційний потенціал» цілком доцільно здійснювати, опираючись на складові категорії – «потенціал» та «інновація». З огляду на основну ознаку сутності інноваційного потенціалу як чинника економічного розвитку можна виділити шість його проявів, зрізів трактувань поняття «інноваційний потенціал».

Прихильники *першого підходу* позиціонують інноваційний потенціал як *нагромаджену визначену кількість інформації щодо результатів науково-технічних робіт, винаходів, дослідно-конструкторських розробок, прикладів нової техніки та продукту*. Цікавим є підхід спеціалістів Інституту стратегічних інновацій Росії, згідно з яким інноваційний потенціал розглядається як ядро загального підприємницького потенціалу підприємства, органічно входячи до його складових – науково-технічної, виробничо-технологічної, фінансово-економічної сфери діяльності.

Другий підхід ототожнює інноваційний потенціал з науково-технологічним. Так, наприклад, Н. Папп під інноваційним потенціалом розуміє єдність і взаємодію наукового, освітнього, управлінського і модернізованої частки технічного потенціалу. Вітчизняний дослідник С. Ілляшенко розглядає інноваційний потенціал як підсистему більш складної категорії стверджуючи, що інноваційний потенціал це *частина економічного потенціалу, яка забезпечує*

розвиток науки і техніки та впровадження їх досягнень в економіку, забезпечуючи тим самим її зростання.

На думку представників *третього підходу* Е. Марченка та М. Разумової, категорії «інноваційний потенціал» та «науково-технологічний потенціал» (НТП) знаходяться на одному рівні, однак саме в інноваційному потенціалі міститься реалізація НТП. Також ці дослідники, визначають інноваційний потенціал як *здатність, спроможність системи до трансформації фактичного порядку речей в новий стан з метою задоволення існуючих або нових потреб*, тобто інноваційний потенціал – це характеристика здатності системи до зміни, вдосконалення, прогресу. Отже, ефективне використання інноваційного потенціалу забезпечує перехід від прихованої можливості до реальної.

С. І. Архієреєв та Т. В. Тарасенко – представники *четвертого підходу*, стверджують, що інноваційний потенціал відображає можливість подальшого удосконалення інновацій, виникнення на їх основі інших інновацій, а також поширення їх на нові галузі й отримання соціоекономічного ефекту. На їхню думку, інноваційний потенціал країни є *сукупністю способів і можливостей в галузі освіти і виробництва, які втілюють новітні досягнення і НТП*. Іншими словами, інноваційний потенціал економіки країни – це сукупність науково-технічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних і культурно-освітніх можливостей, необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки. Аналогічної думки дотримується і російський дослідник Д. Кокурін, на думку якого «інноваційний потенціал містить невикористані, приховані можливості нагромаджених ресурсів, які можуть бути задіяні для досягнення цілей економічних суб'єктів».

П'ятий підхід трактує інноваційний потенціал як «здатності різних галузей народного господарства виробляти наукомістку продукцію, що відповідає вимогам світового ринку». Вчені також відносять сюди «сукупність факторів і умов, необхідних для здійснення інвестиційного процесу».

Шостий підхід розглядає поняття інноваційного потенціалу економічної системи розкривати комплексну характеристику підприємства-новатора на

відміну від окремих характеристик його діяльності, виробничого, економічного, науково-технічного, кадрового. Інноваційний потенціал характеризує стан внутрішнього середовища організації, яка включає в себе об'єктивні і суб'єктивні фактори.

8.2. Поняття «науковий потенціал» регіону, його складові

На сьогоднішній день відсутня єдність у формуванні самого поняття «науковий потенціал», не розроблено єдиних критеріїв для теоретичного обґрунтування сутності наукового потенціалу (праці Г. Доброва, А. Селезнева, В. Тонкаля, О. Шаблія, О. Шевченка, Я. Олійника, О. Трусія та ін.). Аналізуючи тлумачення досліджуваної категорії, прослідковується проблема вагомості науки чи людини, наукового, інтелектуального чи людського потенціалу. Спираючись на норми Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», який трактує *наукову діяльність як «інтелектуальну творчу діяльність, спрямовану на одержання і використання нових знань»*, варто **науковий потенціал** підпорядкувати саме інтелектуальному, оскільки наука і є сферою втілення інтелекту людей. Тому, науковий потенціал слід розглядати як узагальнену характеристику рівня розвитку науки, інженерної справи, техніки, можливостей і ресурсів, якими володіє суспільство для вирішення науково-технічних проблем. У формуванні наукового потенціалу можна виділити **«кількісну» та «якісну»** складові. Вони описують об'єкт НП у цілому або за окремими його складовими. Динаміка зміни характеристик наукового потенціалу регіону дозволяє виявити суттєві риси розвитку науки. Їх сукупність дає можливість, хоча і опосередковано, в окремих випадках досить об'єктивно оцінити темпи і тенденції розвитку науки країни в цілому. Важливою характеристикою наукового потенціалу є **якісна складова**. Це передусім кількість наукових працівників вищої кваліфікації – докторів і кандидатів наук. Її динаміка свідчить про ріст якісного складу наукового потенціалу регіону, що в подальшому може проявитися у висококласності виконуваних науково-дослідних робіт.

Науковий потенціал є складовою частиною інноваційного потенціалу. Саме науковий потенціал є сукупністю ресурсів і можливостей сфери науки будь-якої системи (колективу, галузі, міста тощо), що дає змогу за наявних форм організації та управління ефективно вирішувати господарські завдання. **Складовими наукового потенціалу є кадри, кошти, матеріально-технічна база, інформаційне забезпечення.** Поняття «науковий потенціал» можна застосовувати щодо будь-якої сукупності наукових організацій (об'єднань у галузях господарства, міністерствах, відомствах), а також галузевих наукових організацій, розташованих на відповідній території.

8.3. Інтелектуальний потенціал, підходи до його трактування

Деякі науковці виділяють «інтелектуальний потенціал». Аналіз літературних джерел дозволяє виділити *три підходи* до трактування поняття «інтелектуальний потенціал»: ресурсний, функціональний та цільовий підходи.

Представники *ресурсного підходу* (В. Куценко, О. Грیشнова, І. Каленюк, О. Бутнік-Сіверський, А. Красовська, А. Гадзало, В. Зінов та інші) трактують інтелектуальний потенціал як *сукупність інтелектуальних ресурсів: знання, здібності населення, система освіти, комп'ютерне забезпечення, система зв'язку, бази даних (бібліотеки та електронні системи), система науки та інтелектуальна власність.*

У рамках *функціонального підходу* досліджують дану категорію такі науковці, як Ю. Канигін, К. Матусевич, С. Вовканич, Є. Панченко, В. Орищенко, М. Долішній, О. Яновський. Сутність інтелектуального потенціалу відповідно до даного підходу полягає у *здатності економічних суб'єктів виконувати певні дії з метою відтворення їх інтелектуальних ресурсів.*

Представники *цільового підходу* (С. Мочерний, В. Прошак, О. Довгань, І. Мойсеєнко, М. Демчишин, О. Кендюхов, М. Гуревичов, О. Стефанишин, Н. Городянська, В. Гунько, В. Мурашко) при визначенні інтелектуального потенціалу акцентують увагу на *здатності сукупності інтелектуальних ресурсів досягати поставлених цілей.*

8.4. Оцінка інноваційного потенціалу регіону

У світовій практиці оцінка рівня інноваційного потенціалу здійснюється в основному на національному рівні. Найбільш використовуваними є такі показники:

1. *Індекс науково-технічного потенціалу* як складова інтегрального показника оцінки рівня конкурентоспроможності країни. Тут світовий показник національної конкурентоспроможності визначається експертами Всесвітнього економічного форуму на основі трьох складових: індексу макроекономічного середовища, індексу державних інститутів, індексу науково-технічного потенціалу. Індекс науково-технічного потенціалу розраховується на основі наступних даних:

- число патентів на 1 млн. населення;
- позиція країни за рівнем технологічного розвитку;
- внесок іноземних інвестицій в інноваційну діяльність місцевих фірм;
- число користувачів Інтернету на 10 тис. чол. і т.д.

2. *Система оцінки інноваційної активності країни з індикаторами* за Європейською шкалою інновацій. З 2001 по 2003 р. система показників в HIS включала 17 індикаторів, в 2003–2004 р. – 19 індикаторів, які були розділені на чотири групи: людські ресурси для інновацій, створення нових знань; передача й застосування знань; фінансування інновацій; продажі й ринки. У 2005 р. у міжнародному рейтингу інноваційної активності EIS індикатори були розділені на 5 груп.

3. *Фактори здійснення інновацій*, що вимірюють структурні передумови, необхідні для розвитку інноваційного потенціалу:

- створення знань (дає оцінку рівня інвестицій у НДОКР, розглянутих як ключовий елемент для побудови ефективної економіки на базі знань);
- інновації в підприємстві (вимірюють ступінь інноваційного розвитку на рівні фірми (на мікрорівні));

– застосування інновацій (оцінює структуру зайнятості, виробництва й реалізації з інноваційної точки зору й ролі інновацій у створенні доданої вартості);

– інтелектуальна власність (дає оцінку досягнутих результатів з погляду активності патентування).

Розподіл місць у даному рейтингу проводиться на підставі інтегрального індексу, що включає п'ять вищезгаданих підлеглих індексів.

4. *Система індикаторів оцінки інноваційної діяльності* країн за методикою ОЕСР. На відміну від європейської системи, що оцінює інноваційний потенціал тільки розвинених країн, експерти ОЕСР наводять дані й по окремих країнах, що не є її членами. Оцінка рівня інноваційного розвитку країни відповідно до методики ОЕСР здійснюється за наступними напрямками:

– створення й поширення знань: інвестиції в знання (сума видатків на наукові дослідження й розробки, витрати на вищу освіту й програмне забезпечення); число виданих патентів; чисельність зайнятих у сфері науки й високі технології; інші;

– інформаційна економіка: інвестиції в телекомунікаційне встаткування й програмне забезпечення; число користувачів Інтернету; внесок телекомунікаційного сектора в міжнародну торгівлю; інші;

– глобальна інтеграція економічної активності; міжнародна торгівля; обсяг прямих іноземних інвестицій; інші;

– продуктивність і структура економіки: продуктивність праці по галузях; темпи росту продуктивності праці; торгівля у високотехнологічних галузях; інші.

Як вважають західні економісти, наведені показники дозволяють дати оцінку стану інноваційного потенціалу в країнах, простежити динаміку змін інноваційної активності, провадити аналіз сильних і слабких сторін окремих країн і робити висновок про ступінь розриву між ними, а також використовувати результати аналізу для вдосконалювання інноваційної політики.

У вітчизняній практиці склалося кілька підходів до оцінки інноваційного потенціалу регіону.

Рейтинговий підхід заснований на процедурі інтегрування індикаторів, що відображають найважливіші аспекти інноваційної складової соціально-економічного розвитку регіону. При цьому для одержання інтегральної характеристики, як правило, використовується *метод бальних оцінок*. Маючи просту процедуру обчислення, цей метод має свої переваги й недоліки. Насамперед рейтингові оцінки не мають високий ступінь вірогідності.

Нормативний підхід, що дозволяє за допомогою комплексу показників і шкали їхнього виміру простежити за розвитком інноваційного процесу.

Найбільш показовою є методика оцінки інноваційного потенціалу, запропонована О. С. Москвіною. Алгоритм оцінки інноваційного потенціалу регіону складається із трьох етапів:

1. Опис нормативної моделі стану інноваційного потенціалу через систему кількісних і (або) якісних вимог до ресурсних і результативних характеристик потенціалу.

2. Оцінка фактичного стану інноваційного потенціалу (з обліком розробленої нормативної моделі).

3. Характеристика можливих напрямків посилення інноваційного потенціалу регіону (з урахуванням результатів проведеного аналізу).

Нормативний метод досить ефективний для досягнення поставленого завдання.

Однак його реалізація вимагає рішення наступних проблем:

- вибору системи показників, що характеризують інноваційний потенціал;
- визначення прикордонних характеристик обраних індикаторів;
- при формуванні нормативної моделі інноваційного потенціалу проведення аналізу неузгодженості його нормативних і фактичних індикаторів.

Крім цього, використання нормативного підходу обмежено рамками окремої території й не дозволяє одержати порівняльну характеристику щодо інших регіонів.

Підхід, що базується на визначенні інтегрального інноваційного потенціалу регіону, опирається на метод головних компонентів, а також на кореляційно-регресивний аналіз.

Використання інтегральних порівняльних оцінок складових інноваційного потенціалу методом головних компонентів дає можливість їхнього кількісного зіставлення за окремими великими факторами, що є більш ефективними щодо використання первинних статистичних даних.

Багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз дозволяє зробити кількісну оцінку різних характеристик інноваційної діяльності в системі відтворювальних факторів функціонування регіону й на цій основі виявити й ранжувати за значимістю характеристики інноваційного процесу й розширеного відтворення.

Підхід, що дозволяє одержати оцінку інноваційної системи регіону на якісному рівні. Цей підхід дозволяє вирішити управлінські завдання при формуванні регіональної інноваційної системи (РІС). Накопичений досвід побудови РІС дозволив розробити методику експрес-діагностики інноваційної діяльності в регіоні.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення інноваційного потенціалу регіону.
2. Назвіть підходи його трактування інноваційного потенціалу регіону та назвіть представників.
3. Назвіть елементи структури інноваційного потенціалу регіону.
4. Назвіть основні напрямки інноваційного потенціалу регіону.
5. Дайте визначення наукового потенціалу регіону.
6. Назвіть складові наукового потенціалу.
7. Дайте визначення інтелектуального потенціалу регіону.
8. Назвіть підходи до визначення інтелектуального потенціалу регіону.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНІВ СВІТУ

Тема 9. Соціально-економічний потенціал України

- 9.1. Природно-ресурсний потенціал України.
- 9.2. Виробничий потенціал України.
- 9.3. Трудовий потенціал України.
- 9.4. Фінансовий потенціал України.
- 9.5. Науковий потенціал України.

9.1. Природно-ресурсний потенціал України

Земельні ресурси виступають територіальною базою розміщення народногосподарських об'єктів, системи розселення населення, а також основним засобом виробництва (в першу чергу сільського і лісового господарства). Всі землі України незалежно від їх цільового призначення, господарського використання і особливостей правового режиму належать до земельних ресурсів і складають єдиний земельний фонд держави.

Геополітичне положення України та її високий земельно-ресурсний потенціал обумовлюють провідну роль земельного фонду як одного з важливих ресурсів держави, що виступає первинним фактором виробництва і своєрідним фундаментом економічного розвитку.

За цільовим призначенням земель та функціональним використанням земельний фонд України охоплює: сільськогосподарські угіддя (41,8 млн. га, або 69,4 % земельного фонду); ліси та лісовкриті площі (10,5 млн. га, або 17,2 %); забудовані землі під промисловими і транспортними об'єктами, житлом, вулицями тощо (2,3 млн. га, або 3,8 %); землі, що покриті поверхневими водами – (2,3 млн. га, або 4 %); інші землі (3,4 млн. га, або 5,6 %).

Водні ресурси виступають джерелом промислового і побутового водопостачання, а тому відіграють вирішальну роль у розвитку всього народного господарства та у життєдіяльності населення.

Водні ресурси України складаються з місцевого стоку, який формується у річковій мережі на її території, та транзитного, що надходить із сусідніх територій по Дніпру і його допливах. Сіверському Донцю, Дунаю тощо. За межами України утворюється близько 30 км³ стоку (загальний його обсяг становить 210 км³).

Значні водні ресурси зосереджені в озерах України, які поширені по всій території. Об'єм води у прісних озерах досягає понад 2,3 км³.

Великі території України займають болота, заболочені і перезволожені землі, в яких зосереджено близько 30 км³ води.

Україна має великі запаси підземних вод, які здебільшого використовуються для водопостачання і зрошення. Сумарна кількість підземних вод у зоні активного водообміну становить 18,6 км³ на рік. У межах України підземні води зосереджені в окремих артезіанських басейнах, серед яких найбільші Дніпровсько-Донецький, Волино-Подільський і Причорноморський.

Лісові ресурси відіграють важливу роль у збереженні навколишнього середовища та господарській діяльності людей, слугують важливим сировинним фактором для розвитку галузей народного господарства.

Україна належить до країн з невисоким рівнем забезпеченості лісом. Площа її лісового фонду становить 10,4 млн. га, в тому числі вкрита лісом – 9,6 млн. га. Лісистість території становить всього 16 %, причому її рівень територіально досить диференційований: від 43,2 % в Івано-Франківській до 1,8 % в Запорізькій. Наближеним до оптимального вважається показник на рівні 21–22 %, який дає змогу досягти збалансованості між лісосировинними запасами, обсягами лісоспоживання і екологічними вимогами.

Лісистість у різних частинах і регіонах держави нерівномірна. Вона значно вища на заході і півночі країни, особливо в Карпатах, а також у Кримських горах. Із просуванням на південь і південний схід лісистість поступово зменшується. У західній та північній частинах покрита лісом площа становить 20–40 %, у Карпатах – понад 40 %, на Поліссі – 25,7 %. На півдні лісові площі невеликі (у Криму лісистість становить 10 %, у степу – 4 %) (В. Руденко, 2010).

Потреби у деревині за рахунок власних ресурсів Україна задовольняє на 25–30 %. Загальні запаси деревини в Україні становлять 17736,0 м³. Близько 51 % лісів віднесено до захисних, водоохоронних та інших цінних в екологічному відношенні лісів, решту становлять експлуатаційні. За останні роки намітилася тенденція до скорочення обсягів лісокористування.

Рекреаційні ресурси забезпечують відновлення та розвиток життєвих сил людини, витрачених у процесі трудової діяльності, тобто слугують для регенерації здоров'я і підтримки працездатності населення. До рекреаційних ресурсів належать об'єкти і явища природного походження, які можуть бути використані для лікування, оздоровлення, відпочинку, туризму. До їх складу входять бальнеологічні (мінеральні води, грязі), кліматичні, ландшафтні, пляжні та пізнавальні ресурси. Вони розміщені практично на всій території України, однак їх територіальне розміщення є дуже нерівномірним.

На основі грязевих покладів функціонують найстаріші в Україні курорти: Бердянськ, Євпаторія, Куяльник, Саки та інші. У північно-західних областях поширені торфові грязі, які використовують на курортах у Миргороді, Моршині, Немирові та інших (В. Руденко, 2010).

Специфічною складовою частиною рекреаційних ресурсів є соціальні та природні об'єкти, явища, події, походження яких тісно пов'язане з територією України та землями тієї зарубіжної країни, в межах якої вони первісно виникли. На території України налічується декілька сотень таких об'єктів, окремі з них мають світове та європейське значення.

Територіальна структура рекреаційного комплексу представлена рекреаційними пунктами (окремо розміщені санаторії, пансіонати тощо), рекреаційними районами (рекреаційні пункти і курорти з відповідною інфраструктурою), рекреаційними регіонами (група рекреаційних районів) та рекреаційними зонами (сукупність взаємопов'язаних регіонів).

На початок 2022 р. в Україні діє 212 санаторно-курортних закладів загальнодержавного, міжнародного значення та місцевого значення, які можуть прийняти на лікування більш як 600 тис. відпочиваючих.

При оцінці природно-ресурсного потенціалу регіону, як правило, використовують сукупну продуктивність природних ресурсів ПРП.

Інтегральний (загальний) ПРП регіону, на основі досліджень українського економіко-географа В. Руденка, може бути оцінений як сума споживчої вартості наступних видів природних ресурсів:

1) потенціал мінеральних ресурсів (паливно-енергетичні й металеві корисні копалини, нерудна сировина для металургії, гірничо-хімічна сировина, будівельні матеріали) – оцінка заснована на показниках умовної річної продуктивності родовищ, помноженої на розрахунковий термін їх експлуатації;

2) потенціал водних ресурсів (поверхневий стік і підземні води) – оцінка здійснюється, виходячи із сумарного економічного ефекту, одержуваного від використання води в провідних галузях господарства (зрошуваному землеробстві, промисловому виробництві, гідроенергетиці);

3) потенціал земельних ресурсів (землі, з урахуванням сільськогосподарського призначення й ґрунтового покриву) – заснований на економічній оцінці сільськогосподарських угідь, що визначається як добуток середньої величини валової продукції на площу сільгоспугідь;

4) потенціал лісових ресурсів – оцінка проводиться за оптовими цінами 1 кубометра деревини, помноженого на її середньорічний приріст (з урахуванням регіональних відмінностей якості);

5) потенціал фауністичних ресурсів (мисливські, рибні, медоносні ресурси) в основу оцінки покладено середньорічну продуктивність цих ресурсів;

6) потенціал природно-рекреаційних ресурсів (рекреаційні території, мінеральні води й лікувальні грязі) – оцінка природних рекреаційних угідь може бути розрахована на основі вартості вільного робочого часу, що використовується рекреантами, які можуть бути прийняті на відпочинок, а оцінка потенціалу мінеральних вод і лікувальних грязей – на основі їх балансових експлуатаційних запасів і регіональних приведених витрат.

9.2. Виробничий потенціал України

Господарство України характеризується великим виробничим потенціалом. У структурі основних виробничих фондів майже 50 % припадає на промисловість, 23,5 % – на сільське господарство, 16 % – на транспорт і зв'язок, 3,9 % – на будівництво. Рівень використання основних виробничих фондів і фондооснащеність зайнятих у матеріальному виробництві — найважливіші фактори, що впливають на територіальні показники продуктивності праці. Відносне забезпечення виробничого персоналу основними виробничими фондами характеризується істотною територіальною диференціацією.

Дослідження рівнів локальних показників та інтегрального індексу виробничого потенціалу (ВП) регіонів дозволило визначити позитивні та негативні фактори, вплив яких позначився на рейтингу регіонів. Аналіз позитивних факторів регіонів України показав, що: перша у рейтингу Київська область з м. Київ має перевагу завдяки позитивним факторам: рівню основних виробничих фондів, матеріальних ресурсів і рівня трудового потенціалу; Дніпропетровська область займає друге місце у рейтингу завдяки перевазі рівня природних ресурсів та рівня трудового потенціалу.

Донецька область займає третє місце завдяки рівню природних ресурсів; Луганська область (4-е місце) – завдяки рівням трудового потенціалу і природних ресурсів; Львівська область (5-е місце) – завдяки рівню трудового потенціалу; Харківська область (6-е місце) – завдяки рівню трудового потенціалу.

Аналіз негативних факторів регіонів України показав, що на рейтинг впливали наступні негативні фактори: Закарпатська область (24-е місце) – низькі рівні основних виробничих фондів, матеріальних ресурсів; Чернівецька область (23-е місце) – низькі рівні основних виробничих фондів, матеріальних ресурсів і природних ресурсів; Івано-Франківська область (22-е місце) – низькі рівні основних виробничих фондів, матеріальних ресурсів; Волинська область (21-е місце) – низькі рівні основних виробничих фондів, матеріальних ресурсів.

У 2021 р. порівняно із 2020 р. індекс промислової продукції становив 162,2 %.

У добувній промисловості й розробленні кар'єрів випуск продукції зріс на 1,2 %, у т.ч. у добуванні кам'яного та бурого вугілля – на 15,3 %, металевих руд – на 5,4 %, інших корисних копалин та розробленні кар'єрів – на 21,4 %. Водночас у добуванні сирової нафти та природного газу випуск промислової продукції скоротився на 4,8 %. За 5 місяців 2021 р. видобуто 8,0 млрд. м³ природного газу, 683,2 тис. т сирової нафти, випущено (видобуто) 22,8 млн. т руди та концентратів залізних агломерованих, 9,7 млн. т кам'яного вугілля.

У переробній промисловості випуск промислової продукції зріс на 2,5 %.

На підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів випуск продукції скоротився на 8,9 %, у т.ч. у виробництві олії та тваринних жирів – на 23,9 %, молочних продуктів – на 8,3 %, продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів – на 1,3 %, тютюнових виробів – на 16,5 %. Разом із цим у виробництві м'яса та м'ясних продуктів одержано приріст продукції (3,8 %), хліба, хлібобулочних і борошняних виробів (1,9 %), какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів (15,3 %), напоїв (2,4 %), переробленні та консервуванні фруктів і овочів (10,5 %). З початку 2021 р. вироблено 12,9 тис. т яловичини і телятини, свіжої чи охолодженої – туш, напівтуш, четвертин необвалених, 91,2 тис. т свинини свіжої чи охолодженої – туш, напівтуш (уключаючи оброблені сіллю чи консервантами для тимчасового зберігання), 134,6 тис. т м'яса курей, курчат, свіжого чи охолодженого – частин тушок, 93,2 тис. т виробів ковбасних та подібних продуктів з м'яса, субпродуктів чи крові тварин та подібних виробів і харчових продуктів на їхній основі (крім виробів ковбасних з печінки та страв готових), 5,8 тис. т овочів (крім картоплі), фруктів, горіхів, грибів та частин рослин їстівних інших, приготовлених чи консервованих з додаванням оцту чи оцтової кислоти, 2,1 млн. т олій соняшnikової та сафролової та їх фракцій, нерафінованих (крім хімічно модифікованих), 191,3 тис. т молока та вершків незгущених й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин

жирністю більше 1 %, але не більше 6 %, у первинних пакуваннях об'ємом нетто не більше 2 л, 28,6 тис. т масла вершкового жирністю не більше 85 %, 36,7 тис. т сиру свіжого неферментованого (недозрілого і невитриманого; включаючи сир із молочної сироватки та кисломолочний сир), 29,6 тис. т сиру тертого, порошкового, голубого та іншого неплавленого, 28,3 тис. т цукерок шоколадних (крім цукерок із вмістом алкоголю, шоколаду в брикетах, пластинах чи плитках), 18,6 млн. л чистого спирту горілки з вмістом спирту не більше 45,4 %, 65,9 млн. дал пива солодового (крім пива безалкогольного і пива з вмістом алкоголю не більше 0,5 %), 35,1 млн. дал води натуральної мінеральної газованої, 21,3 млрд. шт сигарет, які містять тютюн або суміші тютюну із заміниками тютюну.

У текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів індекс промислової продукції становив 110,1 %, у т. ч. у текстильному виробництві – 119,4 %, виробництві одягу – 90,1 %, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів – 136,6 %. За січень–травень 2021 р. вироблено 26,8 млн. м² тканин з ниток синтетичних та штучних комплексних високої міцності та з ниток стрічкових чи подібних, 548,9 тис. жіночих та дівчачих суконь трикотажних машинного або ручного в'язання, 34,2 тис. чоловічих та хлопчачих костюмів та комплектів (крім трикотажних), 143,4 тис. чоловічих та хлопчачих піджаків та блейзерів (крім трикотажних), 173,9 тис. жіночих та дівчачих жакетів та блейзерів (крім трикотажних), 22,5 млн. пар панчішно-шкарпеткових виробів інших (включаючи шкарпетки).

У виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності випуск продукції збільшився на 9,0 %, у т. ч. у виробництві паперу та паперових виробів – на 7,4 %, в обробленні деревини та виготовленні виробів з деревини та корка – на 18,5 %. Водночас обсяг виробленої продукції у поліграфічній діяльності, тиражуванні записаної інформації зменшився на 1,4 %.

На підприємствах із виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення випуск промислової продукції скоротився на 4,4 %. У виробництві хімічних речовин і хімічної продукції індекс промислової продукції становив 109,0 %, у т.

ч. у виробництві основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах – 108,6 %, фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик – 101,6 %, мила та мийних засобів, засобів для чищення та полірування, парфумних та косметичних засобів – 95,5 %. За 5 місяців 2021 р. виготовлено 2,3 млн. дал спирту етилового неденатурованого із вмістом спирту не менше 80 об. %, 17,2 тис. т фарб та лаків, уключаючи емалі та політури, на основі складних поліефірів, диспергованих чи розчинених у летких органічних розчинниках (крім тих, які з вмістом розчинника більше 50 % маси розчину), 3,2 тис. т мила та речовин поверхнево-активних органічних у брусках та подібних формах (крім для туалетних цілей), 70,6 тис. т розфасованих для роздрібно́ї торгівлі засобів мийних та для чищення, які містять або не містять мило, уключаючи допоміжні засоби для миття, 2,8 тис. т засобів косметичних для макіяжу чи догляду за шкірою.

У виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів обсяг виробленої продукції скоротився на 5,3 %.

На підприємствах із виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції індекс промислової продукції становив 110,5 %, у т. ч. у виробництві гумових і пластмасових виробів – 108,4 %, іншої неметалевої мінеральної продукції – 112,0 %.

У металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування, приріст продукції становив 7,1 %, у т. ч. у виробництві труб, порожнистих профілів і фітінгів зі сталі – 12,2 %, чавуну, сталі та феросплавів – 8,7 %, іншої продукції первинного оброблення сталі – 19,8 %, готових металевих виробів – 3,7 %.

Разом із цим у виробництві дорогоцінних та інших кольорових металів випуск промислової продукції зменшився на 11,8 %. За січень–травень 2021 р. виплавлено 8,7 млн. т чавуну переробного і дзеркального у чушках, болванках чи формах первинних інших, вироблено 4,5 млн. т напівфабрикатів зі сталі нелегованої плоских, 451,3 тис. т зливків, форм первинних інших, напівфабрикатів для виробництва труб безшовних, зі сталі легованої (крім

неіржавної), 60,2 тис. т труб і трубок, зварних, круглого поперечного перерізу, гарячого або холодного формування, із зовнішнім діаметром не більше 406,4 мм, зі сталі іншої, крім неіржавної, 59,3 тис. т листів профільованих (ребристих) холоднодеформованих, зі сталі нелегованої.

У машинобудуванні індекс промислової продукції становив 110,4 %, у т. ч. у виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – 116,3 %, електричного устаткування – 137,6 %, машин і устаткування загального призначення – 103,8 %, для сільського та лісового господарства – 136,2 %, металургії – 69,5 %, добувної промисловості та будівництва – 109,5 %, у виробництві інших машин і устаткування загального призначення – 103,4 %, автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів – 145,3 %, залізничних локомотивів і рухомого складу – 69,8 %. З початку 2021 р. вироблено 469 тракторів із потужністю двигуна більше 59 кВт, 1,1 тис. машин для очищення, сортування або калібрування насіння, зерна або культур бобових сушених, 308 засобів автотранспортних для перевезення 10 і більше осіб, 6,5 тис. причепів та напівпричепів інших, 744 вагони вантажні та вагони-платформи, залізничні або трамвайні, несамохідні.

У постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря випуск промислової продукції зріс на 2,9 %. За 5 місяців 2021 р. вироблено 64,2 млрд. кВт•год електроенергії, у т. ч. тепловими та атомними електростанціями відповідно 21,4 млрд. кВт•год і 35,8 млрд. кВт•год.

Індекс сільськогосподарської продукції у 2021 р. порівняно з відповідним періодом 2020 р. становив 114,4 %, у т. ч. продукції рослинництва – 119,9 %, продукції тваринництва – 95,6 %.

За січень–травень 2021 р. реалізовано на забій 1,4 млн. т худоби та птиці (у живій масі), що на 3,5 % менше порівняно з відповідним періодом 2020 р., вироблено 3,4 млн. т молока (на 5,3 % менше) та 6,0 млрд. шт. яєць (на 14,0 % менше). Частка господарств населення у загальному виробництві цих продуктів тваринництва складала відповідно 32 %, 67 % та 50 %.

За розрахунками, на 1 червня 2021 р. загальна кількість великої рогатої худоби становила 3,2 млн. голів (на 6,8 % менше, ніж на 1 червня 2020 р.), у т. ч. корів – 1,7 млн. (на 5,9 % менше), свиней – 6,1 млн. (на 1,6 % більше), овець і кіз – 1,4 млн. (на 5,9 % менше), птиці усіх видів – 220,7 млн. голів (на 4,5 % менше). У господарствах населення утримувалось 69 % загальної кількості великої рогатої худоби, у т. ч. корів – 74 %; свиней – 39 %, овець і кіз – 89 %, птиці всіх видів – 49 %.

Обсяг власно виробленої сільськогосподарської продукції, реалізованої підприємствами, у 2021 р. становив 1353,4 млрд. грн. у т. ч. продукції рослинництва – на 24,7 %, продукції тваринництва – на 0,7 %.

У січні–травні 2021 р. підприємствами країни вироблено будівельної продукції (виконано будівельних робіт) на суму 54,4 млрд. грн. Індекс будівельної продукції у 2021 р. порівняно із 2020 р. становив 105,1 %. Обсяги будівництва будівель зросли на 1,9 % (житлових – на 14,7 %). Будівництво інженерних споруд зменшилось на 14,0 %, нежитлових будівель – на 6,6 %. Нове будівництво склало 40,6 % від загального обсягу виробленої будівельної продукції, ремонт (капітальний та поточний) – 31,6 %, реконструкція та технічне переоснащення – 27,8 %.

Підприємствами 7 регіонів країни (м. Києва, Дніпропетровської, Харківської, Одеської, Львівської, Київської та Полтавської областей) виконано 73,3 % загального обсягу будівництва.

У січні–травні 2021 р. вантажообіг підприємств транспорту становив 113,2 млрд. ткм, або 100,4 % від обсягу січня–травня 2020 р. Підприємствами транспорту перевезено 237,5 млн. т вантажів, що на 3,7 % більше, ніж у січні–травні 2020 р.

Залізничним транспортом у січні–травні 2021 р. перевезено 122,1 млн. т вантажів, що на 1,9 % більше, ніж у відповідному періоді попереднього року. Перевезення будівельних матеріалів збільшилося на 18,8 %, брухту чорних металів – на 15,8 %, кам'яного вугілля – на 14,3 %, хімічних і мінеральних добрив – на 14,1 %, лісових вантажів – на 14,0 %, цементу – на 13,1 %, коксу – на 5,0 %,

чорних металів – на 3,1 %, нафти і нафтопродуктів – на 1,1 %. Разом із цим перевезення зерна та продуктів перемелу знизилося на 22,7 %, залізної та марганцевої руди – на 4,4 %.

Підприємствами автомобільного транспорту (з урахуванням перевезень фізичними особами-підприємцями) у січні–травні 2021 р. виконано вантажообіг в обсязі 17,4 млрд. ткм, який збільшився на 3,7 % порівняно з відповідним періодом попереднього року, та перевезено 80,3 млн. т вантажів, що на 13,3 % більше, ніж у січні–травні 2020 р.

Водним транспортом у січні–травні 2021 р. перевезено вантажів в обсязі 1,2 млн. т, що на 9,2 % менше, ніж у відповідному періоді попереднього року.

У січні–травні 2021 р. порівняно із січнем–травнем 2020 р. на 4,9 % зменшилися обсяги перекачки вантажів трубопровідним транспортом.

Вантажообіг авіаційного транспорту в січні–травні 2021 р. становив 103,7 млн. ткм, що на 23,0 % більше, ніж у відповідному періоді попереднього року. Авіаційним транспортом перевезено 27,2 тис. т вантажів, що на 11,7 % більше, ніж у січні–травні 2020 р.

Пасажиروобіг підприємств транспорту в січні–травні 2021 р. становив 16,3 млрд. пас. км, або 84,1 % від обсягу січня–травня 2020 р. Послугами пасажирського транспорту скористалися 803,0 млн. пасажирів, що на 14,5 % менше, ніж у відповідному періоді 2020 р.

Перевезення пасажирів залізничним транспортом (з урахуванням перевезень міською електричкою) порівняно із січнем–травнем 2020 р. зменшилося на 17,5 %. Послугами автомобільного транспорту (з урахуванням перевезень фізичними особами-підприємцями) скористалися 337,0 млн. пасажирів, що на 14,6 % менше, ніж у січні–травні 2020 р. Авіаційним транспортом перевезено 1,6 млн. пасажирів, що на 17,2 % менше, ніж у відповідному періоді 2020 р. Міським електротранспортом перевезено 441,2 млн. пасажирів, що на 14,3 % менше, ніж у січні–травні 2020 р.

Оптовий товарооборот підприємств оптової торгівлі (юридичних осіб) у січні–травні 2021 р. становив 1206,9 млрд. грн. Порівняно із січнем–травнем 2020 р. його фізичний обсяг знизився на 3,6 %.

Оборот роздрібної торгівлі, який включає дані щодо роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля, в січні–травні 2021 р. становив 537,6 млрд. грн, що на 14,3 % більше від обсягу січня–травня 2020 р. У травні 2021 р. порівняно з травнем 2020 р. оборот зріс на 22,7 %, проти квітня 2021р. – на 5,2 %.

Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі (юридичних осіб) у січні–травні 2021 р. становив 391,7 млрд. грн, що на 13,5 % більше від обсягу січня–травня 2020 р. У травні 2021 р. роздрібний товарооборот становив 84,8 млрд. грн і проти травня 2020 р. зріс на 20,9 %, проти квітня 2021 р. – на 4,0 % (Державне управління статистики України, 2021).

9.3. Трудовий потенціал України

Дослідження рівнів локальних показників та інтегрального індексу ТП регіонів дозволило визначити позитивні та негативні фактори, вплив яких позначився на рейтингу регіонів. Аналіз позитивних факторів першої типології регіонів України показав, що: перша у рейтингу Київська область з м. Київ має перевагу завдяки позитивним факторам: обсягу працездатного населення та його економічно активної частки, зайнятості населення, рівню освіти; Львівська область займає друге місце у рейтингу завдяки перевазі відносно рівня міграційного приросту населення, рівню освіти, рівня охоплення населення професійною підготовкою.

Хмельницька область займає третє місце завдяки рівню освіти, рівню охоплення населення професійною підготовкою та рівню здоров'я населення; Одеська область (4-е місце) – завдяки рівням зайнятості та освіти, міграційного приросту; Рівненська область (5-е місце) – завдяки рівню охоплення населення професійною підготовкою та рівню здоров'я населення; Дніпропетровська

область (6-е місце) – обсягу працездатного населення та його економічно активної частки, найвищий серед регіонів України рівень освіти.

Аналіз негативних факторів другої категорії регіонів України показав, що на рейтинг впливали наступні негативні фактори: Закарпатська область (24-е місце) – низький рівень охоплення населення професійною підготовкою та освіти; Чернівецька область (23-е місце) – природне скорочення населення, зайнятість працездатного населення; Донецька область (22-е місце) – міграційне та природне скорочення населення; Житомирська область (21-е місце) – економічно активної частки населення (рис. 4.2).

Чисельність наявного населення в Україні, за оцінкою, на 1 грудня 2021 р. становила 41208,1 тис. осіб. Упродовж січня–грудня 2021 р. чисельність населення зменшилася на 346,3 тис. осіб. Порівняно із 2020 р. обсяг природного скорочення збільшився на 56,8 тис. осіб. Кількість живонароджених у січні–листопаді 2021 р. становила 250,9 тис. осіб, померлих – 650,0 тис. осіб.

За результатами обстеження робочої сили кількість робочої сили віком 15 років і старше у січні–вересні 2021 р. становила 17,5 млн. осіб, із них у віці 15–70 років – 17,4 млн. осіб, що на 0,6 % менше, ніж у січні–вересні 2020 р.

У складі робочої сили, серед осіб віком 15 років і старше, 54,9 % належали до зайнятих осіб, а решта 9,6 %, відповідно до методології Міжнародної організації праці (МОП), класифікувалися як безробітні. Більше половини робочої сили складали чоловіки (63,1 %) та 46,5 % – молодь у віці 15–34 роки.

Кількість зайнятого населення віком 15 років і старше у січні–вересні 2021 р. становила 15,8 млн. осіб, а серед осіб віком 15–70 років – 15,7 млн. осіб. Порівняно з січнем–вереснем 2020 р. кількість зайнятого населення у віці 15–70 років зменшилася на 286,3 тис. осіб, або на 1,9 %.

У січні–вересні 2021 р. рівень зайнятості населення у віці 15 років і старше становив 49,6 % населення відповідного віку, в осіб віком 15–70 років – 56,0 %. Серед осіб віком 15–70 років цей показник був вищим у чоловіків порівняно з жінками та мешканців міської місцевості, ніж у сільських жителів.

Кількість безробітного населення віком 15 років і старше та у віці 15–70 років, відповідно до методології Міжнародної організації праці, складала по 1,7 млн. осіб.

У січні–вересні 2021 р. рівень безробіття населення у віці 15 років і старше становив 9,6 % робочої сили відповідного віку, а серед осіб віком 15–70 років – 9,7 %.

Серед осіб віком 15–70 років цей показник був вищий у жінок порівняно з чоловіками (10,0 % проти 9,4 %) та у сільських жителів, ніж у мешканців міської місцевості (10,4 % проти 9,3 %). Найвищий рівень безробіття населення (за методологією МОП) спостерігався у молоді віком 15–24 роки (18,8 %), а найнижчий – у осіб віком 30–34 роки (8,5 %) та осіб віком старше 60 років (0,3 %).

Кількість осіб, які не входять до складу робочої сили віком 15 років і старше у січні–вересні 2021 р. становила 14,4 млн. осіб, що на 0,7 % більше, ніж у січні–вересні 2020 р. Із загальної кількості осіб, які не працювали або не шукали роботу майже дві третини (65,6 %) складали пенсіонери, кожен сьомий був студентом (учнем денної форми навчання) або виконував домашні (сімейні) обов'язки.

У грудні 2021 р. середня заробітна плата (номінальна) штатного працівника була 17453 грн., що у 2,7 раза вище рівня мінімальної заробітної плати (6500 грн.).

До видів економічної діяльності з найвищим рівнем оплати праці у грудні 2021 р. відносилися працівники авіаційного транспорту (37580,00 грн.), фінансових та страхових установ (31273,58 грн.), сфери інформації та телекомунікацій (29963,23 грн.), державного управління й оборони; обов'язкового соціального страхування (26924,07 грн.), а також професійної, наукової та технічної діяльності (24822,31 грн.); серед промислових видів діяльності – підприємств із виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення, із постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, добувної промисловості й розроблення кар'єрів, із виробництва основних

фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів, де заробітна плата перевищила середній показник по економіці в 1,4–1,9 раза.

Найнижчий рівень оплати праці спостерігався на підприємствах тимчасового розміщування й організації харчування, поштової та кур'єрської діяльності, текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури, де заробітна плата не перевищувала 72,7 % від середнього рівня по економіці.

Середня номінальна заробітна плата в усіх регіонах була вище мінімальної, разом з тим лише у двох із них вона перевищила середній рівень по Україні: м. Київ – 26759 грн., Миколаївська область – 18414 грн. Найнижчі показники, які не перевищували 81,7 % від середнього по економіці, спостерігалися в Кіровоградській, Чернігівській, Івано-Франківській та Херсонській областях.

У 2021 р. середня заробітна плата (номінальна) штатного працівника зросла порівняно із 2020 р. на 20,9 % і становила 14014 грн. Розмір заробітної плати в грудні 2021 р. порівняно з листопадом 2021 р. збільшився на 22,2 %, проти грудня 2020 р. – на 23,1 %.

Індекс реальної заробітної плати в грудні 2021 р. порівняно з листопадом 2021 р. склав 121,5 %, відносно грудня 2020 р. – 111,9 %.

Заборгованість із виплати заробітної плати у грудні 2021р. зменшилася на 18,7 %, або на 735,7 млн. грн., і на 1 січня 2022 р. становила 3207,1 млн. грн.

Якщо в цілому по економіці заборгованість із виплати заробітної плати становила 2,5 % фонду оплати праці, нарахованого за грудень 2021 р., то за видами економічної діяльності цей показник коливався від 0,04 % у сфері державного управління й оборони; обов'язкового соціального страхування, до 45,2 % у виробництві машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань. У регіональному розрізі це співвідношення становило від 0,2 % у Чернівецькій та Кіровоградській областях до 11,4 % у Донецькій та Сумській.

На 1 січня 2022 р. більш ніж три чверті (75,1 %) заборгованості з виплати заробітної плати припадало на промисловість.

Суттєве зменшення показника у грудні 2021 р. спостерігалось у добуванні кам'яного та бурого вугілля (на 452,6 млн. грн.), охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги (на 75,8 млн. грн.), у сфері професійної, наукової та технічної діяльності (на 34,2 млн. грн.), виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (на 33,1 млн. грн.).

При цьому більше половини заборгованості з виплати заробітної плати утворено в чотирьох регіонах: Донецькій (20,8 %), Харківській (15,3 %), Дніпропетровській (14,8 %) областях та м. Києві (13,5 %).

Зменшення заборгованості у грудні 2021 р. спостерігалось у 23 регіонах, а найсуттєвіше – у Донецькій (на 279,9 млн. грн.), Львівській (на 152,8 млн. грн.), Луганській (на 93,4 млн. грн.) областях та м. Києві (на 89,1 млн. грн.) (Державна служба статистики України, 2022).

9.4. Фінансовий потенціал України

Джерелом формування власних фінансів регіонів є кошти, які отримані в бюджет за рахунок діяльності територіальних органів влади, згідно їх повноважень та діяльності у сфері прийняття законодавчих, адміністративних, господарсько-економічних рішень.

Джерелом формування позикових коштів є фінансові ресурси, які надходять до бюджету у вигляді отриманих кредитів, випуску цінних паперів. Слід зазначити, що дані кошти розглядаються як джерела фінансування дефіциту бюджету.

Залучені джерела фінансування представляють собою кошти, які передані фізичними та юридичними особами в розпорядження територіальних органів влади для вирішення економічних та соціальних завдань, на добровільній основі.

Дослідження обсягів капітальних інвестицій за видами економічної діяльності дозволяє визначити їх вплив на рейтинг регіонів. Аналіз показав, що у 2021 році найбільше капітальних інвестицій було вкладено у промисловість, будівництво та сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство. В промисловості найбільше коштів надійшло в Київську область з

м. Київ (61,4 %), Донецьку область (58,1 %) та Полтавську область (57,5 %). У будівництві обсяг інвестицій переважає у Чернівецькій області (49,0 %), Київській області з м. Київ (40,9 %) та Тернопільській області (34,4 %). Обсяг капітальних інвестицій у сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство переважає у Чернігівській області (47,6 %), Сумській області (40,8 %) та Кіровоградській області (40,6 %).

Критерієм, що дозволяє кількісно оцінити фінансову самостійність регіону, можна вважати його фінансовий потенціал. З точки зору розвитку фінансової самостійності регіону, важливим є формування стійкого фінансового потенціалу провідних галузей, що визначають його господарську спеціалізацію, таких як промисловість, торгівля, сільське господарство, транспорт тощо.

На рівні держави результиуючим показником фінансово-економічної стану регіону є валовий внутрішній продукт (ВВП), на регіональному рівні – валовий регіональний продукт (ВРП).

У 2020 р. найвищі показники валового внутрішнього продукту були у Київській області з м. Київ (1134,41 тис. грн.), Дніпропетровській області (355,21 тис. грн.) та у Львівській області (218,26 тис. грн.), найменші показники – у Чернівецькій області (38,79 тис. грн.), Луганській (40,53 тис. грн.) та Тернопільській областях (54,91 тис. грн.).

Фінансовий результат підприємств України до оподаткування (крім малих і сільськогосподарських підприємств) за січень–вересень 2021 р. був позитивним і становив 702,0 млрд. грн. прибутків.

Прибутковими підприємствами, частка яких у загальній кількості становила 72,2 %, отримано 218,6 млрд. грн. прибутку (на 9,4 % більше, ніж у I кварталі 2020 р.).

Частка збиткових підприємств у порівнянні з відповідним періодом попереднього року зменшилась на 13 і становила 22,9 %. Цими підприємствами допущено 115,0 млрд. грн. збитків.

За видами економічної діяльності значна частка збиткових підприємств спостерігалась у сфері тимчасового розміщування й організації харчування

(61,2 %); у транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності (46,0 %); у професійній, науковій та технічній діяльності (34,0 %); у будівництві (33,7 %).

У 2021 р. експорт товарів становив 61,3 млрд. дол. США, імпорт – 64,9 млрд. дол. Негативне сальдо склало 3,6 млрд. дол.

Оснoву товарної структури українського експорту склали недорогоцінні метали та вироби з них, продукти рослинного походження, мінеральні продукти, жири та олії тваринного або рослинного походження, механічні та електричні машини, готові харчові продукти, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості й деревина і вироби з деревини.

У загальному обсязі експорту товарів порівняно із 2020 р. збільшилась частка чорних металів, руд, шлаку і золи, електричних машин. Натомість зменшилась частка зернових культур, жирів та олії тваринного або рослинного походження, залишків і відходів харчової промисловості та механічних машин.

Обсяг експорту товарів до країн Європейського Союзу (ЄС) становив 7473,6 млн. дол., або 39,1 % від загального обсягу експорту.

Найбільші обсяги експорту до країн ЄС склали продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості – 25,4 % від загального обсягу експорту, недорогоцінні метали та вироби з них – 20,1 %, мінеральні продукти – 16,9 %, механічні та електричні машини – 14,8 %.

Найвагоміші експортні поставки товарів серед країн-членів ЄС здійснювалися до Польщі, Італії, Німеччини та Нідерландів.

Серед інших країн світу найбільше експортувалися товари до Китаю, Туреччини, Російської Федерації, Індії та Єгипту.

Серед найбільших країн-партнерів експорт товарів збільшився до Чехії на 84,1 %, Китаю – на 57,3 %, Німеччини – на 50,4 %, США – на 42,9 %, Туреччини – на 41,3 %, Польщі – на 40,3 %, Румунії – на 33,9 %, Індії – на 30,6 %, Італії – на 25,8 %, зменшився до Єгипту на 32,1 %, Іспанії – на 12,3 %, Нідерландів – на 9,9 %, Білорусі – на 3,2 %.

Оснoву товарної структури українського імпорту склали механічні та електричні машини, мінеральні продукти, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них, недорогоцінні метали та вироби з них, готові харчові продукти, продукти рослинного походження й текстильні матеріали та текстильні вироби.

У загальному обсязі імпорту товарів збільшилась частка засобів наземного транспорту, крім залізничного, механічних машин, пластмаси, полімерних матеріалів. Зменшилась частка палива мінерального; нафти та продуктів її перегонки, електричних машин, фармацевтичної продукції.

Імпорт товарів із країн ЄС становив 8416,9 млн. дол., або 41,3 % від загального обсягу, та збільшився проти січня–квітня 2020 р. на 15,5 %.

Найвагоміші обсяги імпорту товарів із країн ЄС склали: механічні та електричні машини – 20,3 %, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 20,0 %, товари агропромислового комплексу та харчової промисловості – 14,1 %, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 12,2 %, мінеральні продукти – 8,9 %, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них – 7,7 %.

Серед країн ЄС найвагоміші імпортні надходження товарів здійснювалися з Німеччини, Польщі, Італії та Угорщини.

Серед інших країн світу найбільші імпортні поставки товарів надходили з Китаю, Російської Федерації, Білорусі, США, Туреччини та Швейцарії.

Порівняно із січнем–квітнем 2020 р. імпорт товарів збільшився зі Швейцарії на 113,5 %, Чехії – на 49,9 %, Білорусі – на 49,5 %, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії – на 44,3 %, Угорщини – на 41,3 %, Нідерландів – на 34,6 %, Японії – на 28,3 %, Італії – на 26,7 %, Китаю – на 20,1 %, Польщі – на 19,3 %, США – на 17,6 %, зменшився зі Словаччини на 23,6 %, Литви – на 7,7 % та Німеччини – на 2,0 %.

9.5. Науковий потенціал України

Дослідження рівнів локальних показників та інтегрального індексу науково-технічного потенціалу регіонів дозволило визначити позитивні та негативні фактори, вплив яких позначився на рейтингу регіонів. Аналіз позитивних факторів регіонів України показав, що: перша у рейтингу Київська область з м. Київ має перевагу завдяки позитивним факторам: витратам на виконання наукових досліджень і розробок, числу патентів на винаходи і корисні моделі, працівникам, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок та капітальним інвестиціям; Дніпропетровська область займає друге місце у рейтингу завдяки перевазі рівня внеску іноземних інвестицій в інноваційну діяльність місцевих фірм.

Одеська область займає третє місце завдяки рівню користувачів інтернету та індексу капітальних інвестицій; Харківська область (4-е місце) – завдяки рівню індексу капітальних інвестицій; Львівська область (5-е місце) – завдяки рівню індексу капітальних інвестицій; Полтавська область (6-е місце) – завдяки рівню індексу капітальних інвестицій.

Аналіз негативних факторів регіонів України показав, що на рейтинг впливали наступні негативні фактори: Кіровоградська область (24-е місце) – низькі рівні витрат на виконання наукових досліджень і розробок та індексу капітальних інвестицій; Закарпатська область (23-е місце) – низькі рівні витрат на виконання наукових досліджень і розробок, працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень та індексу капітальних інвестицій; Херсонська область (22-е місце) – низький рівень витрат на виконання наукових досліджень і розробок; Волинська область (21-е місце) – низькі рівні витрат на виконання наукових досліджень і розробок та працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень.

Станом на початок 2021 р. матеріальна база освітнього потенціалу України включала 15335 дошкільних навчальних заклади із кількістю 1153 тис. місць, де виховувалося 1151 тис. дітей. Закладів загальної середньої освіти – 14,9 тис.

одиниць, кількість учнів в яких становила 4211 тис. учнів, професійно-технічних навчальних закладів – 711 одиниці з кількістю учнів.

Слухачів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти на кінець року було 246,9 тис. осіб. Мережа вищих навчальних закладів та фахової передвищої освіти налічувала 644 одиниці з кількістю осіб у ЗВО та у ЗФПО – 1308 тис. осіб.

Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт за 2020 рік становили 17055,4 млн. грн., у тому числі на виконання фундаментальних наукових досліджень – 4259,0 млн. грн., прикладних наукових досліджень – 3971,4 млн. грн., науково-технічних (експериментальних) розробок – 8792,1 млн. грн.

Для виконання наукових досліджень і розробок було задіяно 78860 осіб, з них мають науковий ступінь доктора наук – 7060 осіб, доктора філософії (кандидата наук) – 17949 осіб.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал України.
2. Охарактеризуйте виробничий потенціал України.
3. Охарактеризуйте трудовий потенціал України.
4. Охарактеризуйте фінансовий потенціал України.
5. Охарактеризуйте науковий потенціал України.
6. Які фактори сприяють розвитку соціально-економічного потенціалу України?
7. Які фактори призупиняють розвиток соціально-економічного потенціалу України?

Тема 10. Соціально-економічний потенціал Канади

- 10.1. Природно-ресурсний потенціал Канади.
- 10.2. Виробничий потенціал Канади.
- 10.3. Трудовий потенціал Канади.

10.4. Фінансовий потенціал Канади.

10.5. Науковий потенціал Канади.

10.1. Природно-ресурсний потенціал Канади

Канада має значний природно-ресурсний потенціал, який включає в себе різноманітні види природних багатств. Основні ресурси Канади включають наступні:

Ліси: Канада володіє великими лісовими площами, особливо в північних регіонах. Ліси Канади є джерелом деревини, яка використовується для будівництва, виробництва паперу та інших деревообробних промислів.

Канада має величезний лісовий потенціал і є однією з найбільш лісистих країн у світі. Основні аспекти лісових ресурсів Канади включають наступне:

Розмір та розподіл: Ліси Канади охоплюють понад 347 мільйонів гектарів, що становить близько 9% лісної площі світу. Вони розташовані в усіх провінціях та територіях країни, хоча найбільші лісові зони знаходяться в Британській Колумбії, Альберті, Онтаріо та Квебеку.

Видовий склад: Ліси Канади представлені широким розмаїттям деревних видів, включаючи хвойні (сосна, ялиця) та листяні (дуб, клен, береза, осика) дерева. Також вони містять численні види кущів, трав та мохів.

Лісове господарство: Лісове господарство в Канаді є важливою галуззю. Ліси використовуються для забезпечення деревини та інших лісових продуктів, таких як целюлоза, папір, дошки, пиломатеріали тощо. Канада є одним з найбільших світових виробників деревини.

Збереження та стале управління: Канада активно займається збереженням своїх лісових ресурсів і має широку систему національних та провінційних парків, заповідників та лісових резерватів. Країна також впроваджує стале управління лісами, спрямоване на збереження біорізноманіття, водних ресурсів та зниження впливу лісової промисловості на навколишнє середовище.

Мінерали: Канада багата різноманітними мінеральними родовищами, включаючи нафту, газ, вугілля, залізну руду, нікель, золото, срібло, мідь та інші метали. Видобуток мінералів є важливою галуззю канадської економіки.

Канада має значний мінерально-сировинний потенціал і є однією з найбільш багатих країн світу з різноманітними мінеральними родовищами. Основні аспекти мінерально-сировинного потенціалу Канади включають наступне:

Нафта та газ: Канада є одним з найбільших світових виробників нафти та природного газу. Значні родовища нафти та газу знаходяться в Західній Канаді, особливо в провінціях Альберта та Британській Колумбії.

Вугілля: Канада має великі запаси вугілля, зокрема вугілля з високим вмістом метану, вугілля для коксування та теплового вугілля. Вугілля видобувається в провінціях Альберта, Британській Колумбії, Саскачеван та Ньюфаундленд і Лабрадор.

Метали: Канада має значні родовища різних металів, таких як залізна руда, нікель, мідь, свинець, цинк, золото, срібло та платина. Родовища цих металів знаходяться в різних регіонах Канади, зокрема в Лабрадорі, Квебеку, Онтаріо, Манітобі, Британській Колумбії та Юконі.

Дорогоцінні камені: Канада є одним з провідних світових виробників дорогоцінних каменів, зокрема діамантів. Головні діамантові родовища розташовані в Північно-Західній Території.

Інші ресурси: Крім того, Канада також має значні запаси урану, фосфатів, калію, гіпсу, кам'яного вугілля та інших мінеральних ресурсів.

Водні ресурси: Канада має велику кількість озер і річок, включаючи великі водойми, такі як Великі Озера та річку Святого Лаврентія. Ці водні ресурси використовуються для забезпечення питної води, гідроенергетики та інших галузей промисловості.

Канада має великий потенціал водних ресурсів завдяки своєму географічному положенню та багатству природних водойм. Основні аспекти водних ресурсів Канади включають наступне:

Озера: Канада відома своїми великими прісноводними озерами, зокрема Великими Озерами, що включають Онтаріо, Ері, Гурон, Мічиган та Суперіор. Ці озера мають значний об'єм прісної води і використовуються для питного водопостачання, туризму та рекреації.

Канада має численні річки, які протікають через її територію. Найбільша з них – річка Святий Лаврентій, яка є одним з найважливіших шляхів водного транспорту та постачає прісну воду для міст та сільського господарства вздовж свого басейну.

Канада має великий потенціал використання гідроенергії завдяки своїм великим річковим системам. Гідроелектростанції використовуються для виробництва електроенергії, особливо в провінціях Британська Колумбія, Квебек та Манітоба й Ньюфаундленд і Лабрадор. Наприклад, гідроелектростанція Гудзон-Бей в провінції Квебек є однією з найбільших гідроелектростанцій у світі.

Водосховище Біг-Бей на річці Нельсон у Британській Колумбії забезпечує стабільність постачання електроенергії та може зберігати значну кількість води.

Згідно з даними, вода забезпечує близько 60 % загального обсягу виробництва електроенергії в країні.

Канада також має значні запаси підземних вод, які використовуються для питного водопостачання та інших потреб. Ці підземні води добуваються за допомогою свердловин і використовуються як джерело прісної води.

Канада має довге узбережжя Атлантичного, Тихого та Льодовитого океанів. Ці прибережні води є важливими для рибальства.

Канада має великий потенціал у сфері енергетики. Країна є одним з найбільших світових виробників нафти та природного газу. Крім того, Канада розвиває використання відновлювальних джерел енергії, зокрема гідроенергетики.

Уздовж узбережжя Канади розташовані багаті рибні зони, що забезпечують важливі риболовні ресурси. Рибальство має велике значення для канадського господарства та експорту.

Канада також багата **грунтовими ресурсами**, які мають важливе значення для сільського господарства та інших галузей:

Канада має потужні сільськогосподарські землі, особливо на півдні країни. Ці ґрунти є високоякісними і підходять для вирощування зернових, овочевих, плодкових культур та інших сільськогосподарських культур.

Лісисті регіони Канади мають поживні ґрунти, які підтримують розмаїття лісової рослинності. Ці ґрунти використовуються для лісогосподарських цілей та збереження біорізноманіття.

Ґрунти Канади також містять різноманітні мінерали. Наприклад, ґрунти, багаті каоліном, використовуються в керамічній та фармацевтичній промисловості. Деякі ґрунти містять дрібні частки дорогоцінних металів, таких як золото та діаманти.

Канада має велику кількість торфовищ, які є природними джерелами торфу. Торф використовується як високоякісне добриво та матеріал для вирощування рослин у садівництві та сільському господарстві.

В деяких регіонах Канади є ґрунти, що підходять для будівництва, наприклад, глина та пісок. Ці ґрунти використовуються для виготовлення цегли, кераміки та інших будівельних матеріалів.

Канада має багатий набір **рекреаційних ресурсів**, які приваблюють туристів та місцевих жителів. Основні рекреаційні ресурси Канади включають наступне:

Природні парки: Канада має велику мережу природних парків, національних парків та заповідників, які пропонують відмінні можливості для активного відпочинку та вивчення дикої природи. Національні парки, такі як Грозові гори в Альберті, Джаспер та Банф в Альберті та Пас Чурчілль на узбережжі Гудзонового залива, славляться своєю красою та різноманітністю флори та фауни.

Гірськолижні курорти: Зимові види спорту, такі як лижі та сноуборд, є популярними в Канаді. Країна має численні гірськолижні курорти, зокрема

Вістлер у Британській Колумбії та Тремблан у Квебеку, які пропонують різні траси і послуги для любителів зимових видів спорту.

Водні види спорту: Багаті водні ресурси Канади надають відмінні можливості для водних видів спорту. Любителі каякінгу, каное, рафтингу та риболовлі можуть насолоджуватися плаванням по річках і озерах країни.

Туризм у дикій природі: Канада відома своїми просторами і незабороненими просторами, що роблять її ідеальним місцем для туризму в дикій природі. Туристи можуть відвідати національні парки, великі озера, гори та пройти по чудових маршрутах для подорожей пішки або на велосипеді.

В цілому, природно-ресурсний потенціал Канади робить її однією з найбільш багатих країн світу у сфері природних ресурсів, що має велике значення для економіки країни та забезпечення якісного життя її громадян.

10.2. Виробничий потенціал Канади

Виробничий потенціал Канади є значним і різноманітним. Країна має розвинену і диверсифіковану економіку, яка охоплює різні сектори і галузі.

Канада має розвинену промисловість, що включає автомобільну, нафтову і газову, хімічну, електронну, металургійну, машинобудівну та інші галузі. Промислові підприємства Канади виробляють широкий спектр товарів, від автомобілів і електроніки до нафтопродуктів і сталі.

Канада є одним з найбільших виробників автомобілів у світі. Багато відомих автовиробників мають свої заводи в Канаді, де виготовляються легкові автомобілі, вантажівки та інші транспортні засоби.

Значні запаси нафти і газу відіграють важливу роль у промисловому виробництві. Країна видобуває нафту і газ, а також розвиває галузь переробки сировини, включаючи нафтопереробку і газохімічний комплекс.

Розвинена хімічна промисловість включає виробництво хімічних речовин, пластмас, фармацевтичних препаратів та інших хімічних продуктів. Канадські хімічні компанії постачають свою продукцію як на внутрішній ринок, так і на експорт.

Галузь електроніки та інформаційних технологій виробляє комп'ютери, електронні пристрої, програмне забезпечення та інші інноваційні продукти.

Канада має сильну галузь машинобудування, включаючи виробництво важкого обладнання.

Країна має розвинену будівельну індустрію, яка включає будівництво житлових, комерційних, промислових та інфраструктурних об'єктів.

Канада має активну житлову будівельну галузь, яка включає будівництво одно-, дво- та багатоквартирних будинків. Нові житлові комплекси, особливо в міських центрах, постійно зводяться, щоб задовольнити попит на житло.

Комерційна будівельна галузь включає офісні будівлі, торгові центри, готелі, ресторани та інші комерційні споруди. Великі міські центри, такі як Торонто та Ванкувер, є головними місцями будівництва комерційних об'єктів.

Канада інвестує в розвиток та модернізацію своєї інфраструктури, включаючи дороги, мости, аеропорти, залізниці та водні шляхи. Будівництво та реконструкція інфраструктурних проєктів є важливою галуззю, яка сприяє розвитку економіки країни.

Значна кількість промислових підприємств вимагає будівництва та розширення виробничих приміщень. Промислові будівлі включають заводи, склади, логістичні центри та інші об'єкти.

Канада має розвинену сільськогосподарську галузь, яка вирощує зернові, овочі, фрукти, молоко, м'ясо та інші сільськогосподарські продукти. Канадські фермери використовують сучасні технології і методи для забезпечення високої якості продукції.

Канада є одним з найбільших світових виробників пшениці, ячменю та інших зернових культур. Підприємства зернового сектора вирощують, збирають і експортують великі обсяги зерна для внутрішнього споживання та на експорт.

Канада вирощує різноманітні овочі та фрукти, включаючи картоплю, моркву, капусту, яблука, вишні, сливи та багато інших. Деякі регіони, такі як Оканаган у Британській Колумбії, відомі своїми фруктовими садами.

Розвинена м'ясну промисловість включає вирощування та обробку різних видів м'яса, зокрема яловичини, свинини та птиці. Канадські м'ясні продукти відомі своєю якістю та безпечністю.

Канада є одним з найбільших світових виробників молока та молочних продуктів. Країна має розвинуту систему молочних ферм і молочних кооперативів, які виробляють молоко, сир, вершки та інші молочні продукти.

Канада є одним з провідних світових виробників енергії. Країна видобуває та експортує нафту, газ і вугілля. Крім того, Канада має значний потенціал для використання відновлюваних джерел енергії, таких як гідроенергія, вітроенергія і сонячна енергія.

Канада активно розвивається в галузі технологій і інновацій. Країна володіє сильною науково-дослідницькою базою і підтримує інноваційні проекти і стартапи в різних секторах, включаючи інформаційні технології.

Туризм є важливою галуззю в Канаді і має значний вплив на економіку країни. Канада приваблює велику кількість туристів з усього світу завдяки своїй природній красі, культурному спадку, історичним пам'яткам та розвинутій інфраструктурі.

Канада славиться своїми захоплюючими природними ландшафтами, включаючи гори, озера, ліси, національні парки та дикі природні резервати. Багато туристів приїжджають до Канади для активного відпочинку, такого як гірські лижі, похідні тури, водні види спорту та спостереження за дикою природою.

Канада має розмаїтий культурний спадок і багату історію. Багато міст мають старовинні квартали, музеї, галереї мистецтв, театри та інші культурні атракції. Туристи можуть оглядати місця історичного значення, відвідувати фестивалі та дізнаватися більше про культуру та традиції канадських індіанців та інших етнічних груп.

Багато канадських міст приваблюють туристів своїми сучасними архітектурними спорудами, шопінговими вулицями, ресторанами та нічним

життям. Міста, такі як Торонто, Ванкувер, Монреаль та Квебек, є популярними місцями для відвідування.

Гастрономічний туризм: Канада відома своєю розмаїтістю кухні.

Готельний бізнес і ресторанний сектор є важливою складовою галуззю туризму в Канаді. Країна має розвинуту мережу готелів і ресторанів, що задовольняє потреби як місцевих мешканців, так і туристів з усього світу.

Готельний бізнес в Канаді включає різноманітні типи готелів, від маленьких сімейних готелів до розкішних п'ятизіркових курортів. Канадські готелі пропонують комфортне проживання, широкий спектр послуг та зручне розташування поруч з туристичними атракціями.

Ресторанний сектор в Канаді також добре розвинутий і пропонує широкий вибір кухні з різних країн світу. Ви знайдете ресторани, що пропонують традиційну канадську кухню, а також італійську, французьку, азіатську, мексиканську та інші кухні. Багато ресторанів спеціалізуються на стравах з місцевих продуктів, що підкреслює гастрономічну культуру Канади.

Готельний бізнес і ресторанний сектор в Канаді мають значний економічний вплив, забезпечуючи робочі місця та сприяючи розвитку туристичної індустрії. Канада прагне підтримувати високі стандарти обслуговування та безпеки для задоволення потреб туристів.

В Канаді фінансовий сектор є однією з найбільш розвинутих і значущих галузей економіки. Країна володіє сильною банківською системою, страховими компаніями та іншими фінансовими установами, які надають широкий спектр послуг.

Банківські установи в Канаді забезпечують широкий спектр фінансових послуг, включаючи розрахункові операції, кредитування, інвестиційні послуги, управління активами та інші фінансові послуги. В країні працюють як національні, так і міжнародні банки, які забезпечують фінансову стабільність та допомагають в розвитку бізнесу.

Страхові компанії в Канаді надають широкий спектр страхових послуг, включаючи автомобільне страхування, страхування майна, страхування життя та

здоров'я, страхування підприємств та інші види страхування. Ці компанії грають важливу роль у захисті фінансових інтересів населення та бізнесу.

Крім банківських установ і страхових компаній, у Канаді також працюють інші фінансові установи, такі як пенсійні фонди, інвестиційні компанії, кредитні спілки та інші фінансові посередники. Вони забезпечують різноманітні фінансові послуги, які сприяють розвитку економіки та фінансовій стабільності.

Усі ці фінансові установи в Канаді діють в рамках суворого регулювання та нагляду з боку федеральних та провінційних органів, що сприяє довірі та стабільності фінансової сфери.

Вартість виробничого потенціалу визначається широким спектром факторів, включаючи фізичні активи, технології, людські ресурси та інші ресурси, які використовуються виробничими підприємствами для виробництва товарів і послуг.

Оцінка вартості виробничого потенціалу може включати наступні аспекти:

Фізичні активи: Це включає будівлі, споруди, машини, устаткування, транспортні засоби та інші матеріальні об'єкти, необхідні для виробництва. Вартість цих активів може бути визначена на основі їх ринкової вартості або замінної вартості.

Технології: Виробничий потенціал може бути визначений на основі наявності та якості технологій, які використовуються виробничими підприємствами. Це включає високотехнологічне обладнання, програмне забезпечення, процеси виробництва та інші інновації, які сприяють ефективності та продуктивності.

Людські ресурси: Кваліфікована робоча сила є важливою складовою вартості виробничого потенціалу. Оцінка включає кількість та якість працівників, їхні навички, досвід та знання, які сприяють ефективності та якості виробництва.

Інші ресурси: Це можуть бути природні ресурси, матеріали, фінансові ресурси, доступ до ринків, логістична інфраструктура та інші ресурси, які впливають на виробничий потенціал.

Найприбутковіші підприємства в Канаді включають компанії з різних секторів економіки. Однак, важливо зазначити, що цей список може змінюватися з часом. Ось кілька прикладів підприємств, які були визнані як прибутковіші в минулому:

Royal Bank of Canada (Королівський банк Канади) – канадська банківська установа є однією з найбільших і найприбутковіших банків в Канаді.

Toronto-Dominion Bank (Торонто-Домініон Банк) – інший провідний канадський банк, який має значні доходи та активи.

Suncor Energy Inc. – енергетична компанія, яка спеціалізується в нафтогазовій індустрії, включаючи видобуток нафти та газу, рефінінг і роздрібну торгівлю паливом.

Brookfield Asset Management Inc. – компанія є одним з найбільших менеджерів активів у світі і займається управлінням та інвестуванням в різні види активів, включаючи нерухомість, інфраструктуру та енергетику.

Enbridge Inc. – компанія, яка спеціалізується в галузі транспорту та розподілу нафти і газу, має значний пайплайн та інфраструктуру енергетичного сектору.

ВВП Канади становив близько 1,647 трильйонів доларів США за даними Міжнародного валютного фонду (МВФ). ВВП є одним з найважливіших показників економічної активності країни і відображає сукупну вартість всіх товарів і послуг, що виробляються в країні протягом певного періоду (зазвичай рік).

10.3. Трудовий потенціал Канади

Трудовий потенціал відноситься до кількості та якості робочої сили, яка доступна в економіці країни. Він визначається демографічними факторами, такими як населення, працездатний вік, освіта та навички працівників.

Канада має значний трудовий потенціал. Населення забезпечує резерв праці для різних галузей економіки. Згідно з останніми даними, населення Канади становить близько 38 мільйонів осіб.

Канадські працівники мають високу продуктивність, що сприяє розвитку економіки. Країна має високий рівень освіти та технологічного розвитку, що дозволяє працівникам досягати високих результатів.

Канада привертає висококваліфіковану робочу силу з усього світу через свою міграційну політику та програми, такі як Система економічної міграції. Це дозволяє додатково збільшити трудовий потенціал країни.

Канада має розвинуту систему освіти, яка надає студентам та працівникам можливості отримати необхідні навички і знання для працевлаштування. Країна також активно підтримує програми навчання та розвитку для працівників, щоб вони могли адаптуватися до змін у ринку праці.

Економічно активне населення Канади становить близько 20 мільйонів осіб. Економічно активне населення включає людей у віці працездатності (15–64 роки), які зайняті або активно шукають роботу.

Важливо зазначити, що склад та розміри економічно активного населення можуть змінюватися залежно від різних факторів, таких як демографічні зміни, економічна ситуація, політика зайнятості та міграція.

Середня зарплата в Канаді становила близько 56000 до 60000 канадських доларів на рік (за даними статистики Канади). Проте варто зазначити, що ця цифра може варіюватися в залежності від різних факторів, таких як місцезнаходження, галузь зайнятості, рівень кваліфікації, досвід роботи та інші.

У Канаді існує мінімальний рівень заробітної плати, який встановлюється на рівні провінцій та територій. Однак, багато працівників отримують заробітну плату, яка перевищує мінімальний рівень.

Приклади мінімального рівня заробітної плати в окремих провінціях та територіях Канади:

Альберта: 15,20 канадських доларів на годину.

Британська Колумбія: 15,20 канадських доларів на годину.

Онтаріо: 14,35 канадських доларів на годину.

Квебек: 13,50 канадських доларів на годину.

Нова Шотландія: 12,95 канадських доларів на годину.

Юкон: 13,85 канадських доларів на годину.

Вартість трудового потенціалу Канади визначена на основі різних факторів, включаючи рівень заробітної плати, продуктивність праці, рівень кваліфікації працівників та інші економічні показники.

10.4. Фінансовий потенціал Канади

Фінансовий потенціал Канади є значним, і країна вважається однією з найбільш розвинених фінансових систем у світі. Основні складові фінансового потенціалу Канади включають:

Банківська система: Канада має стійку і добре розвинену банківську систему, яка включає комерційні банки, кредитні установи, кооперативні банки та інші фінансові установи. Банки Канади грають ключову роль у фінансуванні економіки, наданні позик, зберіганні грошей та наданні різних фінансових послуг.

Фондовий ринок: Фондовий ринок Канади включає Торонто-стокову біржу (Toronto Stock Exchange) – найбільшу фондову біржу в Канаді, а також інші регіональні фондові біржі. Цей ринок забезпечує можливості для торгівлі акціями, облігаціями та іншими цінними паперами.

Страховий сектор: Канада має добре розвинений страховий сектор, який надає різноманітні види страхових послуг, включаючи автомобільне страхування, медичне страхування, страхування майна та інше. Великі страхові компанії займають значну частку на ринку і мають стійку фінансову базу.

Інвестиційний клімат: Канада приваблює значні іноземні інвестиції завдяки стабільному політичному та економічному середовищу. Країна має розвинену інфраструктуру, високу якість життя, доступ до технологій та високоосвічений робочий потенціал, що робить її привабливою для інвесторів.

Капіталовкладення: Канада приваблює значні іноземні капіталовкладення, що сприяє розвитку бізнесу та економічному зростанню. Країна має стабільну правову систему, ефективні ринки та сприятливі умови для інвестицій.

Оцінка вартості фінансового потенціалу Канади може бути складною і залежить від багатьох факторів. Вартість фінансового потенціалу оцінюється на основі різних показників, таких як розмір фінансового сектору, активи банків, страхові резерви, капіталовкладення, фінансові ринки тощо.

Загальний підхід до вартісної оцінки фінансового потенціалу полягає в розрахунку сукупної вартості активів фінансових установ, таких як банки, страхові компанії, пенсійні фонди та інші фінансові установи. Це може включати оцінку їхнього капіталу, прибутків, резервів, портфелів активів та інших фінансових показників.

Однак, точна вартість фінансового потенціалу Канади складна для визначення, оскільки це залежить від динаміки ринків, фінансових інструментів та регуляторних змін. Крім того, фінансовий потенціал може змінюватися з часом відповідно до рівня розвитку фінансової системи та економічних умов.

10.5. Науковий потенціал Канади

Канада має значний науковий потенціал і визнана світовим лідером у багатьох наукових галузях. Науковий потенціал Канади визначається наступними факторами:

Вища освіта і дослідницькі установи: Канада має високий рівень вищої освіти з численними університетами, коледжами та іншими освітніми закладами. Багато з них мають відомі дослідницькі програми та центри, що сприяють розвитку наукових досліджень.

Інноваційна інфраструктура: Канада інвестує в розвиток інноваційної інфраструктури, такої як дослідницькі лабораторії, технологічні парки, інноваційні центри та інші установи, що сприяють науковим дослідженням та розвитку нових технологій.

Дослідницькі програми і фінансування: Уряд Канади та приватні сектори надають фінансування науковим дослідженням через різні програми та гранти. Це стимулює науковців та дослідників до вивчення нових тем і розвитку інноваційних рішень.

Міжнародне співробітництво: Канада активно співпрацює з іншими країнами у сфері наукових досліджень та обміну науковими знаннями. Це сприяє обміну ідеями, розвитку спільних проектів та залученню вчених з усього світу.

Технологічні інновації: Канада відома своїми досягненнями в галузі технологічних інновацій. Країна активно працює над розробкою нових технологій, таких як штучний інтелект.

Канада має значний внесок у наукові дослідження та публікації у різних наукових галузях. Деякі з головних наукових досягнень та областей досліджень в Канаді включають:

Медичні науки: Канада внесла значний внесок у медичні дослідження, зокрема в галузі онкології, нейронаук, генетики та імунології. Канадські вчені займаються розробкою нових методів лікування, діагностики та профілактики різних захворювань.

Екологія та природознавство: Завдяки своїй природній розмаїтості та унікальним екосистемам, Канада є важливим центром досліджень в галузі екології та природознавства. Дослідники вивчають зміни клімату, охорону біорізноманіття, водні ресурси та інші екологічні питання.

Інформаційні технології: Канада є одним з лідерів у розробці інформаційних технологій, штучного інтелекту та комп'ютерних наук. Багато канадських університетів та дослідницьких центрів займаються дослідженнями в цих сферах і мають суттєвий внесок у наукові публікації.

Соціальні науки: Канадські дослідники активно вивчають соціальні проблеми та розвиток суспільства. Вони проводять дослідження в галузі соціології, економіки, політичних наук, психології та інших суспільних наук, внески яких відображаються у наукових публікаціях.

Кількість наукових публікацій: Канада має високу кількість наукових публікацій, що випускаються канадськими дослідниками. Згідно з базою даних Scopus, кількість наукових статей, опублікованих канадськими авторами, стабільно зростає. Канадські університети та дослідницькі інститути активно сприяють проведенню наукових досліджень та публікацій.

Якість наукових публікацій: Канадські наукові публікації відомі своєю якістю і впливом. Велика кількість публікацій отримує високі показники цитованості, що свідчить про їх вплив на наукову спільноту. Канадські вчені також активно публікуються в престижних наукових журналах та беруть участь у міжнародних дослідницьких проектах.

Інноваційність та патенти: Канада активно стимулює інноваційну діяльність та захист інтелектуальної власності. Канадські дослідники та компанії подають патенти на нові винаходи та технології. Канада також є членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO) та підтримує міжнародне співробітництво у галузі інтелектуальної власності.

Канада має багато великих та престижних університетів. Декілька найбільших університетів Канади за кількістю студентів та репутацією включають:

Університет Торонто (University of Toronto): найбільший університет у Канаді з понад 90 000 студентів. Він також входить до списку найпрестижніших університетів світу і має сильні наукові програми в різних галузях.

Університет Британської Колумбії (University of British Columbia): університет має близько 60000 студентів та є одним з найпрестижніших університетів у Канаді. Він відомий своїми сильними програмами в галузі наук, інженерії, бізнесу та медицини. Він має сильну академічну репутацію та проводить дослідження в різних галузях, зокрема в галузі наук про землю, наук про соціальне благополуччя та біомедичних наук.

Макгіллівський університет (McGill University): Розташований у Монреалі, Макгіллівський університет є одним з найстаріших університетів у Канаді. Він відомий своєю високою якістю досліджень та академічних програм, зокрема в галузі медицини, наук про соціальне благополуччя та інженерії.

Монреальський університет (Université de Montréal): Цей університет має близько 66 000 студентів і розташований в Монреалі, провінції Квебек. Він спеціалізується на гуманітарних науках, соціальних науках, медицині та інших галузях.

Університет Макмастера (McMaster University): Цей університет розташований в Гамільтоні, Онтаріо, і славиться своїми дослідженнями в галузі здоров'я, інженерії та бізнесу. Він також відомий своїми інноваційними програмами та активним залученням студентів до дослідницької роботи.

Університет Альберти (University of Alberta): Цей університет має приблизно 40 000 студентів і розташований в Едмонтоні, провінції Альберта. Він відомий своїми дослідницькими програмами в галузях наук, інженерії, медицини та багатьох інших.

Канада має значну кількість науковців, які працюють у різних наукових галузях. Однак, конкретні цифри можуть змінюватися з плином часу. Орієнтовно, в Канаді працює близько 120 тисяч науковців, включаючи вчених, дослідників та академічний персонал, які займаються науковою діяльністю.

Це число включає науковців, які працюють у вищих навчальних закладах, дослідницьких центрах, промислових лабораторіях та інших наукових установах. Канада активно привертає талановитих науковців з усього світу, що збагачує її наукову спільноту.

Зазначу, що точна кількість науковців може різнитися в залежності від джерела і методології підрахунку.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал Канади.
2. Охарактеризуйте виробничий потенціал Канади.
3. Охарактеризуйте трудовий потенціал Канади.
4. Охарактеризуйте фінансовий потенціал Канади.
5. Охарактеризуйте науковий потенціал Канади.
6. Які фактори сприяють розвитку соціально-економічного потенціалу Канади?
7. Які фактори призупиняють розвиток соціально-економічного потенціалу Канади?

Тема 11. Соціально-економічний потенціал Франції

11.1. Природно-ресурсний потенціал Франції.

11.2. Виробничий потенціал Франції.

11.3. Трудовий потенціал Франції.

11.4. Фінансовий потенціал Франції.

11.5. Науковий потенціал Франції.

11.1. Природно-ресурсний потенціал Франції

Природні умови Франції в цілому сприятливі для розвитку господарської діяльності. Понад половину території займають рівнини. Молоді високі гори здіймаються лише на крайньому півдні – Піренеї та південному сході – Альпи.

Клімат на півночі помірний морський, на півдні – субтропічний. Такі відмінності клімату визначають широку спеціалізацію сільського господарства.

Мінеральні ресурси нині сильно виснажено, а добувна промисловість переживає глибоку кризу.

Країна добре забезпечена водними ресурсами. Найбільшими річками є Рона, Луара, Сена, Гаронна, Рейн. Значний гідроенергопотенціал мають Рона та її альпійські притоки. Морські припливи північно-західного узбережжя Франції використовуються в електроенергетиці.

Найбільш родючі бурі лісові ґрунти сформувалися на вулканічних породах Центрального масиву. Лісові ресурси обмежені. Країна славиться природно рекреаційними ресурсами Лазуровго берега та Альп.

У Франції з початку 90-х рр. ХХ ст. міжнародний туризм став одним із найпотужніших видів економічної діяльності. За обсягом туристичних потоків країна посідає 1-ше місце у світі – 84,7 млн осіб на рік (2015 р.). Державним органом, що сприяє розвитку туризму в країні, є Національна рада з питань туризму. Туристична привабливість Франції пояснюється багатими рекреаційними ресурсами та високим економічним потенціалом території. Рекреаційні ресурси представлено великою кількістю пам'яток історії, культури, архітектури й мистецтва, багатоманітністю краєвидів, океанічними й морськими

узбережжями, наявністю гірських масивів Альп і Піренеїв, комфортними кліматичними умовами, численними джерелами цілющих вод. Насиченість території соборами, монастирями, палацами, фортецями й музеями є однією з найвищих у світі. До списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО у Франції внесено 42 об'єкти (2016 р.). За цим показником країна поступається лише Італії та Іспанії. Культурні заклади активно використовуються для організації фестивалів, свят, ювілеїв тощо.

Економічний потенціал території полягає в транспортній доступності, наявній мережі культурно-розважальних закладів. Усе це зумовлює розвиток екскурсійно-пізнавального, лікувально-оздоровчого, спортивного та інших видів туризму в країні. Найпопулярнішими для туристів місцями у Франції є Париж з його околицями (Іль-де-Франс), Ніцца, Ліон, Руан, Страсбург, Ла-Рошель, Лурд, Бордо, Марсель. Париж називають «світовою столицею туризму».

11.2. Виробничий потенціал Франції

У минулому Франція володіла третьою за площею на планеті колоніальною імперією й мала володіння в усіх регіонах світу. Залишками колишньої великої колоніальної імперії є сучасні заморські володіння Франції. Ці території мають різні правовий статус і рівень автономії, проте всі вони є частиною французької економіки, представлені в парламенті Франції, наділені правом голосу в Європейському парламенті.

Традиційна особливість французької економічної політики – велика частка державного сектору (57 %). Це є наслідком політики дирижизму (від фр. diriger – управляти) – активного втручання в керування ринковою економікою з боку держави, що її проводив уряд Франції в середині 40-х рр. ХХ ст. У 80-х рр. ХХ ст. країна перейшла від політики дирижизму до неолібералізму, тобто посиленню ринкових відносин. Відбулася денаціоналізація низки великих промислових, банківських і страхових компаній.

У Франції прийнятий принцип «змішаної економіки», що передбачає активну участь як держави, так і приватних осіб в управлінні економічною

діяльністю. Ступінь соціального захисту населення в країні – один з найвищих у світі. На нього витрачається близько 30 % ВВП. В економіці існує планування на 5 років наперед, але його дотримуються лише державні підприємства. Для приватних воно не є нормативним документом.

Франція – високорозвинута постіндустріальна держава. Вона посідає 15-те місце за ВВП на душу населення серед країн Європи та 22-ге – в світі.

Найбільші французькі фірми є відомими у світі та Європі. Проте за обсягами товарообігу, прибутковістю та кількістю працюючих вони поступаються американським, німецьким і цілому ряду британських компаній.

В останні десятиліття економіка країни зазнала структурних зрушень. У первинному секторі економіки відбулося згортання добувної промисловості. Сільське господарство продовжує відігравати важливу роль в економіці Франції, хоча в ньому зайнято лише 2,8 % населення. У 1,5 раза скоротилося значення вторинного сектору. Так, у переробній промисловості через скорочення традиційних виробництв (чорна металургія, текстильна промисловість) зростає частка новітніх: машинобудування, хімічної промисловості, електроенергетики. Це призвело до занепаду старих промислових районів. Важливе значення для престижу Франції на світовому ринку має виробництво та продаж предметів розкоші. В країні сформувався потужний третинний сектор, що представлений різноманітними видами послуг (рис. 11.1). Він охоплює понад 3/4 зайнятого населення та виробляє 79 % ВВП країни.

Рис. 11.1. Складники економіки Франції

У французькій економіці значною є частка іноземного капіталу, зокрема, у промисловості – до 40 %, сфері послуг – 9 %, в інформатиці та інших новітніх виробництвах – понад 50 %. На підприємствах з іноземним капіталом працює понад 20 % населення. За розмірами іноземних інвестицій у національну економіку Франція посідає 3-тє місце в світі. США та Німеччина найбільше інвестують в країну.

Французька система залізничного транспорту – одна з найрозвинутіших у Європі. Вона охоплює всю країну й складається з місцевих, нічних та високошвидкісних потягів TGV. Франція – батьківщина швидкісних залізниць у Європі. Першу гілку було відкрито в 1981 р. між Парижем і Ліоном. Нині усі високошвидкісні залізниці країни сходяться до Парижа. Ними можна дістатися не лише до французьких міст, а й до сусідніх країн: Швейцарії, Бельгії, Нідерландів, Німеччини, Італії, а через підводний Євротунель під Ла-Маншем – до Великої Британії. Високошвидкісні потяги у Франції долають до 320 км/год. Пройшов випробуваннях потяг, який досяг швидкості 575 км/год. Потяги для високошвидкісних залізниць – французького складання.

Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни.

Пік розвитку промислових виробництв Франції припав на 60–70-ті роки ХХ ст., коли вони демонстрували середні темпи росту до 7 % на рік. Однак згодом темпи почали спадати. Особливо зменшилося виробництво традиційних товарів: тканин, шкіри, паперу, чавуну і сталі, будівельних матеріалів. Надалі швидкими темпами розвивалися найновітніші наукомісткі промислові виробництва, що посилює конкурентну спроможність французької промислової продукції. На світовому ринку отримали визнання аерокосмічне та військово-промислове виробництва, металообробка, автомобілебудування, електронна та електротехнічна промисловість, кольорова металургія (зокрема обробка рідкісноземельних металів), фармацевтика, парфумерія, хімічна промисловість, атомна енергетика. Провідні позиції Франція посідає у робототехніці, засобах

зв'язку, виробництві нових матеріалів, біотехнології, мікроелектроніці, енергетиці.

За виробництвом електроенергії (553,4 млрд кВт/год) Франція посідає 9-те місце в світі та 2-ге в Європі (після Німеччини). У зв'язку з нестачею паливних ресурсів уряд країни приділяє увагу розвитку атомної енергетики. Вона спирається на власну сировинну (уранові руди) та потужну науково-технічну базу. Водночас частину уранових руд довозять з африканських країн: Нігеру та Габону. У країні діють 19 АЕС. За кількістю електроенергії, що виробляється на атомних електростанціях, країна поступається лише США, а за часткою атомної енергетики їй немає рівних у світі – 72,3 %. Виробництво електроенергії перевищує власні потреби на 20 %, тому країна експортує найбільше електроенергії у світі.

Провідна роль у промисловості Франції належить виробництву машин та устаткування. Найбільше значення має виробництво автомобілів, якому належить третина вартості продукції машинобудування. Автомобільну промисловість Франції контролюють дві найбільші компанії – державна Renault і приватна Peugeot-Citroen. За останні 30 років виробництво автотранспортних засобів у країні скоротилося вдвічі. Нині за цим показником Франція посідає лише 10-те місце в світі та 3-тє в Європі, поступаючись Німеччині, Іспанії та Великій Британії.

Добре розвинуто авіаційно-космічне виробництво, в якому Франція успішно конкурує із США. На території Франції швидко розвивається концерн European Aeronautics Defence and Space (EADS). Це транснаціональна фінансово-промислова група з переважанням французького та німецького капіталу за участі Великої Британії та Іспанії. Вона виробляє пасажирські літаки та гелікоптери, засоби супутникового зв'язку, авіатанкери-дозаправлення для військово-повітряних сил тощо. Найбільший у світі пасажирський лайнер Airbus A380, що складений на підприємстві концерну EADS в місті Тулуза, став символом європейської інтеграції.

Високого рівня розвитку досягла електротехнічна промисловість, зокрема обладнання для атомних та гідравлічних електростанцій, а також електрокабель. Цей широкий асортимент продукції випускає крупний концерн Alcatel – Alstom. В електротехнічній промисловості також відомий концерн «Томсон», який посідає 1-ше місце у світі за випуском навігаційного обладнання для літаків.

Франція входить у топ-країн світу за виробництвом хімічної і нафтохімічної продукції. Серед хімічних виробництв нині переважає «легка хімія». На французькому ринку діє близько 300 парфумерно-косметичних компаній. Абсолютним лідером є корпорація L’Oreal. Виробництва парфумів та ліків зосереджено в Парижі та на його околицях. У країні також налагоджене виробництво хімічних волокон, пластмас, синтетичного каучуку, шин, побутової хімії.

Традиційно визначає міжнародну спеціалізацію Франції виробництво одягу. Як правило, у цьому виробництві переважають невеликі майстерні. З великих компаній найбільш відома Christian Dior. Париж традиційно вважається світовою столицею моди.

З традиційних видів діяльності найважливіше значення має виробництво харчових продуктів і напоїв. У ньому працює найбільша кількість населення, зайнятого у вторинному секторі економіки, а за вартістю експорту воно поступається лише авіаційно-космічному виробництву. В останні роки зростає виробництво здорових та органічних продуктів. Країна славиться виробництвом марочних вин, коньяків, лікерів. У кожній частині країни виробляють свої марки вин: шампанське, бордоське, анжуйське, бургундське, кагор.

У країні одержують близько 400 сортів твердого сиру. Також відомі виробництва м’ясних та молочних продуктів, хлібобулочних та кондитерських виробів, овочевих консервів, соусів, приправ, харчових добавок, морепродуктів. Найбільшою концентрацією підприємств харчової промисловості вирізняються території навколо столиці (Іль-де-Франс), Бретань, землі вздовж річки Луари. Найбільшою харчовою компанією країни є Danone. В «заморських» регіонах

Франції виробляють цукор із тростини, ром, ваніль, іланг-ілангову олію, морепродукти, тропічні фрукти, консервують ананаси, пакують креветки.

Франція є найбільшим виробником сільськогосподарської продукції в Європі та одним з найбільших її експортерів у світі. Хоч у країні чисельно переважають дрібні ферми, значну частку продукції виробляють у великих господарствах, що їх всіляко підтримує держава. Основним аграрним виробництвом в країні є тваринництво, яке дає 2/3 вартості сільськогосподарської продукції. Франція вирізняється значним поголів'ям великої рогатої худоби, овець, свиней, домашньої птиці. Країна постачає на світовий ринок м'ясо (яловичину, свинину, баранину) та молочні продукти. Традиційним є розведення устриць (90 % європейського виробництва) та жаб.

Рослинництво Франції спеціалізується на вирощуванні зернових культур (пшениці, ячменю, кукурудзи) та цукрового буряку. За виробництвом зерна Франція посідає 1-ше місце в Європі та є найбільшим його експортером у регіоні. У країні висаджують близько 550 сортів винограду. За споживанням овочів на душу населення країна є лідером у світі. Також розводять квіти, в т. ч. для виготовлення парфумів.

Для французької економіки характерним є нерівномірне розміщення продуктивних сил, надзвичайна централізація промислової, фінансової, культурної та політичної діяльності у столичному регіоні. Ще півстоліття тому головних промислових районів у Франції було три: багатопрофільний Іль-де-Франс (Великий Париж), вугільно-металургійний Схід (Лотарингія) та текстильна Північ (Лілль). Через припинення видобутку вугілля та залізних руд, зменшення обсягів текстильного виробництва ці райони стали депресивними. Водночас швидко зросла роль Півдня (Марсель, Тулуза) та Заходу (Бордо, Бретань) країни.

Іль-де-Франс – найпотужніший економічний осередок Франції. Він займає 2 % території країни, там проживає 23 % населення, яке забезпечує виробництво 30 % ВВП. На цій території зосереджено 60 % вишів, 40 % наукових працівників, тисячі високотехнологічних підприємств, 37 % менеджерів і керівників

підприємств, 18 з 20 найбільших фінансово-промислових груп і 48 з 50 найбільших компаній Франції. Там розташований найбільший діловий центр сучасної Європи – паризький район «науки і промисловості» Ла Віл'єт. Іль-де-Франс – найбільший в світі центр туризму, проведення конференцій та виставок, найбільший в Європі технополіс.

З метою подолання територіальних диспропорцій французький уряд проводить регіональну політику з вирівнювання економічного розвитку територій. Для цього, наприклад, на південь країни було перенесено авіаційно-космічне та металургійні виробництва.

11.3. Трудовий потенціал Франції

До початку XIX ст. Франція була найбільш багатолюдною країною в Європі. Значні втрати населення країни сталися під час світових війн у XX ст. Нині для демографічної ситуації Франції характерний I тип відтворення населення. Однак рівень народжуваності є достатньо високим: 12,3 осіб/тис.; смертність низька: 9,3 осіб/тис.; природний приріст позитивний: 3 особи/тис. Середній вік населення становить 39,4 року, тривалість життя в країні – 81,75 року рис. 11.2).

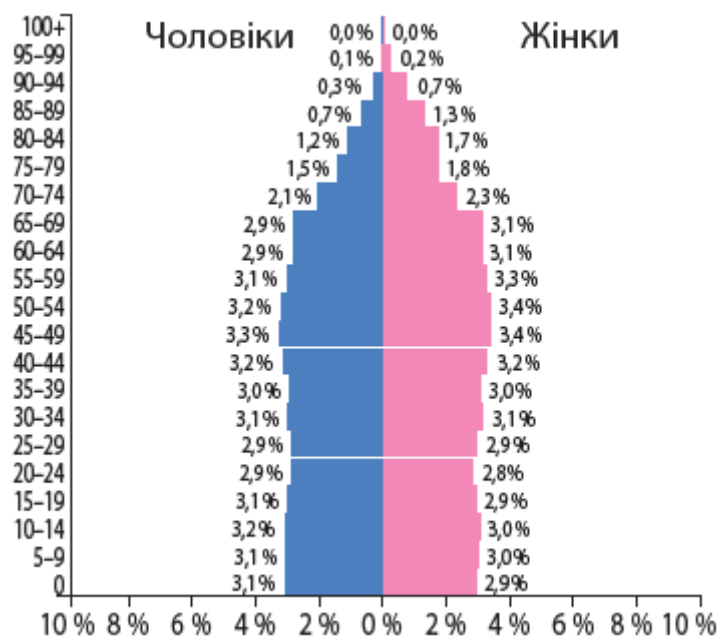

Рис. 11.2. Розподіл постійного населення за віком

Для країни характерне позитивне сальдо міграцій. Країна перетворилася на один з основних осередків трудової імміграції. Сюди прибуває багато тимчасових робітників з Португалії, Іспанії, Греції, Італії, Польщі, країн Північної Африки. Зменшилася частка працюючих у первинному та вторинному секторах економіки, натомість зросла у третинному секторі (рис. 11.3).

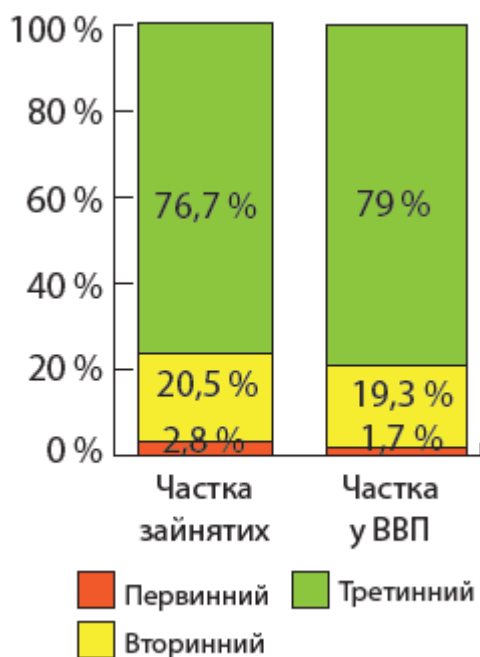

Рис. 11.3. Частка зайнятих

Франція – однонаціональна країна. Понад 85 % її населення становлять французи. Незначну частку становлять національні меншини: на сході – ельзасці, на острові Корсика – корсиканці, на північному заході – бретонці. Національне питання у Франції ніколи гостро не поставало. У Франції живе близько 35 тис. осіб української діаспори. Оскільки трудові ресурси Франції вирізняються високим рівнем кваліфікації і високою вартістю, продукція старих французьких виробництв (наприклад, текстильного) стає неконкурентоспроможною на світовому ринку через пропозицію дешевших аналогів із країн, що розвиваються.

Франція є однією з найбільш густозаселених і високоурбанізованих країн світу. Середня густина населення становить 117,7 осіб/км². Особливо густо заселені околиці Парижа та Ліона.

Найбільша густина сільського населення (майже 100 осіб/км²) – в районах з родючими ґрунтами. Це Північна Франція, морське узбережжя Бретані, рівнини

Ельзасу, долини річок Рона та Сона. У країні сформувалася радіальна система розселення, в якій домінує Париж. У столиці та його містах-супутниках зосереджено понад 17 % населення країни (11,3 млн осіб). Від Парижа віялоподібно розходяться основні осі розселення. Окремі осі розселення тягнуться вздовж узбережжя Середземного моря та в долинах річок Луари і Гаронни.

Рівень урбанізації – 77 %. Характерна риса урбанізації Франції – дуже висока концентрація населення у великих містах і міських агломераціях. Міст-мільйонерів в країні є 5: Париж (2,2 млн осіб), Марсель (1,6 млн осіб), Ліон (1,4 млн осіб), Лілль (1,3 млн осіб), Тулуза (1,1 млн осіб). На сході сформувалася велика поліцентрична міська агломерація Лотаринзька. До світових міст у Франції належать Париж та Ліон. За чисельністю переважають малі й середні міста, а в сільській місцевості – хутори й невеликі села. Околиці Парижа є найбільшим урбанізованим районом Європи. У міських агломераціях відбуваються маятникові міграції: з міст-супутників і сіл люди щоденно їздять на роботу в ядра агломерацій.

11.4. Фінансовий потенціал Франції

Найбільше значення має фінансово-кредитна система. Провідне місце в ній посідає банківський сектор. Основна частина банківських операцій припадає на три банки: «Банк насьональ де Пари», Crédit Lyonnais і Société Générale. Комерційний банк Crédit Agricole обслуговує переважно аграрний сектор економіки. Зростає значення страхових компаній, пенсійних та інвестиційних фондів, фондових бірж. Париж є найбільшим фінансовим і біржовим центром Франції.

Для економіки Франції характерне негативне сальдо торговельного балансу. Після вступу країни до Єврозони продукція французької економіки втрачає свою конкурентоспроможність через високу вартість євро відносно якості її продукції. Основними експортними товарами є машини і транспортне обладнання, літаки, військова техніка, пластмаси, хімікати, фармацевтика, залізо

і сталь, напої. Франція є провідним експортером атомних технологій та технології зберігання радіоактивних відходів.

Країна належить до найбільших імпортерів енергоресурсів, особливо нафти, що її завозить переважно з Алжиру і країн Перської затоки. Імпортуються також природний газ і вугілля. Природний газ надходить з Нідерландів, Росії та Алжиру. З інших товарів імпортуються машини та обладнання, транспортні засоби, споживчі товари, літаки, хімічні речовини.

Основними торговельними партнерами Франції є країни ЄС, переважно Німеччина. Зростає економічна співпраця з країнами Середнього та Близького Сходу, Африки, Латинської Америки, Східної Європи, Китаєм.

Значне місце в зовнішніх зв'язках країни посідає діяльність на ринку капіталу. Водночас зростає й обсяг іноземних інвестицій в економіку Франції. Країна має великий розмір зовнішнього боргу, що становить 98,9 % від ВВП.

Україна розширює політичні, економічні та культурні відносини з Францією. Уряд Франції відкрив кредитну лінію для України для використання в сфері ядерної безпеки та розвитку сільського господарства. Україна постачає Франції чорні метали, продукцію хімічної промисловості, текстиль, а Франція – продукцію хімічної промисловості, технічне обладнання, товари широкого вжитку.

Францію називають «колискою європейської інтеграції», оскільки після Другої світової війни країна стала однією із тих, які ініціювали об'єднання Європи.

Вона посідає 6-те місце у світі та 3-тє в Європі за ВВП, 14-те місце в світі та 4-те в Європі – за золотовалютними резервами.

11.5. Науковий потенціал Франції

Французька система освіти вважається однією з найкращих у світі. Основна її особливість – доступність безкоштовного навчання в державних вищих навчальних закладах. Щорічно на освіту витрачається близько 6 % ВВП. Освіту у приватних закладах здобувають лише близько 17 % учнів середньої

школи та 14 % студентів вищів. У Франції працює 80 університетів і близько 300 т. вищих шкіл. Топ-200 найкращих університетів Європи – це 15 французьких вищів: університети Парижа, Ліона, Марселя, Бордо, Страсбурга, Монпельє, Тулузи.

Держава бере активну участь у розвитку науки та фінансує науково-дослідницьку роботу, спрямовану на економічний розвиток країни. У найбільшому технополісі Франції «Софія Антиполіс», розташованому біля Ніцци, працює 1200 технологічних компаній, близько 100 з яких іноземні. Приблизно половина компаній займається дослідженнями, інша половина розвиває інформаційні, біо- та агротехнології. Другим за значенням технополісом Франції є науковий центр у Монпельє. Дослідження ведуться у трьох напрямках: медицина, інформаційні та агротехнології. «Містом науки» називають технополіс Іль-де-Франс, який включає Париж і столичний регіон. У ньому розташовано 9 наукових і технологічних парків. У Ліоні створений великий технополіс, зорієнтований на розробку й виробництво новітніх електронних, фармацевтичних та інших товарів підвищеного попиту.

У Франції проводяться активні наукові дослідження в області атомної енергетики. На півдні країни споруджується Міжнародний експериментальний термоядерний реактор. Électricité de France (EDF) є провідною компанією з виробництва і постачання електроенергії у Франції, а також найбільшим ядерним оператором у світі. 85 % її акцій належить державі. Компанія виробляє 95 % електроенергії без викидів вуглекислого газу.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал Франції.
2. Охарактеризуйте виробничий потенціал Франції.
3. Охарактеризуйте трудовий потенціал Франції.
4. Охарактеризуйте фінансовий потенціал Франції.
5. Охарактеризуйте науковий потенціал Франції.

6. Які фактори сприяють розвитку соціально-економічного потенціалу Франції?

7. Які фактори призупиняють розвиток соціально-економічного потенціалу Франції?

Тема 12. Соціально-економічний потенціал Німеччини

12.1. Природно-ресурсний потенціал Німеччини.

12.2. Виробничий потенціал Німеччини.

12.3. Трудовий потенціал Німеччини.

12.4. Фінансовий потенціал Німеччини.

12.5. Науковий потенціал Німеччини.

12.1. Природно-ресурсний потенціал Німеччини

Природні умови Німеччини в цілому сприятливі для розвитку господарської діяльності.

Клімат країни помірний, перехідний від морського до помірно-континентального. Такі кліматичні особливості визначають спеціалізацію сільського господарства.

У минулі століття на розміщення німецької промисловості суттєво впливали мінеральні ресурси. Нині більшість родовищ виснажено. Через те Німеччина стала країною, залежною від імпортової мінеральної сировини.

Хоча країна має багато повноводних річок (Рейн, Дунай, Ельба), вона відчуває дефіцит водних ресурсів через великі потреби виробництва. Незначний гідроенергопотенціал річок, що стікають з Альп, майже повністю залучений у виробництво. Велику роль у судноплаванні крім річок відіграють канали.

Родючі бурі лісові ґрунти розміщені на рівнинах центру та півдня. На півночі переважають кислі дерново-підзолисті ґрунти. Лісові ресурси обмежені.

Поряд з торгівлею найбільшим сектором у сфері послуг Німеччини є міжнародний туризм. Щорічно Німеччина приймає 31,5 млн осіб.

Найпопулярнішими туристичними містами є Берлін, Мюнхен, Гамбург, Баден-Баден.

12.2. Виробничий потенціал Німеччини

Німеччина – лідер об'єднаної Європи. Вона посідає 4-те місце у світі та 1-ше в Європі за валовим внутрішнім продуктом (ВВП), 11-те місце в світі та 3-тє в Європі – за золотовалютними резервами. За військовою потужністю Німеччина – 8-ма держава у світі та 4-та в Європейському регіоні. Країна посідає 7-ме місце в світі та 1-ше в Європі за рівнем прямих іноземних інвестицій; 4-те місце в світі та 1-ше в Європі за рівнем науково-дослідницької активності.

Сучасні успіхи німецької економіки забезпечено дією чинників, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Основні з них: економіко-географічне положення (ЕГП), трудовий, науково-технічний, виробничий, природно-ресурсний потенціал, зважена соціальна та економічна політика уряду (рис. 12.1).

Рис. 12.1. Чинники економічного розвитку Німеччини

Важливою передумовою розвитку національної економіки Німеччини є її ЕГП. Німеччина розміщена в субрегіоні Західна Європа. Вона межує суходолом з дев'ятьма державами. Країни-сусіди Німеччини – це переважно високорозвинуті держави, її партнери в Європейському Союзі. Усі сусідні країни, крім Швейцарії та Австрії, входять до військово-політичного блоку НАТО. Німеччина розташована на перетині найважливіших транзитних шляхів сполучення Європи. Вона має вихід до Північного та Балтійського морів. Країна наближена до важливих мінерально-сировинних баз Європи.

Успіхи німецької економіки є наслідком дотримання принципів моделі соціально-економічного розвитку, що її було прийнято після Другої світової війни. В основу німецького «економічного дива» покладений змішаний, соціально-ринковий тип економічної системи, який поєднує свободу ринкових відносин з державним регулюванням економіки. При цьому основний акцент робиться на соціальному забезпеченні. У центрі системи – підприємницька діяльність держави. На соціальні програми Німеччина витрачає понад третину ВВП.

Німеччина першою з високорозвинутих країн перейшла до постіндустріальної економіки. У структурі ВВП знизилася частка первинного та вторинного секторів економіки та зросла частка третинного сектору. Зокрема, скоротився випуск продукції традиційних виробництв вторинного сектору – чорної металургії, суднобудування, виробництва тканин та одягу. У чорній металургії перенесений акцент з виплавки сталі на виробництво труб, інших сталевих виробів, машин та обладнання. За таких умов у старому промисловому районі Німеччини Рурі після структурних змін домінування важкої промисловості зійшло нанівець. Натомість сформувався третинний сектор, що представлений торговими концернами, великими підприємствами з логістики (рис. 12.2).

Рис. 12.2. *Складники економіки Німеччини*

У Німеччині триває реіндустріалізація. У сучасній німецькій переробній промисловості 100 найбільших фірм дають 60 % загального обігу і забезпечують роботою понад 50 % усього населення. Продукція концернів BASF, Hoechst і Bayer становить понад 30 % продажів хімічного виробництва Німеччини.

Siemens і Bosch виробляють 20 % електротехніки, Daimler-Benz і Volkswagen забезпечують 15 % виробництва автомобілів, компанія Merck – один з лідерів світового фармацевтичного ринку. Дрібні та середні виробники створюють близько половини ВВП у країні та забезпечують понад 60 % робочих місць.

Соціальна спрямованість державної економічної політики призвела до росту значення в національній економіці Німеччини сфери послуг. Її частка у ВВП країни становить 78 %. Особливе місце посіли фінансова діяльність, транспорт, державне управління, туризм, освіта та наука, торгівля. Всесвітньо відомими є німецькі біо- та інформаційні технології.

У зв'язку з центральним розташуванням у Європі та віддаленістю більшої частини території країни від моря важливе значення має розвиток транспорту. За пасажиро- та вантажообігом першість утримує автомобільний транспорт. Після США Німеччина має найбільшу мережу автомагістралей у світі. За протяжністю залізниць Німеччина є лідером у Європі. Мережею високошвидкісних залізниць Німеччина сполучена з Бельгією, Францією, Швейцарією. Великими залізничними вузлами є Гамбург, Берлін, Франкфурт-на-Майні та Мюнхен.

Основні зовнішні торговельні перевезення забезпечує морський транспорт. Найбільшими морськими портами є Гамбург і Бремен. Авіаційний транспорт відіграє важливу роль у перевезенні пасажирів на великі відстані. До найбільших аеропортів-хабів світу належить аеропорт «Франкфурт», пасажирообіг якого становить 61 млн пасажирів на рік. Важливе значення для здійснення економічних зв'язків усередині країни відіграє річковий транспорт. Найважливішим міжнародним річковим шляхом є Рейн. Канал Рейн – Майн – Дунай є водним шляхом сполучення між Північним і Чорним морями.

Німеччина належить до найбільших у світі виробників транспортних засобів, верстатів, приладів, електроніки, хімічних речовин, зокрема фармацевтики, харчових продуктів і напоїв. Найбільші німецькі концерни мають свої філії, виробничі та науково-дослідницькі потужності по всьому світу.

Одним зі стовпів німецької промисловості є багатопрофільне машинобудування. На Німеччину припадає понад 20% світового експорту

машин. Щодо найважливішого – виробництва автомобілів країна посідає 4-те місце в світі та 1-ше в Європі за кількістю випущених автомобілів. П'ять найпопулярніших у світі автомобільних компаній: німецькі «Даймлер-Бенц», «БМВ» та «Фольксваген», а також американські, дочірні філії яких працюють у Німеччині, – «Опель» та «Форд» випускають на території країни понад 90 % усіх автомобілів. Головними центрами автомобільної промисловості є Вольфсбург, Рюссельсгайм, Кельн, Штутгарт, Мюнхен.

Німеччина посідає 1-ше місце в Європі за виробництвом морських суден, що розвинуте біля морського узбережжя Гамбурга, Бремена. Але це виробництво дуже залежить від іноземних замовлень. Країна спеціалізується на виробництві військових кораблів, а також річкових прогулянкових і круїзних суден.

Німеччина бере участь у міжнародних проектах з випуску пасажирських літаків, військової та ракетної техніки.

Велике значення мають також верстатобудування та точне машинобудування. Країна відома своєю оптикою (компанія Carl Zeiss), виробництвом годинників і годинникових механізмів, дитячих іграшок, товарів для моделювання. Найбільшим виробником побутової техніки тривалого використання є концерн Siemens.

Ще з кінця XIX ст. Німеччина стала світовим лідером у розвитку хімічного виробництва. Нині за обсягами виробництва країна поступається лише Китаю, США та Японії. У світі відомі німецькі хімічні концерни Aventis, Bayer, Bosch, BASF. Основною продукцією хімічних виробництв Німеччини є пластмаси та інші полімери, фарби, косметичні засоби.

Німеччина – один із найбільших виробників харчових продуктів і напоїв у Європі. У харчовій промисловості країни переважають підприємства середнього та малого бізнесу, чисельність персоналу яких до 250 осіб. Основними є виробництва м'ясних та молочних продуктів, пива, виноградних вин, кондитерських виробів. Успіх німецької продовольчої продукції ґрунтується на високій якості та смаку, безпеці, оптимальній ціні. М'ясні вироби, такі як

шварцвальдська шинка або франкфуртські сосиски, сири «Едамер» та «Гауда», відомі у світі.

За виробництвом електроенергії (648,4 млрд кВт/год) Німеччина посідає 7-ме місце в світі та 1-ше в Європі. Економіка Німеччини налаштована на перехід від ядерної та викопної енергії до ВДЕ та енергоефективності. Цей проект назвали «німецьким енергетичним поворотом». Сонячні панелі та вітрові турбіни забезпечують до половини споживаної електроенергії. Перехід до ВДЕ зміцнив малий та середній бізнес, а також уможливив самостійне виробництво відновлювальної енергії. В Німеччині відбувається сільська енергетична революція.

Аграрний сектор Німеччини вирізняється високим ступенем концентрації та індустріалізації. В агровиробничій сфері країни зайнято близько 20 % населення.

В аграрних відносинах переважають малі родинні ферми з наділами землі до 20 га. В останні десятиліття зростає частка великих господарств, що перевищують 50 га, особливо на півночі країни. Кредитуванням та фінансуванням аграрного сектору, а також регулюванням ринків збуту сільгосппродукції опікується держава. Нині Німеччина перетворилася на одного з найбільших в Європі сільськогосподарського виробника. Водночас країна не задовольняє потреб населення у продовольстві, тому є одним з найбільших імпортерів сільгосппродукції.

Високопродуктивне тваринництво дає 70 % вартості сільськогосподарської продукції. Німеччина має велике поголів'я великої рогатої худоби, свиней, домашньої птиці. Найбільший прибуток дає молочне господарство, головними районами розвитку якого є Північнонімецька низовина та Приальпійський район. Свинарство, птахівництво та м'ясне скотарство розвинуто повсюдно. Вони працюють на імпортних кормах або на власних картоплі, кормових коренеплодах або відходах виробництва цукру. На основі тваринницької сировини налагоджено виробництво ковбас, твердих сирів, вершкового масла, сметани.

У рослинництві кормові культури переважають над продовольчими. Для потреб тваринництва вирощують кормовий буряк, кукурудзу, ячмінь, конюшину, люцерну. Багато фуражного зерна імпортується.

Із зернових культур вирощують пшеницю та жито. Спеціальні сорти ярого ячменю вирощують для виробництва пива. Крім того, у Німеччині налагоджено виробництво технічних культур: цукрового буряку, льону-довгунцю, ріпаку, соняшнику, тютюну. Через традиційне для країни виробництво пива національною культурою став хміль. У міжгірних улоговинах вирощують виноград та овочі. На Північнонімецькій низовині на кислих дерново-підзолистих ґрунтах культивують багато картоплі. На півночі країни картоплю усе більше витісняє кукурудза, що її тут використовують для кормів у тваринництві.

На території Німеччини склалися три великі регіони, що відрізняються своєю спеціалізацією: Південний, Північний та Східний.

Південний регіон розвивається найбільш динамічно. Там сконцентровано новітні виробництва, потужні науково-дослідні та освітні центри країни: Мюнхен, Штутгарт.

Північний регіон – старий виробничий район, що склався з орієнтуванням на сировинний чинник. Його найбільш відчутно торкнулася реіндустріалізація. Частина старих виробництв було ліквідовано, інша – зазнала модернізації. Осередками Північного регіону є Рур, Гамбург, Бремен.

Східний регіон – це «нові землі», які увійшли до складу ФРН у 1990 р. Там відбулося глибоке реформування економіки на основі поглинання планового господарства, що панувало протягом 40 повоєнних років, ринковою системою господарювання. Інтеграція та модернізація економіки східних земель ще становить проблем.

12.3. Трудовий потенціал Німеччини

Демографічна ситуація в Німеччині характеризується I типом відтворення населення. Народжуваність низька: 8,5 осіб/тис. Смертність перевищує

народжуваність у 1,5 раза – 11,6 осіб/тис. Через те головною проблемою країни є депопуляція: від’ємний природний приріст становить -3,1 осіб/тис., середній вік населення – 41,6 року, тривалість життя в країні – 80,57 року (рис. 12.3).

Наприкінці ХХ ст. у Німеччині гостро постали дві проблеми: зростаюче безробіття та брак висококваліфікованих фахівців і робітників у непопулярних сферах діяльності. Нині рівень безробіття знизився з 12 % до 5 %, а дефіцит робочої сили вдалося подолати через заохочення притоку іноземних робітників.

У сучасних умовах відбувся перерозподіл зайнятого населення в секторах національної економіки Німеччини. Зменшилася частка працюючих у первинному й вторинному секторах. Водночас зросла зайнятість у третинному секторі – сфері послуг (понад 73,8 %). Високою є зайнятість серед жінок.

Німеччина – однонаціональна держава. 91,5 % її населення становлять німці. Серед осіб з міграційним минулим, які отримали німецьке громадянство, переважають турки (2,4 %), греки, росіяни, італійці, поляки, серби, хорвати, іспанці. У Німеччині живе близько 20 тис. осіб української діаспори.

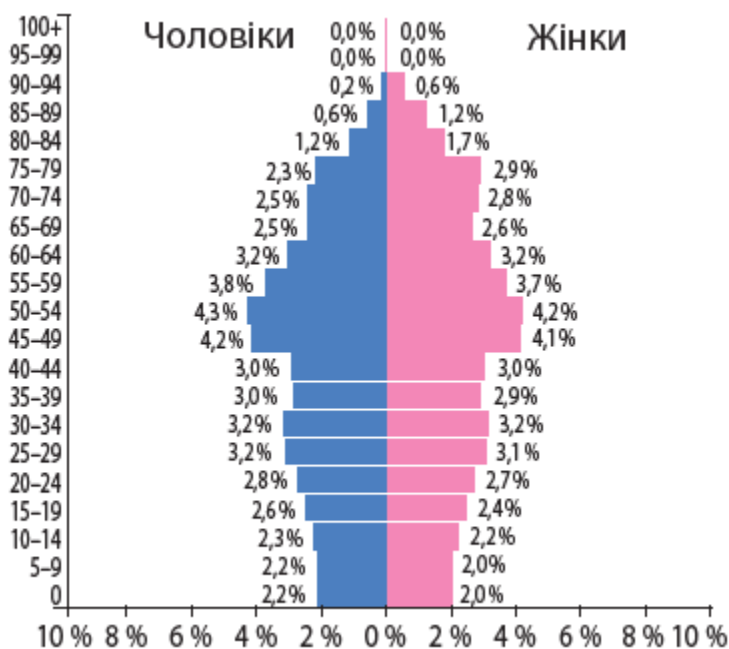

Рис. 12.3. Розподіл постійного населення за віком

Для Німеччини характерні дуже високі показники середньої густоти населення та високий рівень урбанізації. Середня густина населення становить

231,1 осіб/км². Особливо густо заселений старий промисловий пояс Рур, де густина населення коливається від 1000 до 5000 осіб/км².

Рівень урбанізації високий – 75,1 %. На відміну від інших країн Європи в Німеччині немає єдиного центру міського розселення. Деякі міста в минулому були столицями німецьких князівств, що згодом стали федеральними землями у складі федеративної країни. Розширенню системи міст сприяв також розвиток мережі німецьких університетів. Нині в країні існує 13 надвеликих міст з населенням понад 500 тис. осіб, у т. ч. 4 міста-мільйонери. Найбільшими осередками розселення стали міста-мільйонери: на сході – Берлін (3,54 млн осіб), на півночі – Гамбург (1,82 млн осіб), на півдні – Мюнхен (1,42 млн осіб). Унаслідок субурбанізації навколо міст сформувалися міські агломерації. У західній частині країни сформувалася найбільша у Європі Рейнсько-Рурська міська агломерація (11 млн осіб), яка разом з агломерацією Рандстад у Нідерландах утворює Прирейнський мегаполіс. Серед понад 100 міст, які входять до складу Рейнсько-Рурської агломерації, існує четверте за кількістю жителів у Німеччині місто-мільйонер Кельн (1,03 млн осіб). До світових міст Німеччини належать Франкфурт-на-Майні, Мюнхен, Дюссельдорф, Гамбург, Штутгарт і Кельн.

12.4. Фінансовий потенціал Німеччини

Фінансова система Німеччини вирізняється високим ступенем централізації капіталу. Німецькі банки є крупними акціонерами промислових компаній та компаній сфери послуг. Через те вони активно втручаються в процес прийняття бізнес-рішень. Серед банків головну позицію посідає Deutsche Bank, який є найбільшим у Євросоюзі. Провідні німецькі банки мають свої дочірні філії в інших країнах Європи.

Франкфурт-на-Майні є найбільшим фінансовим і біржовим центром Німеччини. У ньому розміщуються Федеральний банк, штаб-квартири багатьох комерційних банків. Барометром стану німецької економіки вважають

Франкфуртську фондову біржу. Вона відбиває ціни на акції 30 найбільших німецьких компаній.

Особливістю німецької економіки є її експортна орієнтація. Основні торговельні партнери Німеччини – це країни ЄС. Крім того, країна веде активну торгівлю з США, Індією, Китаєм, Японією. Велика увага приділяється присутності німецьких фірм на ринках країн Південно-Східної Азії, Латинської Америки, Південної Африки. Серед експортних товарів переважають машини, транспортні засоби, хімікати, метали та вироби з них, харчові продукти, тканини. Високий попит в Європі мають німецька поліграфічна продукція, порцеляна, зброя, мереживо, хутрянні вироби, музичні інструменти, побутова техніка, оптичні прилади, спортивний одяг та інвентар, пиво.

Значне місце у зовнішніх зв'язках Німеччини посідає діяльність на ринку капіталу, причому серед інвестицій переважають капіталовкладення в економічно-розвинуті західноєвропейські країни та США. До Німеччини традиційно інвестують капітал США (до 30 % всіх іноземних інвестицій). Близько чверті промислової продукції Німеччини виробляється на підприємствах з участю іноземного капіталу.

Німеччина була і залишається одним з головних економічних партнерів України, що експортує в нашу країну продукцію машинобудування, автомобілі, побутову техніку, електроніку, харчові продукти та товари народного споживання. Особливе місце у німецько-українських відносинах належить інвестиційному співробітництву. За обсягами прямих інвестицій в економіку України ФРН посідає 2-ге місце (після Кіпру) серед країн світу. Співробітництво в соціальній сфері охоплює широкий діапазон питань: охорона навколишнього середовища, гуманітарна та технічна допомога, телекомунікації, культура, вища освіта та науково-дослідницька діяльність тощо. Україна представлена в Німеччині представництвами у Берліні та Мюнхені.

12.5. Науковий потенціал Німеччини

Неабиякі наукові досягнення дають німецьким компаніям значні переваги в конкурентній боротьбі. Держава підтримує фундаментальні дослідження, участь німецького наукового середовища у міждержавних наукових програмах у рамках ЄС, стимулює запровадження наукового доробку в малий бізнес. За часткою витрат ВВП на наукові дослідження (близько 3 %) Німеччина входить до топ-5 країн світу.

Уряд Німеччини приділяє велику увагу використанню відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Так, країна посідає 2-ге місце в світі за використанням сонячної енергії, а у 2004 р. у ФРН було введено в експлуатацію найбільшу в світі сонячну електростанцію.

Велике значення в економіці Німеччини мають освіта та наука. Найкращими вишами Європи є університети Мюнхена, Хайдельберга, Берліна, Бонна, Дрездена.

Німеччина – один із світових осередків розвитку наукових досліджень. У країні працюють три із семи найкращих технопарків у світі, що їх називають «Силіконовою долиною ХХІ століття»: у Мюнхені, Гамбурзі та Дрездені. З федерального та місцевих бюджетів фінансуються дослідження у сферах охорони здоров'я, програмового забезпечення, телекомунікацій, мультимедіа, мікроелектроніки.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал Німеччини.
2. Охарактеризуйте виробничий потенціал Німеччини.
3. Охарактеризуйте трудовий потенціал Німеччини.
4. Охарактеризуйте фінансовий потенціал Німеччини.
5. Охарактеризуйте науковий потенціал Німеччини.
6. Які фактори сприяють розвитку соціально-економічного потенціалу Німеччини?

7. Які фактори призупиняють розвиток соціально-економічного потенціалу Німеччини?

Тема 13. Соціально-економічний потенціал Італії

13.1. Природно-ресурсний потенціал Італії.

13.2. Виробничий потенціал Італії.

13.3. Трудовий потенціал Італії.

13.4. Фінансовий потенціал Італії.

13.5. Науковий потенціал Італії.

13.1. Природно-ресурсний потенціал Італії

Природні умови Італії різноманітні. В рельєфі 80 % площі займають молоді сейсмічно активні гори – Альпи та Апенніни. На території країни є діючі вулкани. Все це значно ускладнює освоєння території. Лише 20 % площі займає на півночі Паданська низовина – головна житниця країни.

Клімат Італії має риси субтропічного поясу: з вологою та теплою зимою та сухим спекотним літом. На Паданській низовині клімат помірний морський.

За умови значного розмаїття мінеральних ресурсів Італія забезпечена ними недостатньо. Більшість родовищ невеликі або незручні для розробки. Через те італійська економіка забезпечується сировиною переважно за рахунок імпорту. З рудної сировини на території країни є унікальні родовища ртутних руд на північному заході. Більш істотним є видобуток нерудних ресурсів: зокрема білого мармуру (Каррара), самородної сірки, калійної та кухонної солей на острові Сицилія.

Через особливості клімату водні ресурси країни обмежені. Річки невеликі, влітку сильно міліють, деякі пересихають. Лише річка По є повноводною протягом року. 60 % гідроенергоресурсів Італії зосереджено в Альпах. Навколо багатьох озер споруджено курорти всесвітнього значення.

Земельні ресурси багаті: переважають коричневі, бурі лісові ґрунти та червоноземи. Лісові ресурси в Альпах мають переважно ґрунтозахисне значення.

Своїми природно-рекреаційними ресурсами особливо вирізняються північно-західне узбережжя (Італійська Рив'єра) та Альпи. Унікальними є культурно-історичні ресурси.

Італія – п'ята країна у світі та третя в Європі за обсягом іноземних туристичних потоків та четверта у світі за прибутками від туризму. Для Італії характерні різні види туризму за метою поїздки: пізнавальний, пляжний, спортивний, діловий, паломницький, шоп-тури, пов'язаний з певною подією та ін.

Пізнавальний туризм країни має першочергове значення. В Італії сконцентровано близько 60 % культурних цінностей Європи. Кожне італійське місто є музеєм просто неба. Найбільш популярними серед туристів є Рим, Венеція, Флоренція, Неаполь, Піза. Станом на 2016 р. на території Італії розташовано більше об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, ніж у будь-якій країні світу – 51, та ще 40 є «кандидатами» на включення до цього списку. Уряд Італії вкладає мільярди євро в реконструкцію пам'яток архітектури.

Італія пропонує для пляжного туризму узбережжя п'яти морів. Це елітні курорти Лігурії, Адріатики, середземноморських островів. Північні гірські області Італії відомі спортивним туризмом. Відомі також футбольні тури до Мілана.

Паломницький туризм відбувається на території Ватикану. Основними містами для здійснення шоп-турів є Мілан, Рим і Флоренція. В Італії щороку проходить багато фестивалів і карнавалів: міжнародний кінофестиваль, «Венеційська бієнале», Венеційський карнавал масок, Історична регата у Венеції. У цей час окремі міста країни стають осередками туризму, пов'язаного з певною подією.

13.2. Виробничий потенціал Італії

Італія є однією з країн, що посідають важливі позиції в економічному та політичному житті сучасного світу. Проте й донині самі італійці кажуть, що їхня країна «остання серед перших, але й перша серед останніх». Італія посідає 8-ме

місце у світі та 4-те в Європі за ВВП, 15-те місце в світі та 4-те в Європі – за золотовалютними резервами.

Характерною особливістю країни є значні диспропорції рівнів розвитку індустріальної Півночі країни та відсталого напіваграрного Півдня. Сучасна Італія – це легкові автомобілі та високошвидкісні залізниці, побутова техніка, туристичні потоки та виноградники на гірських схилах, брендовий одяг та університети з багатоміліардною історією. Водночас це країна зі значною тіньовою економікою, організованою злочинністю, зростаючим рівнем безробіття та незаконної імміграції.

Місце Італії у міжнародному поділі праці визначає ряд чинників. Основні з них: ЕГП, трудовий, виробничий, природно-ресурсний потенціал, активна роль держави в економіці країни (рис. 13.1).

Рис. 13.1. Чинники розвитку Італії

Сучасна Італія має найбільший з усіх розвинутих країн державний сектор економіки, що контролює до половини італійської промисловості та 70 % банківської системи. До того ж Італію називають «найбільш регульованою» державою Європи, в якій діють майже 150 тис. законів. Італійський уряд виступає за створення в країні соціально-ринкового типу економічної системи на зразок Німеччини та Франції. Держава надає усілякі пільги та кредити приватним компаніям.

Тривалий час за темпами економічного зростання Італія відставала від високорозвинутих країн. Після Другої світової війни в країні було здійснено глибокі перетворення, що сприяли швидкому зростанню економіки: щорічний приріст ВВП становив 5,7 %. Італія перетворилася з аграрно-індустріальної на індустріально-аграрну, а згодом й постіндустріальну країну. Виробництво

сучасної Італії зорієнтоване на передові технології. Структура ВВП Італії подібна до інших європейських країн «великої сімки». У ній переважає сфера послуг.

Велике значення має малий та середній бізнес. Експорт продукції цих підприємств удвічі перевищує експорт аналогічних товарів із Франції. У фінансовій діяльності італійські банки є скромними за розміром порівняно з великими європейськими групами.

Італійська сфера послуг представлена багатьма видами діяльності, з-поміж яких вирізняються туризм, освіта, швидкісні залізниці, а також торгівля, кредитно-банківська діяльність.

У третинному секторі економіки Італії чільне місце належить залізничному транспорту. З 16,5 тис. км італійських залізниць 1 тис. км – це високошвидкісні шляхи. Вони сполучають 10 великих міст північної та центральної частин країни: Турин, Мілан, Венецію, Падую, Верону, Болонью, Флоренцію, Рим, Неаполь та Салерно. Високошвидкісний потяг категорії «Червона стріла» використовується на оновленій лінії Турин – Мілан – Флоренція – Рим – Салерно. Він замінив внутрішні авіаційні перельоти, набуваючи під час руху швидкості до 355 км/год. Ходять також потяги категорії «Срібна стріла», що використовуються як на високошвидкісних, так і звичайних лініях, досягаючи швидкості 250 км/год.

Характерними ознаками промисловості Італії є доволі низька частка високотехнологічних виробництв і висока їх працевіткість. Найважливішими є машинобудування, хімічні та металургійні виробництва, індустрія одягу, взуття, харчових продуктів та вин. Найбільша концентрація промислового виробництва характерна для Півночі країни.

Найбільш динамічним промисловим виробництвом в Італії є машинобудування. Виробництво автомобілів представлено транснаціональною компанією Fiat Chrysler Automobiles зі штаб-квартирою в Нідерландах. Продукцією компанії є легкові та комерційні автомобілі, мотоцикли, мопеди, велосипеди, будівельні та сільськогосподарські машини, трактори, двигуни. На території Італії компанія працює в Турині. Дочірніми компаніями є Alfa-Romeo

(Неаполь), Ferrari (Мілан), Lancia, Abarth, IVECO. Автоскладальні виробництва автомобілів Fiat розміщені у багатьох країнах світу.

Італія також відома своєю електронікою та електротехнікою, зокрема брендами Candy, Indesit, De'Longhi. Відомі італійські бренди з виробництва зброї Beretta, Benelli.

Хімічна промисловість Італії спеціалізується на випуску барвників, засобів захисту рослин, мінеральних добрив. Найбільш швидкими темпами розвивається нафтохімія (національний нафтогазовий концерн Eni), виробництво шин (компанія Pirelli), пластмас, синтетичних волокон, фармацевтики, парфумів. Сировиною слугує як місцева сировина, так й імпортна нафта, газ, апатити. Виробництво тонкої хімії зосереджене на північному заході, продуктів нафтопереробки – на північному сході, продуктів неорганічної хімії – у центрі, хімії органічного синтезу та мінеральних добрив – на півдні.

Важливими для італійської економіки є металургійні виробництва. Так, країна посідає 10-те місце у світі та 2-ге в Європі (після Німеччини) за виробництвом сталі (2017 р.) та має тенденції до нарощування обсягів виробництва. Чорна металургія працює виключно на імпортній сировині. Це зумовлює її розміщення у портових містах: Таранто (найпотужніший металургійний комбінат Європи), Неаполі, Генуї. Переробні комбінати розміщено у великих індустріальних центрах, де є багато металобрухту (Турин, Мілан, Венеція). Найбільшими сталеплавильними компаніями є Techint, Lucchini, Gruppo Riva, Danieli. Кольорова металургія використовує переважно власну сировину. На її родовища зорієнтовано центри з виплавки свинцю, цинку, ртуті, на джерела електроенергії – алюмінію та магнію.

Вагому частку в економіці Італії становить індустрія моди. За обсягом виробництва шкіряного взуття та готового одягу Італія посідає 2-ге місце в світі. В індустрії моди працюють всесвітньо відомі компанії, що випускають брендовий одяг марок Armani, Versace, Dolce&Gabbana, Gucci, Benetton, Diesel, Prada та ін.

Традиційним для італійської промисловості залишається виробництво харчових продуктів та вин, що працює як на власній, так і довозній сировині.

Сільське господарство Італії лише на 3/4 забезпечує внутрішні потреби у продовольстві. В рамках «спільного ринку» в Італію збільшується імпорт із країн ЄС пшениці, жита, м'яса, молочних продуктів і яєць, що становить конкуренцію для місцевої продукції. Водночас країна постачає на світовий ринок тонни овочів та субтропічних фруктів. Аграрне виробництво представлено в основному дрібними фермами. Через гірський рельєф важко використовувати техніку. За умов проведення державної аграрної політики відбувається перехід на капіталістичну форму господарювання.

Для центральної та південної частин країни характерний південноєвропейський (середземноморський) тип сільського господарства. У його виробничій структурі переважає рослинництво. З технічних культур поширені теплолюбні оливки та тютюн (1-ше місце в Європі за збиранням). Вирощується багато овочевих культур (у т. ч. й у теплицях), фруктів, цитрусових, мигдалю, волоських горіхів, фундука. Овочів в Італії вирощують більше, ніж у Франції, Німеччині та Великій Британії разом. Особливе значення має культура томатів. За збиранням винограду країна є світовим лідером. Із зернових культур у цих регіонах вирощують тверду пшеницю для виготовлення макаронів. Роль тваринництва незначна, передусім через нестачу кормів. Розводять м'ясне поголів'я худоби, свиней, кіз, овець.

На півночі, на Паданській низовині, переважає середньоєвропейський тип сільського господарства. Там зосереджено основні площі родючих земель, на яких вирощують зернові (пшеницю, кукурудзу, ячмінь, рис) і технічні (цукровий буряк, сою) культури. За врожайністю рису Італія поступається лише Китаю. На півночі країни зосереджено половину усіх луків, на яких розводять велику рогату худобу.

Північ Італії має потужний промисловий розвиток, а Південь вирізняється найвищим рівнем безробіття. З метою зменшення розриву в рівні економічного розвитку Півночі та Півдня італійський уряд проводить регіональну політику. В

рамках регіональної політики з підйому італійського Півдня ще в середині 80-х рр. XX ст. поблизу міста Барі був створений перший у країні технопарк «Новус Ортус».

13.3. Трудовий потенціал Італії

Кількість населення – 61,9 млн. чол.

Для Італії характерний I тип відтворення населення.

Народжуваність низька: 8,7 осіб/тис. Через те смертність перевищує народжуваність й становить 10,3 осіб/тис. Тому проблемою країни є депопуляція: від’ємний природний приріст -1,6 осіб/тис. Результатом депопуляції є «старіння нації». Середній вік населення – один з найвищих у Європі та світі – 45,1 року, середня тривалість життя – 82,12 року (рис. 13.2).

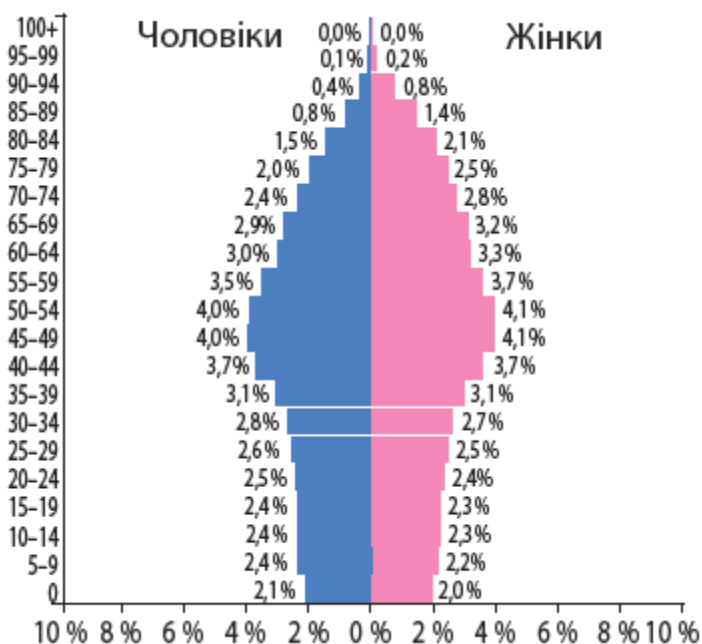

Рис. 13.2. Розподіл постійного населення за віком

Нині країна переживає великомасштабну імміграцію. Там проживає понад 4,5 млн іноземців. Це й трудові мігранти з Китаю, України, Румунії, Польщі, й політичні біженці та незаконні переселенці з країн Африки та Азії. Внаслідок масової імміграції молодих людей за останні десятиліття в Італії спостерігається деяке зростання рівня народжуваності. Кількість дітей на одну жінку збільшилася від рекордно низького рівня 1,18 дитини в 1995 р. до 1,43 в 2015 р.

Через регіональні диспропорції економічного розвитку країні притаманні великомасштабні внутрішні міграції з сільських районів до промислових міст.

Італія – однонаціональна країна. 92 % її населення становлять італійці, решта – румуни, араби, албанці, китайці та інші. В Італії проживає понад 150 тис. осіб українського походження.

Для трудових ресурсів Італії характерні низька продуктивність праці та низький рівень кваліфікації. У структурі зайнятості економічно активного населення переважає третинний сектор економіки (сфера послуг) – 67,8 %. Поширена надомна праця, зайнятість у незареєстрованих підприємствах (рис. 13.3).

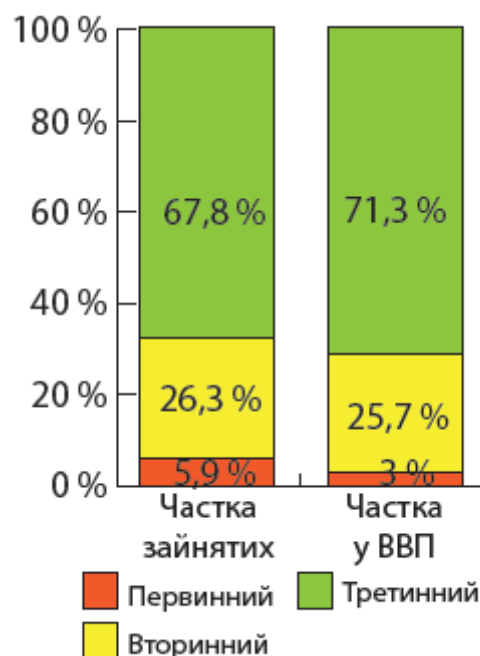

Рис. 13.3. Частка зайнятих

Італія є однією з найбільш густозаселених країн світу. Середня густина населення становить 203,3 осіб/км². Майже половина населення розміщується на Паданській низовині. Найменш заселеними є Альпи, острів Сардинія та економічно відсталий Південь.

Італія – високоурбанізована країна. Рівень урбанізації становить 69 %. В країні сформувалася поліцентрична система розселення. На півночі середні та великі міста розташовані на невеликій відстані одне від одного. Регіональним центром є Мілан (1,4 млн осіб) з великою агломерацією. Іншими великими

містами регіону є Турин (891 тис. осіб), Генуя (608 тис. осіб) та Венеція (262 тис. осіб). На іншій території міська мережа більш розріджена. Центром розселення центральної частини є Рим (2,9 млн осіб), південної – Неаполь (960 тис. осіб) із сформованими агломераціями. На півдні Італії переважають малі містечка, які за характером зайнятості подібні до сіл, за що їх називають «селянськими містами». Найбільшим містом там є Палермо (656 тис. осіб) на острові Сицилія.

13.4. Фінансовий потенціал Італії

Сучасна Італія має найбільший з усіх розвинутих країн державний сектор економіки, що контролює до половини італійської промисловості та 70 % банківської системи. До того ж Італію називають «найбільш регульованою» державою Європи, в якій діють майже 150 тис. законів. Італійський уряд виступає за створення в країні соціально-ринкового типу економічної системи на зразок Німеччини та Франції. Держава надає усілякі пільги та кредити приватним компаніям.

Для країни характерне негативне сальдо зовнішньої торгівлі. В імпорті переважають сировина, паливо та напівфабрикати, деякі харчові продукти. Водночас Італія експортує автомобілі та інші транспортні засоби, побутову техніку, споживчі товари (взуття, одяг, меблі), фрукти, овочі, тощо. Понад 60 % зовнішньоторговельного обігу Італії припадає на країни Євросоюзу, передусім на Німеччину, Францію та Велику Британію. Поза межами Європи країна має значні економічні зв'язки із США та країнами ОПЕК.

Важливе значення мають валютні надходження від туризму, перекази від сезонних робітників, які виїжджають на заробітки до країн Європи та Північної Америки, а також від емігрантів, які постійно проживають за межами Італії. Спостерігається значний приплив у країну іноземного капіталу у формі інвестицій та запозичень.

Італія одна із перших у січні 1992 р. визнала суверенітет України. Того ж року в Києві відкрилося італійське посольство. Розпочато співробітництво на

рівні малих та середніх підприємств. У зовнішньоторговельному обігу України частка Італії становить 3,9 % (в експорті – 5,2 %, імпорті – 2,6 %).

13.5. Науковий потенціал Італії

У системі освіти Італії провідну роль відіграє держава, також значним є вплив на освіту католицької церкви. До топ-200 найкращих вишів Європи входять 19 італійських університетів Пізи, Мілана, Болоньї, Рима, Падуї, Трієста, Турина, Флоренції, Верони та ряду інших міст країни.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал Італії.
2. Охарактеризуйте виробничий потенціал Італії.
3. Охарактеризуйте трудовий потенціал Італії.
4. Охарактеризуйте фінансовий потенціал Італії.
5. Охарактеризуйте науковий потенціал Італії.
6. Які фактори сприяють розвитку соціально-економічного потенціалу Італії?
7. Які фактори призупиняють розвиток соціально-економічного потенціалу Італії?

Тема 14. Соціально-економічний потенціал Японії

- 14.1. Природно-ресурсний потенціал Японії.
- 14.2. Виробничий потенціал Японії.
- 14.3. Трудовий потенціал Японії.
- 14.4. Фінансовий потенціал Японії.
- 14.5. Науковий потенціал Японії.

14.1. Природно-ресурсний потенціал Японії

Японія – це країна-архіпелаг у Східній Азії, що простягнулася вигнутою смугою з півночі на південь майже на 3,5 тис. км. До її складу входять чотири

великі острови, що їх японці називають «основною землею»: Хоккайдо, Хонсю, Сікоку та Кюсю. Острівне положення далеко на сході призводило до тривалої ізоляції країни від зовнішнього світу. Тепер море з'єднує країну, вкрай бідну на природні ресурси, з торговельними партнерами.

Японія – країна-архіпелаг, тому море в її житті відіграє особливу роль. Воно з'єднує острови між собою та державу з материком. Але водночас це й страшенні цунамі, й потужні урагани, що приносять немало лиха.

Японія – країна гір. Близько 80 % території займають молоді середньовисотні сейсмічно активні гори – Японські Альпи, найвищою точкою яких є вулкан Фудзіяма (3777 м). Щорічно реєструється до 1000 підземних поштовхів різної сили. У країні є 150 вулканів, 15 з яких діючі. На рівнини припадає лише 20 % території, проте на них живе 80 % населення країни. Найбільшою є рівнина Канто, що простяглася вздовж Токійської затоки.

Клімат Японії мусонний. Він втричі вологіший та значно тепліший, ніж на материку. Зима в країні посушлива, літо вологе. У липні – серпні над островами проходять тайфуни, приносячи тривалі зливи та ураганні вітри. Температурні контрасти різних частин країни уможливають вирощування різноманітних сільськогосподарських рослин: на півночі – швидкостиглі зернові культури, у центрі – збирати 3 врожаї за 2 роки теплолюбних культур помірного поясу, на півдні – одержувати 2–3 врожаї на рік рису, чаю та цитрусових, а у найтепліших районах культивувати навіть банани та цукрову тростину.

Японія бідна майже на всі види природних ресурсів, мало забезпечена мінеральними ресурсами. Японська промисловість працює майже повністю на імпортній сировині. Завдяки новітнім технологіям рентабельним стає використання мінеральних ресурсів Океану.

Країна недостатньо забезпечена водними ресурсами. Річки порожисті, бурхливі, не придатні для судноплавства, але мають великий гідроенергопотенціал, використовуються для лісосплаву та на півдні в сухий сезон для зрошення. Озера невеликі, але мальовничі, тому є містами відпочинку та туризму. Для водопостачання міст часто застосовують підземні води.

Вкрай обмеженими є й земельні ресурси. Понад третину території зайнято малородючими підзолистими ґрунтами, решта – бурі лісові ґрунти, червоно- й жовтоземи. Показник ріллі на душу населення в Японії є одним з найнижчих у світі – 0,04 га/особу.

Особливу цінність мають ліси, що вкривають майже 2/3 площі. Але більшість з них у горах мають ґрунто- та водозахисне значення і тільки менш ніж третина лісових масивів дає промислову деревину.

14.2. Виробничий потенціал Японії

Японія – третя у світі та друга в Азії (після Китаю) країна за ВВП, країна, яка набула статусу наддержави з потужною наукомісткою промисловістю та високоінтенсивним аграрним сектором, і є однією з найбільших експортерів та імпортерів капіталу. Японія відіграє визначальну роль в економічному розвитку Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР), у межах якого взаємодіють понад 30 країн із різними економічними, політичними та соціокультурними параметрами. У списку торговельних партнерів Японії головне значення мають країни АТР: зокрема, Китай, Республіка Корея та країни АСЕАН. Сучасні успіхи японської економіки забезпечено дією низки чинників, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці (рис. 14.1).

Рис. 14.1. Чинники економічного розвитку Японії

У бідній на природні ресурси країні традиційно культивується принцип: «Наше багатство – людські ресурси». Для Японії характерним є сприйняття підприємства як «виробничої родини». До найпоширеніших напрямів корпоративної соціальної відповідальності працівників належать такі: система довічного найму на роботу на великих підприємствах, допомога в придбанні житла, стимулювання родинних династій, навчання спеціалістів, фінансова

допомога в разі народження дітей, а потім в їхньому навчанні, щедрі вихідні допомоги, корпоративні пенсії.

Фундаментальні принципи японської економіки склалися ще в повоєнні роки. Перший з них – тісна співпраця підприємств, постачальників, дистриб'юторів, банків і великих фінансових груп, що утворюють кейрецу (буквально: «система», «серія», «ряд», «ієрархічний порядок) – великі корпоративні конгломерати і холдинги. Зазвичай кейрецу групуються навколо потужного банку, що забезпечує фінансування всіх компаній групи. Типовим прикладами кейрецу є, зокрема, група Mitsubishi. Вона сформувалася навколо банку Mitsubishi UFJ Bank та об'єднала майже 30 членів групи, які діють у сфері фінансів, будівництва, торгівлі, електроніки, харчової, автомобільної, суднобудівної, нафтопереробної, хімічної, металургійної, паперової промисловості. В Японії великі групи кейрецу існують поряд з малими підприємствами (індивідуальними, родинними, партнерськими), зміцнюються взаємозв'язки великого та малого бізнесу.

Іншими традиційними фундаментальними принципами японської економіки є кооперація роботодавців і профспілок робітників та службовців.

З початку 90-х рр. ХХ ст. Японія проводить структурну перебудову економіки, спрямовану на розширення внутрішнього ринку, зростання сфери послуг, розвиток власного науково-технічного потенціалу. У структурі ВВП Японії на сферу послуг припадає 68 %, на переробну промисловість та будівництво – 30,7 %, на сільське, лісове та рибне господарство – лише 1,3 %.

В японській промисловості невпинно збільшується частка новітніх наукомістких виробництв, особливо електроніки, програмового забезпечення, інформатики, фармацевтики, біотехнології, промислових роботів, інформаційних систем.

В Японії широко представлено практично всі існуючі види послуг. Відбувається процес софтизації економіки, тобто зростає роль нематеріальних ресурсів: інформації та зв'язку. Особливе місце посідають торгівля, фінансові та

банківські послуги. Набуває великого значення надання ділових послуг, що пов'язані з обслуговуванням виробництва: консалтинг, інжиніринг, маркетинг.

В Японії добре розвинуто всі види транспорту, за винятком внутрішнього водного та трубопровідного.

Швидкісні залізничні магістралі, що проходять уздовж східного та західного узбережжя острова Хонсю, формують лінійну основу транспортної мережі країни. Коротші поперечні дороги пов'язують між собою східний та західний береги. Між собою усі великі острови з'єднано багатокілометровими мостами або підводними тунелями. Нині в країні працюють 6 основних швидкісних ліній, що їх об'єднано в єдину мережу «Сінкансен» (з японської – «нова магістраль»). Власником цих доріг є компанія Japan Railways. В Японії існують монорейкові дороги, на яких працюють швидкісні потяги на магнітному підвісі, що досягли світового рекорду швидкості руху – 581 км/год. Густота залізниць в країні є однією з найбільших у світі (75 км/тис. км²).

Молодший для країни автомобільний транспорт успішно конкурує із залізничним. За пасажирообігом він уже вдвічі випередив залізницю. У вантажообігу значна роль належить великим вантажним автомобілям. За протяжністю автошляхів Японія посідає 6-те місце в світі. Водночас за густотою автодорожньої мережі (3130 км/тис. км²) вона поступається лише Бельгії та Сінгапуру. Автомобільні траси зазвичай проходять паралельно залізницям, утворюючи т. зв. полімагістралі.

Морський транспорт виконує каботажні та майже всі зовнішньоторговельні перевезення. Японські фірми або безпосередньо володіють, або контролюють приблизно 1/10 світового тоннажу морського флоту, 2/5 цього тоннажу припадає на танкери. В країні існує понад тисячу морських портів, 19 з них мають міжнародне значення, в т. ч. 7 належать до категорії світових універсальних портів-велетнів: Нагоя, Тіба, Йокогама, Кітакюсю, Кобе, Осака, Токіо.

Авіаційний транспорт Японії відіграє важливу роль у міжнародних та внутрішніх перевезеннях пасажирів. До найбільших аеропортів-хабів світу

належить Міжнародний аеропорт Токіо, що обслуговує 80 млн пасажирів на рік. Основні міжнародні лінії йдуть із Японії до Південно-Східної Азії, Австралії, Європи, на Близький Схід.

Японія виробляє значну частку промислової продукції світу. В її структурі переважають новітні виробництва, які ґрунтуються на передових технологіях. Промислові виробництва, що визначають спеціалізацію країни, – це насамперед багатопрофільне машинобудування, хімічні та металургійні виробництва, електроенергетика.

Країна дає 15 % світового виробництва машин кількох тисяч найменувань. Експорт машин у 9 разів перевищує їх імпорт. Широко застосовується роботизація підприємств. Нині японське машинобудування являє собою поєднання старих, нових і новітніх виробництв, серед яких найбільше значення мають автомобілебудування, електроніка, верстатобудування, робототехніка та суднобудування.

Японія є одним зі світових лідерів з виробництва автомобілів. Країна випускає близько 10 % автомобілів світу, поступаючись лише Китаю. $\frac{3}{4}$ з усіх складених автомобілів легкові, решта – вантажні. Крім того, виробляються мотоцикли, скутери, велосипеди. В Японії автомобільний сегмент ринку поділений між 11 компаніями. Найвідоміші серед них Toyota, Mitsubishi, Nissan, Honda, Mazda та Suzuki. Робота цих компаній – це чітко налагоджений механізм взаємодії між базовими підприємствами та субпідрядниками. Японія випускає найбільш екологічно чисті автомобілі. Проте країні важко конкурувати в галузі автомобілебудування з новими індустріальними країнами та навіть США, в яких зарплата робітників є значно нижчою. Окрім того, висока вартість землі, на якій працюють заводи, ще більше підвищує собівартість продукції. Через те виникла тенденція завозити в Японію японські автомобілі, що їх зібрано за кордоном на дочірніх підприємствах.

До числа новітніх, найбільш наукомістких японських виробництв належать електронна промисловість. За її масштабами Японія поступається лише США, а за обсягом експорту посідає 1-ше місце в світі. Електроніка в країні

вирізняється високим ступенем монополізації: в ній діють такі великі компанії, як «Мацусіта», «Хітачі», «Тошиба», «Соні» та ін. Раніше країна була відома на світовому ринку переважно побутовою електронікою, особливо аудіо- та відеоапаратурою. Згодом перейшла на випуск складнішої продукції, зокрема персональних комп'ютерів. Країна також випускає обладнання для обслуговування торговельних закладів і готелів; контрольну апаратуру для залізниць, автотранспорту та метрополітену; машини для моніторингу стану навколишнього середовища; медичну апаратуру; електронні навчальні системи.

Щодо японського верстатобудування та робототехніки, то міжнародною спеціалізацією країни у цій сфері є верстати з числовим програмовим управлінням, а рівних країні у складанні промислових роботів немає у світі. Машинобудівні корпорації складають людиноподібних роботів. Відомий робот Вакамару виробництва компанії Mitsubishi. Корпорацією Honda був складений робот-андроїд Асімо, який може розрізняти людей за спеціальними картками, ходити зі швидкістю руху людини по східцях, бігати, тиснути руку, вітатися з людиною, відгукуватися на своє ім'я, обертатися на тривожні звуки тощо. Спільними зусиллями кількох установ був створений робот-астронавт Кіробо, який був виведений на орбіту й виконував роль компаньйона японського астронавта та підтримував зв'язок із Землею. Компанією Sony був створений робот, який імітує щеня Аїбо. Він може бачити предмети, розпізнавати команди та обличчя, проявляти емоції. Робот Міїм має реалістичні риси обличчя й тіла людини, може співати, танцювати, розпізнавати слова, має міміку.

Серед традиційних виробництв японського машинобудування відоме в світі суднобудування. Із середини ХХ ст. Японія утримувала в ньому світову першість. У країні складають кожне четверте морське судно в світі. Підприємства машинобудування розміщені у багатьох містах. Кожне з них є багатопрофільним. У суднобудуванні виділяються Йокогама, Кобе, Куре та Нагасакі. В автомобілебудуванні лідирує район Нагої (компанія «Тойота»). Електронна промисловість розвивається у великих містах мегалополіса Токайдо та на острові Кюсю.

Японія входить до трійки світових лідерів разом з Китаєм та США за обсягом продукції хімічних виробництв. Приділяється увага розробці екологічно чистих, енерго- і ресурсозберезувальних технологій. Три чверті виготовленої хімічної продукція експортують до інших країн Азії, по 10 % – до країн Європи та Північної Америки. Основу експорту становлять синтетичний каучук, хімічні волокна, пластмаси, фармацевтика, ароматичні вуглеводні, органічні та неорганічні сполуки. У сучасних умовах багато уваги приділяється розвитку виробництва вуглецевих волокон і композитних матеріалів для атомної та авіаційної промисловості. Найбільшими центрами хімічної промисловості є морські порти Кавасаки, Йокогама, Токіо, Нагоя.

Металургійні виробництва Японії належать до найпотужніших у світі, хоча працюють цілком на імпортній сировині. Сама Японія є одним з найбільш потужних споживачів чорних та кольорових металів у світі. Країна частково споживає метали власного виробництва, а частково імпортує.

Чорна металургія хоча й є одним із давніх промислових виробництв країни, вирізняється високим рівнем використання новітніх технологій та екологічністю: 70 % виробництва сталі припадає на кисневі конвертори, а решта 30 % – на електродугові печі. Комбінати оснащено найновітнішим обладнанням, значно кращим, ніж у США та країнах Європи. На них найвищий рівень автоматизації. На початку 90-х рр. XX ст. Японія стала світовим лідером за виплавою сталі та її великим експортером. Але з 1996 р. вона міцно утримує 2-ге місце, поступившись першістю Китаю. Основними напрямками експорту японського металу є США, країни Південно-Східної Азії та Китай. Експерти визнали Японію головним постачальником на світовий ринок металопродукату для потреб суднобудування. Для японської чорної металургії характерний дуже високий рівень її територіальної концентрації. Майже всі провідні центри зосереджено на східному березі острова Хонсю. Розміщення комбінатів поблизу або безпосередньо у великих містах зумовлене споживчим чинником: підприємствами машинобудування – значними споживачами сталі.

Значно реорганізовано японську кольорову металургію, що стрімко розвивається у зв'язку зі зростанням попиту на її продукцію в літако- та ракетобудуванні, електроніці. Розвиваються виробництва міді, свинцю, цинку, алюмінію, нікелю, титану. Переробні підприємства розміщуються практично в усіх провідних центрах Тихоокеанського промислового поясу. Багато старих заводів кольорової металургії взагалі припинили своє існування. Найбрудніші виробництва з первинної плавки металів було розміщено в країнах, що розвиваються.

Японія – великий переробник руд рідкісних металів (кадмію, селену, телуру, індію, германію, талію, ренію). Їх добувають під час утилізації промислових відходів.

За загальним виробництвом електроенергії Японії посідає 5-те місце у світі, а в Азії поступається лише Китаю та Індії. Основу електроенергетики становлять теплові електростанції (ТЕС), що виробляють 87 % електроенергії. На 90 % Японія залежить від імпорتنих енергоносіїв. Більш ніж по 40 % енергобалансу ТЕС припадає на імпорتنі газ та вугілля, близько 14 % – на привізну нафту.

Оскільки країна значною мірою залежить від імпортного палива, з 70-х рр. ХХ ст. атомна енергетика була національним стратегічним пріоритетом. До катастрофи на АЕС «Фукусіма», що сталася внаслідок землетрусу в 2011 р., Японія мала 17 АЕС, на яких діяли 54 атомних реактори й виробляли 26,9 % електроенергії. Після аварії в Японії посилювався антиядерний рух. Під його тиском за три наступні роки роботу усіх АЕС було призупинено. Гідроенергопотенціал японських річок уже використаний на 84 %. Незважаючи на це, частка гідроенергетики в енергобалансі країни становить лише 7,7 %. Велика гідроенергетика – традиційне для Японії джерело енергії.

Міні-ГЕС просуваються вглиб країни: від великих річок до малих і струмків. В Японії був запроваджений закон про обов'язкове використання відновлювальних джерел енергії (ВДЕ), які нині дають 3,2 % електроенергії.

Біоенергетика є найбільш перспективним з-поміж нових видів енергії в Японії. До 20 % біопалива, що його одержують з відходів цукрової тростини, лісу, будівельного сміття або внаслідок переробки водоростей, використовує японський транспорт, що зменшує викиди вуглекислого газу в атмосферу. В Японії є технології з виробництва газу метану з органічних відходів і стічних вод. Його застосовують у кухонних плитах та для виробництва електроенергії. Ще одним напрямом японської біоенергетики є спалювання побутового сміття та промислових відходів.

В Японії зростає потужність вітрової енергетики. 1/7 частина території країни розташована в зоні вітру з достатньою швидкістю для встановлення вітрових турбін. Якщо забудувати усі ці території вітровими установками, то вони покрийуть 20 % річних потреб Японії в енергії.

Сонячну енергію в Японію використовують за двома напрямами: фотогальванічна та сонячна термальна енергетика. Перша з них є візитівкою країни на світовому ринку відновлюваної енергетики. Фотогальванічні елементи дають змогу перетворювати сонячне світло безпосередньо в електричну енергію. В країні концентрується їх понад третину від світових. Сонячні термальні системи застосовують для обігрівання домашніх господарств, лікарень, гарячого водопостачання та виробничих процесів у харчовій та текстильній промисловості, де потрібна гаряча вода. Такі системи часто вмонтовують у дахи будинків.

Геотермальна енергетика в Японії використовується давно для опалення приватних будинків, шкіл, лікарень та інших громадських установ. В країні існує 4 геотермальні поля із 37 світових, а також низка підземних гарячих джерел і вулканів. Однак через високу собівартість ГеоЕС подальші розробки в цьому напрямі просуваються повільно, а фінансування скорочується. Найбільш перспективною в країні вважається мала геотермальна енергетика.

Сільське господарство забезпечує більш ніж половину потреб населення у продовольстві. Існують підприємства різних форм власності. Традиційно основою японської агросфери є дрібні фермерські господарства сімейного типу.

Поряд з ними працюють великі підприємства сільськогосподарських корпорацій. Крім того, існує велика сільськогосподарська кооперація, яка є однією з найпотужніших серед високорозвинутих країн.

Нині у спеціалізації японської агросфери сформувалися три повідні напрями.

Перший – це традиційне рисосіяння, під яким зайнято майже половина ріллі. Новітні технології передбачають впровадження ранньостиглих високоврожайних сортів. «Рисовий пояс» склався на північному сході острова Хонсю та узбережжі Японського моря.

Другий – це овочівництво та садівництво, що використовують найновітніші досягнення техніки під час створення теплиць, овочевих плантацій та садів. Значну частину виробництва білокачанної капусти зосереджено навколо столиці; яблук, груш, слив – на півночі й у центрі острова Хонсю; мандаринів, персиків, хурми, каштанів, чаю, полуниці – на субтропічному півдні Хонсю.

Третій – це тваринництво. Головними постачальниками м'яса є свинарство та птахівництво. Новим напрямом стало молочне скотарство.

Зберігають значення декоративне садівництво та квітникарство. Поступово зменшується роль традиційного для країни шовківництва.

З кінця ХХ ст. для Японії характерне швидке скорочення площ орних земель. Причинами є перехід японців від традиційного до західного способу харчування: зменшення споживання рису і збільшення в раціоні пшеничних виробів, м'яса, молочних продуктів. Так, імпортується близько 85 % пшениці, вся кукурудза, 80 % цукру, близько 20 % жирів, 30 % м'яса. Іншою причиною є урбанізація. Японці вживають у їжу багато морепродуктів, що їх традиційно називають «рибою», тому для острівної Японії характерне рибальство. Окрім риби видобувають молюсків, крабів, морських їжаків, їстівні водорості. Набула розвитку аквакультура – розведення водних організмів у морських лагунах, гірських озерах, на рисових полях. Для одержання перлин біля м. Нагоя розводять молюсків-перлівниць.

Характерні риси територіальної організації господарства: Тихоокеанський пояс, мережа технопарків і технополісів

У територіальній організації економіки Японії помітні нерівномірності в розміщенні господарських об'єктів. 4/5 промислової та половину сільськогосподарської продукції виробляють у Тихоокеанському поясі, який займає лише 1/3 території, але концентрує 2/3 населення країни та 4/5 усіх зайнятих у промисловості. Там здійснюється 3/4 торгово-фінансових операцій, концентрується половина усіх банківських вкладів, навчається 2/3 студентства. За його межами розташована Периферійна зона, в якій переважають лісозаготівля, невелика добувна промисловість і туризм.

У країні склалася мережа технополісів, що мають як наукову, так і суто виробничу спрямованість. Біля Токіо був спеціально збудований найбільший у країні технополіс Цукуба, який об'єднує 47 науково-дослідних організацій, де працює 40 % усіх науковців. У цьому науковому оазисі зосереджено науково-дослідні лабораторії багатьох відомих компаній. Одним з найбільш успішних технополісів є Оїта на острові Кюсю. Там працюють філії найбільших компаній, зокрема Sony, Canon, Matsushita, Nihon MRC, Toshiba. Нині у Японії технополіси трансформуються у досить великі (наприклад, Хамамацу), середні (Нагаока) і малі міста (Ямагуті, технополіс, що виник із кількох сіл).

У Тихоокеанському поясі формується мережа технопарків, на території яких розміщено інноваційні компанії.

14.3. Трудовий потенціал Японії

Населення – 126 млн. осіб.

Демографічна ситуація в Японії суттєво відрізняється від інших азійських країн. Держава вже давно перейшла від II до I типу відтворення населення. За останні півстоліття рівень народжуваності знизився у 3,5 раза! Нині її показник найнижчий серед країн Азії та один з найнижчих у світі – 7,8 осіб/тис. Одночасно в 2,5 раза зменшився й рівень смертності. Скорочення дитячої смертності навіть назвали «японським дивом»: вона зменшилася у 15 разів!

Природний приріст у країні від'ємний: $-1,8$ особи/тис. Такі стрімкі зміни у відтворенні населення Японії одержали назву «демографічної революції». Основною їх причиною є активна демографічна політика.

Відбувається процес «старіння нації». Якщо у 50-х рр. ХХ ст. частка літніх людей становила 5 %, то нині – понад 27 %. За середньою тривалістю життя (84,74 року) Японія поступається лише Монако. Середній вік населення – 46,9 року. Темпи японського «старіння нації» є найвищими на планеті. Очікується, що за нинішніх темпів депопуляції кількість японців до 2050 р. зменшиться до 100 млн осіб, а до 2100 р. – до 64 млн. Це є загрозою для японської економіки.

Японія – однонаціональна держава. 99,7 % становлять японці, мова яких настільки специфічна, що не належить до жодної з мовних сімей.

Трудові ресурси країни вирізняються дуже високим рівнем кваліфікованості. Широко застосовується як чоловіча, так і жіноча праця. Рівень безробіття низький – близько 3,3 %. Переважна частка економічно активного населення зайнята у третинному секторі господарства.

Однією з причин японського «економічного дива» є «людський чинник» як специфічна особливість японця-працівника: традиційний спосіб мислення й поведінки, культурно-духовна орієнтація, колективістська ментальність (відданість родині, фірмі тощо), виховання у молоді працелюбності та трудової дисципліни, неформальна японська «система довічного найму». Все це разом із працею правлячих кіл сприяло позитивному результату в економічному розвитку Японії.

Високий матеріальний рівень життя людей стимулював постійне розширення внутрішнього споживчого ринку, а отже, потужне виробництво товарів, послуг і необхідних благ для великої кількості споживачів. 80–83 % всіх вироблених в Японії товарів і послуг споживаються на внутрішньому ринку.

Японія – одна з найбільш густозаселених країн у світі. Середня густина населення становить 338,5 осіб/км². На рівнині Канто вона зростає до 2,5 тис. осіб/км², а у містах – до 10 тис. осіб/км²; у горах знижується до 40 осіб/км².

Рівень урбанізації дуже високий (91,3 %) й продовжує зростати. В країні існує близько 650 міст, серед яких міст-мільйонерів 12. Найбільшими серед них є Токіо (13,4 млн осіб), Йокогама (3,7 млн осіб), Осака (2,7 млн осіб), Нагоя (2,3 млн осіб). До світових міст належать Токіо та Осака. Міста оточили «супутники», утворивши разом великі міські агломерації: столичну Кейхін (у складі Токіо, Йокогами, Кавасакі, Тіба та десятка інших населених пунктів), Хансін (Осака, Кобе, Кіото та понад 100 інших міст) і Тюньо (Нагоя та 80 населених пунктів). Збільшуючись, вони утворили мегаполіс Токайдо, в якому живе понад 70 млн осіб – понад половину населення країни (рис. 14.2).

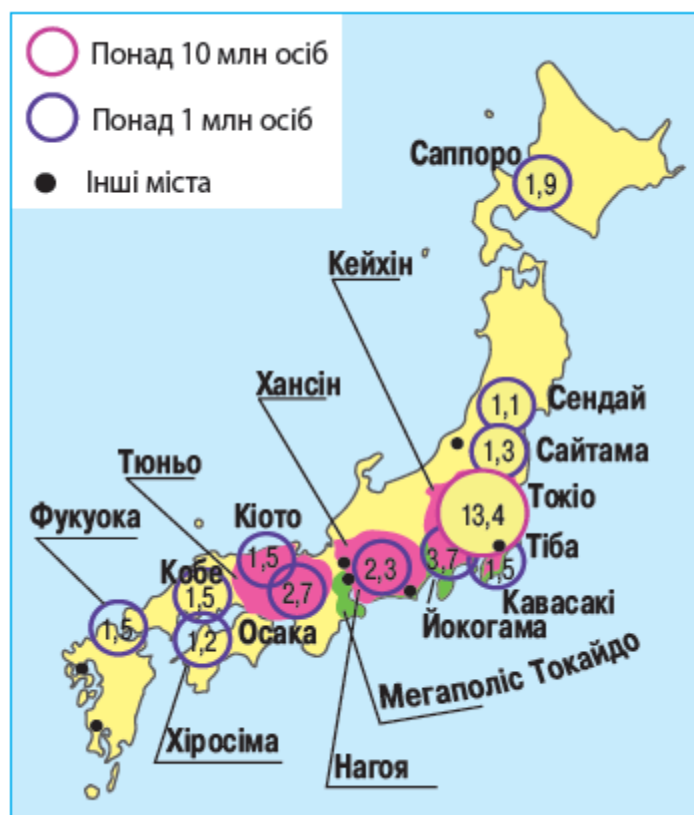

Рис. 14.2. Середня густина населення

14.4. Фінансовий потенціал Японії

Банківський сектор становить в Японії основу для здійснення фінансових послуг. Центральний банк Японії – це перший, державний рівень банківської системи. Інші, приватні банки: це 10 міських і 45 регіональних банків. Основним ринком вивезення японського капіталу є Північна Америка, а також країни

Південно-Східної та Східної Азії. Столиця Японії Токіо є великим міжнародним валютним ринком завдяки величезному щоденному обігу іноземної валюти. Токійська фондова біржа – одна з найбільших бірж світу.

В Японії розвиваються всі форми зовнішніх економічних зв'язків. Основною їх формою залишається зовнішня торгівля.

Торговий баланс Японії традиційно має позитивне сальдо. Однак за рівнем відкритості економіки Японія поступається більшості країн Європи, оскільки її експортна квота становить лише 14 % загального обсягу ВВП. У структурі експорту 98 % припадає на промислові товари. Серед них найбільше значення мають транспортні засоби, машини, електроніка, хімічні та електрохімічні товари, чавун і сталь, оргтехніка. Провідне значення в імпорті мають мінеральна сировина та паливо. Завозять електроніку, електротехніку, продукцію сільського господарства, хімічні товари, метали та їх руди.

На відміну від багатьох розвинутих держав у японській зовнішній торгівлі велике значення мають країни, що розвиваються, як за експортом, так і особливо за імпортом. Японська промислова зовнішня торгівля охоплює всі великі регіони світу. Особливе значення має Китай. Японія веде активну торгівлю із США, країнами Перської затоки, Європи. Неухильно зростає частка Австралії. На цю країну нині припадає близько 1/2 всього японського імпорту кам'яного вугілля і залізної руди, значна частина імпорту вовни.

Велике значення має експорт японського капіталу, що пов'язано зі зростанням золотовалютних резервів країни. В Японії сконцентровано найбільші банки планети. Експорт капіталу з Японії проявляється у кількох формах: позики на пільгових умовах, різноманітні гранти, прямі закордонні інвестиції. Японія є лідером у світі за розмірами надання фінансової допомоги іншим країнам.

Українсько-японські зв'язки було започатковано в 1992 р. Однак донині двосторонні відносини між країнами розвинуто недостатньо. Основними формами зв'язків залишаються експорт японського капіталу у формі фінансової допомоги Україні та позики. Культурно-наукові зв'язки перебувають на рівні ознайомлювальних виставок.

14.5. Науковий потенціал Японії

Японська економіка завжди була спрямована на створення великої технологічної бази. На перших етапах стрімкого економічного зростання у 50 – 70-х рр. ХХ ст. країна пішла шляхом перейняття в інших країнах (США, Німеччині, Франції) їх науково-технічного досвіду, придбання патентів і ліцензій.

Згодом ділові кола країни розробили політику, метою якої було домінування Японії у сфері розробок технологічних інновацій. Це відбувалося поступово. Спершу запозичені технології зазнавали якісної переробки. Тоді в Японії з'явилося більше, ніж у США промислових роботів і гнучких автоматизованих систем. Згодом на порядок денний постало завдання технологічної незалежності. Всіляко заохочувався експорт із країни наукомісткої продукції, а пізніше – електронної техніки власного виробництва. В результаті країна з «чистого» імпортера перетворилася на виключного експортера новітньої техніки та передових технологій.

Нині Японія є лідером за видатками на розвиток наукових досліджень – до 4 % ВВП. Стратегічною метою держави є здійснення програми, відповідно до якої по всій території буде створено мережу із 19 технополісів.

Особливе значення для економіки Японії має освіта. Японцям здавна властиве прагнення до набуття знань, повага до навчання і вченості. Лише робітники з високим рівнем освіти в змозі забезпечити високу продуктивність праці. Японія – це країна суцільної грамотності. Якщо перед Другою світовою війною середню і вищу освіту здобували тільки 10 % японців, у середині 70-х рр. ХХ ст. – половина, то нині – практично усі. Японія може слугувати прикладом здійснення таких загальних принципів сучасної освіти, як пріоритетність, безперервність та висока якість. В Японії функціонує понад 500 університетів. Серед японських вишів 10 належать до найкращих у світі, в т. ч. університети Токіо та Осаки.

В Японії неухильно зростає роль науки. До початку 80-х рр. ХХ ст. країна помітно відставала від США та більшості країн Європи за розвитком науки. Для

ліквідації такої ситуації японська держава та приватні компанії зосередили зусилля на розвитку власних наукових досліджень з метою створення вітчизняних технологій. Пріоритетними напрямками досліджень є біотехнологія, медицина, інформаційні системи, створення нових матеріалів. Для успішного впровадження новітніх наукових досягнень у виробництво в Японії побудовано спеціальні міста – технополіси. Розвиток науково-виробничої сфери має високий рівень концентрації: 60 % розробок здійснюється в агломерації Токіо–Йокогама. Іншими важливими осередками науки є Осака, Кіото, Нагоя.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал Японії.
2. Охарактеризуйте виробничий потенціал Японії.
3. Охарактеризуйте трудовий потенціал Японії.
4. Охарактеризуйте фінансовий потенціал Японії.
5. Охарактеризуйте науковий потенціал Японії.
6. Які фактори сприяють розвитку соціально-економічного потенціалу Японії?
7. Які фактори призупиняють розвиток соціально-економічного потенціалу Японії?

Тема 15. Соціально-економічний потенціал Сполучених Штатів Америки (США)

- 15.1. Природно-ресурсний потенціал США.
- 15.2. Виробничий потенціал США.
- 15.3. Трудовий потенціал США.
- 15.4. Фінансовий потенціал США.
- 15.5. Науковий потенціал США.

15.1. Природно-ресурсний потенціал Сполучених Штатів Америки (США) є дуже великим і різноманітним. Країна має значні природні ресурси, які сприяють розвитку різних галузей економіки.

Енергетичні ресурси: США є одним з найбільших світових виробників нафти, природного газу та вугілля. Країна має значні запаси нафти та природного газу, особливо в штатах Аляска, Техас, Оклахома та затокою Мексиканський залив. Вона також веде активну розробку альтернативних джерел енергії, включаючи вітроенергетику, сонячну енергію та геотермальну енергію.

Мінеральні ресурси: США є багатими на різні види корисних копалин. Країна має великі запаси вугілля, залізної руди, міді, свинцю, цинку та інших металів. Також США є великим виробником і споживачем мінеральних добрив, які використовуються в сільському господарстві.

Лісові ресурси: Країна має значні лісові площі, особливо на півночі та північному заході. Ліси США надають значний внесок у лісову промисловість, забезпечуючи деревину для будівництва, паперу, меблів та інших дерев'яних продуктів.

Водні ресурси: США мають велику мережу річок та озер, що забезпечують водні ресурси для питної води, зрошення, енергетики та промисловості. Наприклад, Великі озера на півночі США є одними з найбільших водних резервуарів у світі.

Сільськогосподарські ресурси: США є одним з найбільших виробників сільськогосподарської продукції. Вона має родючі ґрунти, сприятливий клімат і розгалужену систему поливу, що дозволяє вирощувати широкий спектр сільськогосподарської продукції.

Основні сільськогосподарські ресурси США включають:

Земельні ресурси: США мають великі площі родючих ґрунтів, які підходять для різноманітних видів сільськогосподарського виробництва. Різноманітність кліматичних умов і ґрунтових типів дозволяє культивувати різні культури в різних частинах країни.

Рослинні культури: США є провідним виробником таких продуктів, як кукурудза, соя, пшениця, бавовна, ячмінь та інші зернові та олійні культури. Країна також вирощує значні обсяги фруктів, овочів, гороху, картоплі та інших сільськогосподарських культур.

Тваринництво: США мають розвинуту тваринницьку галузь. Виробництво м'яса, молока, яєць та інших тваринних продуктів є значним. Країна спеціалізується на вирощуванні великої рогатої худоби, свиней, птиці та інших тварин.

Технологічна база: США мають сучасні технології та обладнання для сільськогосподарського виробництва. Використання автоматизованих систем, генетично модифікованих організмів, інноваційних методів обробки ґрунту та поливу сприяє підвищенню врожайності та ефективності виробництва.

США мають великий розмаїття *туристичних ресурсів*, які приваблюють мільйони відвідувачів з усього світу. Основні туристичні ресурси США включають:

Природні красоти: США може похвалитись неперевершеними природними краєвидами, включаючи Гранд Каньйон, Йосемітський національний парк, Національний парк Джошуа Трі, Ніагарські водоспади, Великі озера, Гавайські острови та багато інших місць. Любителі активного відпочинку мають можливість займатися гірським туризмом, рафтингом, туризмом на велосипедах, похідними маршрутами та багатьма іншими видами активного відпочинку.

Культурні та історичні пам'ятки: великі міста, такі як Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Вашингтон, Сіетл, Чикаго та Бостон, пропонують відвідувачам безліч музеїв, галерей, пам'ятників та історичних місць. Також варто відвідати колоніальні міста, наприклад, Вільямсбург в штаті Вірджинія, які зберегли атмосферу колоніальної епохи.

Розваги та розважальні парки: США славиться своїми розважальними парками, такими як Діснейленд у Каліфорнії та Флориді, Universal Studios,

Сіквойя Нешнл Парк і багатьма іншими. Також в країні є велика кількість аквапарків, тематичних парків, цирків та інших місць для розваг.

Кулінарія: США пропонує широкий вибір кулінарних смаколиків.

Вартість природно-ресурсного потенціалу США є складною для точного визначення, оскільки включає в себе різні види ресурсів і їхню економічну цінність, а також враховується попит на ці ресурси на ринку. Однак, можна сказати, що природно-ресурсний потенціал США має велику значимість для економіки країни і має велику економічну цінність.

Наприклад, енергетичні ресурси, такі як нафта, природний газ і вугілля, є важливими складовими сировинної бази США. Ці ресурси використовуються для енергетики, промисловості та транспорту і мають велику економічну цінність як для внутрішнього споживання, так і для експорту.

Також, мінеральні ресурси, такі як золото, срібло, мідь, свинець, цинк, нікель і інші, мають значну вартість і використовуються у різних галузях, включаючи гірничо-металургійну промисловість, будівельну і автомобільну промисловість, електроніку та інші галузі.

У сільському господарстві, природно-ресурсний потенціал США також має значну економічну цінність. Високоякісні землі, кліматичні умови, водні ресурси і сучасні технології дозволяють країні стати одним з провідних світових виробників сільськогосподарської продукції.

Однак, слід враховувати, що природно-ресурсний потенціал США також пов'язаний з витратами на його розробку, видобуток і експлуатацію, а також з управлінням природними ресурсами.

Вартість природно-ресурсного потенціалу США складається з багатьох факторів і є складною для точного визначення. Це включає в себе оцінку запасів та видобутку нафти, газу, мінералів, а також потенціал для використання відновлювальних джерел енергії, лісів, водних ресурсів та сільськогосподарського потенціалу.

Вартість нафтових і газових запасів, наприклад, може залежати від цін на світовому ринку, витрат на видобуток, ступеня доступності запасів та інших

факторів. Мінеральні ресурси також оцінюються з урахуванням цін на метали та мінерали, попиту на них, затрат на їх видобуток та обробку.

Оцінка вартості природно-ресурсного потенціалу також може включати розрахунок вартості природних екосистем, таких як ліси, річки, озера, які мають велике значення для біорізноманіття та забезпечення екологічних послуг.

Варто враховувати, що вартість природно-ресурсного потенціалу може змінюватися з часом внаслідок різних чинників, таких як зміни в цінах на ресурси, технологічні зрушення, зміни в політиці відносно видобутку та використання природних ресурсів, а також зміни клімату та екологічні фактори.

У загальному розумінні, природно-ресурсний потенціал США має велику вартість і є одним з ключових факторів, що сприяють економічному розвитку країни. Однак, конкретна оцінка його вартості потребує детального дослідження та аналізу різних факторів.

15.2. Виробничий потенціал США

Виробничий потенціал США відноситься до здатності країни ефективно виробляти товари та послуги з використанням своїх ресурсів, включаючи промисловість, технології, людський капітал та інфраструктуру. США мають один з найбільших виробничих потенціалів у світі, який допомагає їм бути однією з найбільших індустріальних та економічних держав.

Основні компоненти виробничого потенціалу США включають:

Промисловість: США мають розвинуту промислову базу, включаючи виробництво автомобілів, машинобудування, електроніку, хімічну промисловість, фармацевтику, аерокосмічну промисловість та інші сектори. Багато американських компаній є лідерами у своїх галузях, а США є однією з найбільших експортерів промислової продукції.

Технології та інновації: США славиться своїми технологічними розробками та інноваціями. Країна має сильну систему наукових досліджень і розвитку, що сприяє створенню нових продуктів, процесів та технологій. Високотехнологічні галузі, такі як інформаційні технології, біотехнології,

штучний інтелект, медична технологія та інші, є важливими складовими виробничого потенціалу США.

Людський капітал: США мають високоосвічену робочу силу з великою кількістю фахівців у різних галузях. Країна має широкий спектр фахівців у різних галузях, таких як інженерія, наука, інформаційні технології, фінанси та інші. Високий рівень кваліфікації сприяє підвищенню продуктивності та інноваційності виробництва.

Сполучені Штати Америки мають велику кількість прибуткових підприємств, оскільки їх економіка є однією з найбільших у світі. Нижче перераховано деякі з найбільш прибуткових підприємств у США на основі даних за 2021 рік. Зауважте, що цей список може змінюватись залежно від фінансових результатів компаній і різних факторів.

Apple є однією з найбільш прибуткових компаній у світі. Вона спеціалізується на розробці та виробництві електронних пристроїв, включаючи iPhone, iPad, Mac і інші продукти.

Exxon Mobil є однією з найбільших нафтових і газових компаній у світі. Вона займається видобуванням, розробкою, виробництвом і маркетингом нафти, природного газу і нафтопродуктів.

Amazon є провідною компанією у сфері електронної комерції та хмарних обчислень. Вона пропонує широкий асортимент товарів та послуг, включаючи онлайн-торгівлю, стрімінгове відео і хмарні обчислення.

Berkshire Hathaway є конгломератом, що займається інвестиціями, управлінням активами і страхуванням. Вона володіє різними компаніями у різних галузях, включаючи страхові, залізничні, фінансові, виробничі і роздрібні підприємства.

Johnson & Johnson є однією з найбільших компаній у сфері фармацевтики, медичних препаратів та виробництва медичних пристроїв. Вона пропонує широкий спектр продуктів для охорони здоров'я.

Вартість виробничого потенціалу США складається з різних компонентів, таких як фізичні активи, технології, людський капітал і інші ресурси, які можуть

бути використані для виробництва товарів і послуг. Оцінка загальної вартості виробничого потенціалу США є складним завданням і вимагає урахування багатьох факторів.

Офіційні оцінки вартості виробничого потенціалу США надаються в економічних звітах, таких як звіт Бюро економічного аналізу США (Bureau of Economic Analysis) або звіти Міжнародного валютного фонду (МВФ). Проте, конкретні цифри не є загальнодоступними і залежать від різних оцінок і методологій, які використовуються для розрахунку вартості виробничого потенціалу.

Важливо зазначити, що вартість виробничого потенціалу може змінюватися з часом через фактори, такі як інфраструктурні інвестиції, технологічний розвиток, демографічні зміни та інші економічні тенденції.

15.3. Трудовий потенціал США

Трудовий потенціал США визначається робочою силою країни, яка включає всіх працездатних громадян та іноземних працівників, які працюють в США. Основні складові трудового потенціалу включають населення, рівень освіти, навички та здібності працівників.

Основні риси трудового потенціалу США включають:

Велика робоча сила: США має велике населення, яке забезпечує широку базу робочої сили. Це дозволяє країні мати достатню кількість працівників для різних галузей економіки.

Високий рівень освіти: США має високий рівень освіти, що дозволяє більшості працівників мати необхідні навички та знання для виробництва товарів та послуг у сучасній економіці. Країна також має велику кількість вищих навчальних закладів, де формується висококваліфікована робоча сила.

Різноманітність навичок: Трудовий потенціал США включає працівників з різними навичками та кваліфікацією. Країна має фахівців у багатьох сферах, включаючи інформаційні технології, фінанси, науку, медицину, інженерію та багато інших.

Гнучкість ринку праці: Ринок праці в США відомий своєю гнучкістю, що дозволяє швидко адаптуватися до змін у попиті на працю та економічних умовах. Це сприяє ефективному використанню трудових ресурсів та підвищенню конкурентоспроможності. Працівники можуть швидко переходити з одного сектору до іншого, а також займати різні форми зайнятості, включаючи повну зайнятість, часткову зайнятість та фріланс.

Інноваційність: США вважаються однією з провідних країн у сфері інновацій та новітніх технологій.

Середня заробітна плата робітників у США може значно варіюватися залежно від різних факторів, таких як галузь занять, рівень кваліфікації, місцезнаходження та досвід роботи. Також слід враховувати, що заробітні плати можуть змінюватися з часом через інфляцію та економічні умови.

Згідно з даними Бюро праці США (Bureau of Labor Statistics), на вересень 2021 року середня щотижнева заробітна плата для всіх працівників у США становила приблизно 988 доларів США. Однак, це є загальне середнє значення і може відрізнятися в залежності від конкретної галузі або професії.

Наприклад, згідно з тими ж даними, середня щотижнева заробітна плата для працівників в сфері фінансів та страхування становила близько 1579 доларів, у сфері інформаційних технологій – близько 1950 доларів, у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги – близько 954 доларів.

Варто відзначити, що заробітна плата може різнитися також за регіонами США. Наприклад, зарплати в містах, де вартість життя вища, можуть бути вищими порівняно з менш населеними районами.

Загалом, середня заробітна плата робітників США є вищою порівняно з багатьма іншими країнами, проте конкретні цифри можуть значно варіюватися залежно від багатьох факторів.

Вартість трудового потенціалу США визначається комплексом факторів, включаючи рівень заробітної плати, кваліфікацію працівників, продуктивність праці, доступність робочої сили і ринкові умови. Оцінка точної вартості трудового потенціалу є складною і варіюється залежно від різних факторів.

У США середня заробітна плата є високою порівняно з багатьма іншими країнами, проте конкретні цифри залежать від різних факторів, таких як галузь занять, рівень кваліфікації, місцезнаходження і досвід працівників.

Деякі джерела надають загальну інформацію про середню заробітну плату в США. Згідно з даними Бюро праці США (Bureau of Labor Statistics), середня щогодинна заробітна плата для всіх працівників у приватному секторі на вересень 2021 року становила близько 30,73 долара США. Однак, це є загальне середнє значення і може варіюватися в залежності від конкретної галузі і регіону.

Варто враховувати, що вартість трудового потенціалу також може бути визначена не лише через заробітну плату, але і через якість освіти та навички працівників, що впливають на їх продуктивність та внесок у виробництво.

15.4. Фінансовий потенціал США

Фінансовий потенціал США відображається в різних аспектах економіки та фінансової системи країни. Основні складові фінансового потенціалу США включають:

Грошова система: США мають одну з найстабільніших і розповсюджених валют у світі – американський долар (USD). Долар є глобальною резервною валютою і використовується в міжнародних торгівлях та фінансових операціях.

Фінансова система: США має одну з найрозвинутіших та найбільших фінансових систем у світі. У країні зосереджені численні банки, страхові компанії, фондові біржі та інші фінансові установи. Фінансова система США забезпечує ефективне функціонування грошового ринку, кредитування підприємств та споживачів, забезпечення інвестиційного клімату та управління ризиками.

Фінансові ринки: США мають розвинуті фінансові ринки, включаючи ринки цінних паперів, валютний ринок, ринок деривативів та інші. Нью-Йоркська фондова біржа (NYSE) та NASDAQ є двома з найбільших та найважливіших фондових бірж у світі. Ці ринки забезпечують можливості для інвестицій, купівлі-продажу цінних паперів та формування капіталу.

Банківська система: Банківська система США включає комерційні банки, інвестиційні банки, кредитні установи та інші фінансові установи. Вона забезпечує функціонування платіжних систем, кредитування підприємств та приватних осіб, збереження грошей, надання фінансових послуг та управління ризиками.

Корпоративний сектор: США є домівкою для багатьох великих та інноваційних компаній. Великі корпорації з різних галузей, таких як технології, фінанси, фармацевтика, автомобільна та інші, впливають на фінансовий потенціал країни.

Міжнародна фінансова позиція США відображає стан зовнішніх фінансових активів та зобов'язань країни відносно інших країн. Це включає іноземні активи та зобов'язання у валюті, акціях, облігаціях, депозитах, фінансових похідних та інші фінансові інструменти.

Міжнародна фінансова позиція США може бути додатньою (активною) або від'ємною (пасивною). Позитивна позиція означає, що загальна вартість активів перевищує вартість зобов'язань, тоді як негативна позиція означає, що вартість зобов'язань перевищує вартість активів.

Основні складові міжнародної фінансової позиції США включають:

Зовнішні активи: Це фінансові активи, які належать американським резидентам у інших країнах. Це можуть бути іноземні валютні резерви, інвестиції в іноземні компанії, акції та облігації, нерухомість, фінансові похідні тощо.

Зовнішні зобов'язання: Це фінансові зобов'язання, які мають бути виплачені американським резидентам іноземними країнами. Це можуть бути борги держави, банків, корпорацій, фінансові зобов'язання перед іноземними інвесторами та інші зобов'язання.

Зовнішнє чисте становище: Це різниця між загальною вартістю зовнішніх активів та зобов'язань.

Згідно з даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), у 2020 році ВВП США становив приблизно 21,43 трлн доларів США. Вартість ВВП визначається

як сукупна вартість всіх товарів і послуг, що виробляються в країні протягом певного періоду часу (зазвичай за рік).

Проте, слід зауважити, що ВВП США може змінюватися залежно від економічних факторів, таких як зростання виробництва, інфляція, зайнятість та інші.

Вартість фінансового потенціалу США визначається на основі різних факторів, таких як обсяги фінансових ринків, активи фінансових установ, капіталовкладення, фінансові інструменти та інші фінансові ресурси. Оцінка точної вартості фінансового потенціалу є складною і залежить від різних факторів.

США є однією з найбільших фінансових сил у світі і має розвинуту систему фінансових ринків, включаючи біржі цінних паперів, ринок деривативів, ринок валют та інші. Фінансовий сектор США включає комерційні банки, інвестиційні банки, страхові компанії, хедж-фонди, пенсійні фонди та інші фінансові установи.

Оцінка загальної вартості фінансового потенціалу США надається в економічних звітах та статистиці, таких як звіти Федеральної резервної системи США, Департаменту фінансів США та Міжнародного валютного фонду (МВФ). Однак, конкретні цифри можуть варіюватися залежно від різних оцінок і методологій, що використовуються для розрахунку вартості фінансового потенціалу.

Важливо враховувати, що фінансовий потенціал може змінюватися з часом через фактори, такі як економічні тенденції, регуляторні політики, зміни установних фреймворків та глобальні фінансові події.

15.5. Науковий потенціал США

Науковий потенціал США є одним з найсильніших у світі і відіграє важливу роль у наукових дослідженнях, технологічному розвитку та інноваціях. Кілька ключових аспектів наукового потенціалу США включають:

Дослідницькі установи: США мають значну кількість престижних наукових і дослідницьких установ, таких як університети, національні лабораторії, медичні центри, технологічні компанії тощо. Ці установи забезпечують сприятливу інфраструктуру та ресурси для проведення досліджень в різних наукових галузях.

Наукові досягнення: США є лідером у багатьох галузях науки і технологій. Вони мають сильні команди науковців, які здійснюють дослідження у таких областях, як інформаційні технології, біотехнології, медицина, фізика, астрономія, хімія, математика та інші.

Університети: США мають велику кількість видатних університетів, які відіграють ключову роль у наукових дослідженнях та навчанні. Багато з цих університетів мають відомі наукові факультети, відкриті для міждисциплінарної співпраці і залучення талановитих науковців.

США володіє великою кількістю видатних університетів, які відомі своєю академічною репутацією, дослідницькою роботою та якістю освіти. Деякі з найвідоміших університетів США включають: Гарвардський університет (Harvard University), Стенфордський університет (Stanford University), Массачусетський технологічний інститут (Massachusetts Institute of Technology, MIT), Каліфорнійський технологічний інститут (California Institute of Technology, Caltech), Принстонський університет (Princeton University), Йельський університет (Yale University), Колумбійський університет (Columbia University), Чиказький університет (University of Chicago), Мічиганський університет (University of Michigan), Пенсильванський університет (University of Pennsylvania).

Це лише кілька прикладів, існують багато інших престижних університетів у США, кожен з яких має свої особливості та сильні сторони. Важливо відзначити, що рейтинги університетів можуть змінюватися залежно від різних джерел та методологій, тому рекомендується детальніше дослідження для отримання конкретної інформації про певний університет.

Інновації та комерціалізація: США відомі своєю здатністю до інновацій і комерціалізації наукових досягнень. Вони мають розвинуту систему підтримки підприємництва та технологічного трансферу.

Вартість наукового потенціалу США включає широкий спектр факторів, таких як наукові досягнення, наукові установи, дослідницькі програми, інновації та інтелектуальний капітал. Оцінка точної вартості наукового потенціалу є складною і вимагає комплексного аналізу різних показників.

США мають один з найсильніших наукових потенціалів у світі. Країна має велику кількість престижних університетів, дослідницьких центрів, наукових лабораторій та компаній, які активно займаються науковими дослідженнями. Ключовими галузями, де США виявляють сильний науковий потенціал, є інформаційні технології, біотехнології, фармацевтика, авіація та космічна промисловість, енергетика та інші.

Для вимірювання наукового потенціалу США використовуються різні показники, такі як кількість наукових публікацій, патентів, цитувань, фінансування наукових досліджень та інші. Оцінки проводяться організаціями, такими як Clarivate Analytics, QS World University Rankings, National Science Foundation (NSF) та інші.

США також мають значні інвестиції у наукові дослідження та розвиток нових технологій. Уряд США, приватні компанії та неприбуткові організації активно фінансують наукові програми і дослідження в різних галузях науки.

Інноваційний потенціал США є одним з найсильніших у світі і визначається комплексом факторів, які сприяють створенню, розвитку та впровадженню нових ідей, технологій та продуктів. США відомі своїми інноваційними підприємствами, дослідницькими центрами, академічними установами та сприятливою інноваційною екосистемою.

Основні складові інноваційного потенціалу США включають:

Дослідження та розвиток: США інвестують значні ресурси у наукові дослідження та розвиток нових технологій. Університети, наукові центри, промислові компанії та урядові організації активно займаються дослідженнями

у різних галузях, включаючи інформаційні технології, біотехнології, медицину, енергетику та інші.

Підприємництво та стартапи: США відомі своїм підприємницьким духом та сприятливою інноваційною культурою. Країна має значну кількість технологічних стартапів, інкубаторів та акселераторів, які сприяють розвитку нових ідей та продуктів.

Інтелектуальна власність: США мають сильну систему захисту інтелектуальної власності, що сприяє інноваціям та комерціалізації нових технологій. Патентна система та правовий фреймворк забезпечують захист прав власників інноваційних продуктів і технологій.

Університети та освіта: США мають високо цінувану систему вищої освіти.

У США кількість науковців є дуже великою і змінюється залежно від багатьох факторів. За даними Національного наукового фонду (National Science Foundation) США, у 2019 році в країні працювало близько 2,8 мільйонів науковців та інженерів. Це включає дослідників університетів, лабораторій, промисловості та інших наукових установ. Варто зауважити, що ця кількість може змінюватися залежно від різних факторів, таких як фінансування наукових досліджень, економічна ситуація та зміни в науковій політиці.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал США.
2. Охарактеризуйте виробничий потенціал США.
3. Охарактеризуйте трудовий потенціал США.
4. Охарактеризуйте фінансовий потенціал США.
5. Охарактеризуйте науковий потенціал США.
6. Які фактори сприяють розвитку соціально-економічного потенціалу США?
7. Які фактори призупиняють розвиток соціально-економічного потенціалу США?

Тема 16. Соціально-економічний потенціал Великої Британії

16.1. Природно-ресурсний потенціал Великої Британії.

16.2. Виробничий потенціал Великої Британії.

16.3. Трудовий потенціал Великої Британії.

16.4. Фінансовий потенціал Великої Британії.

16.5. Науковий потенціал Великої Британії.

16.1. Природно-ресурсний потенціал Великої Британії

За особливостями рельєфу Велика Британія поділена на північно-західну гірську частину та південно-східну рівнинну.

Кліматичні особливості островів зумовлені теплими течіями Атлантичного океану. Річні амплітуди коливань температур незначні. Літо прохолодне, зима достатньо тепла. У горах Шотландії сніг лежить 1–1,5 місяці, а на півдні – не більш ніж тиждень, що дає змогу впродовж усього року використовувати природні пасовища.

Мінеральні ресурси Великої Британії розробляються багато років і їх значно виснажено. Старі промислові райони країни переорієнтовуються на нові види економічної діяльності. Оскільки усі вугільні шахти закрито, країна перетворилася з експортера вугілля на його імпортера. З паливних корисних копалин країна найкраще забезпечена нафтою та природним газом завдяки родовищам шельфової зони Північного моря. Велика Британія є другим у світі експортером каоліну (білої глини), з якої роблять порцеляну.

Країна багата на водні ресурси. Гідроенергопотенціал річок використовується в Шотландії та Північному Уельсі. Судноплавними є річки Темза та Северн.

Найродючіші бурі лісові ґрунти розміщені на рівнинах південного сходу, що уможливорює активне використання в рослинництві.

Туризм є другим за значенням у сфері послуг. У ньому зайнято 7 % працездатного населення й створюється близько 5 % ВВП. Країну відвідує 31,2 млн. туристів. За цим показником країна посідає 8-ме місце в світі та 5-те в

Європі. Велика Британія приваблює туристів з усього світу своєю багатовіковою самобутньою культурою, історією, неповторним англійським колоритом. У Лондоні, Глазго, Ліверпулі проводять бізнес-форуми й конгреси, що сприяє діловому туризму. Великої популярності набув британський спортивний туризм, метою якого є забезпечення можливості туристам займатися обраним видом спорту. Особливо популярні вітрильний спорт і футбол. Лондон – величезний туристичний центр світу. Велику Британію відвідує найбільше за все туристів зі США, Франції, Німеччини, Ірландії, Нідерландів.

16.2. Виробничий потенціал Великої Британії

Велика Британія – одна з «найстаріших» країн з ринковою економікою. Колишня величезна Британська колоніальна імперія після розпаду й досі зберігає свою присутність в усіх регіонах світу й очолює Співдружність Націй. Сполучене Королівство посідає: 5-те місце у світі та 2-ге в Європі (після Німеччини) за ВВП; 18-те місце в світі та 5-те в Європі – за золотовалютними резервами

Велика Британія – постіндустріальна країна. Велика Британія – ядерна держава, постійний член Ради Безпеки ООН. За військовою потужністю вона є п'ятою державою у світі та першою – в Європі.

Місце Великої Британії у міжнародному поділі праці визначає ряд чинників. Основні з них: своєрідне ЕГП, історичний чинник, багаті фінансові та виробничі ресурси, значні науково-технічний, трудовий, споживчий та природно-ресурсний потенціал (рис. 16.1).

Рис. 16.1. Чинники економічного розвитку Великої Британії

У минулі століття у зв'язку з колоніальними захопленнями Велика Британія створила найбільшу в історії людства колоніальну імперію. В ній проживала чверть населення земної кулі. Переселенці з Британських островів склали основний етнічний елемент у формуванні американської, англоканадської, англоавстралійської, англоновозеландської націй. Разом з тим розширювалася сфера вживання англійської мови.

Великих змін зазнала економіка Великої Британії внаслідок реалізації нової економічної політики уряду Маргарет Тетчер у 70–80-х рр. ХХ ст. Тоді відбулася масштабна приватизація державних підприємств, у результаті якої частину з них було закрито, іншу – продано приватному бізнесу. Крім того, відбулася деіндустріалізація країни. Внаслідок цього цілі промислові райони було ліквідовано. Скоротилися старі традиційні матеріало-, праце- та енергомісткі й неекологічні виробництва: видобуток вугілля, чорна металургія, суднобудування, текстильне та взуттєве виробництва. Їх місце посіли новітні високотехнологічні виробництва машинобудування та хімічної промисловості.

Нині головною особливістю макроекономічного розвитку країни є неоліберальна, т. зв. англосаксонська модель розвитку. Для неї характерна перевага вільного приватного підприємництва, на який припадає понад 80 % загального обсягу виробництва. Політика уряду спрямована на створення максимально сприятливих умов для розвитку приватного бізнесу з деяким регулюванням господарства з боку держави.

Велика Британія – країна з високорозвинутою, потужною, незалежною економікою. Водночас видобуток вугілля зовсім припинений, виробництво сталі скоротилося вдвічі. Британська кольорова металургія завдяки високим внутрішнім потребам залишається однією з найбільших в Європі. Важливими в її розвитку є новітні машинобудівні та хімічні виробництва.

Лондон є одним з провідних фінансових, товарно-біржових і туристичних центрів світу. Добре себе зарекомендувало британське будівництво, створивши споруди світової якості: Євродіснейленд біля Парижа (Франція), олімпійські об'єкти в Атланті (США), аеропорт у Гонконгу (Китай). Протягом останніх

десятиліть в англійській економіці суттєво скорочений державний сектор. Крім того, проведено дерегуляцію економіки, послабилася система соціального забезпечення. Структурні зміни в британській економіці останніх десятиліть пов'язані зі зростанням значення третинного сектору. Нині він забезпечує створення 78 % ВВП країни.

У промисловому виробництві Великої Британії важливе місце посідає добувна промисловість. За одночасного закриття шахт тривалий час зростали обсяги видобутку нафти та природного газу на континентальному шельфі Північного моря. Однак через падіння світових цін на нафту собівартість її видобутку у Великій Британії зростає у 5 разів. Як результат, видобуток скоротився на 40 %. Англійська компанія British Petroleum та англо-голландська Royal Dutch/Shell – серед лідерів у своєму сегменті ринку. Системою трубопроводів і танкерами нафта з шельфових родовищ надходить до нафтового терміналу «Саллом-Во», де завантажується в танкери для подальшого транспортування. Внаслідок скорочення видобутку країна зберігає значний імпорт нафти. Зовнішня торгівля природним газом є незначною.

У переробній промисловості пріоритетними є машинобудування, хімічна промисловість, харчова промисловість (12,5 % усього виробництва), у т. ч. виробництво молока, чаю, кондитерських виробів, металів (10,8 %), паперу.

У машинобудуванні чільне місце посідає виробництво транспортних засобів (12,4 % вартості усього промислового виробництва). У виробництві автомобілів відомі національні (Rover, Jaguar, Vauxhall) та філії іноземних (Ford, Honda, Nissan, Toyota) компаній. Велика Британія лідирує в світі за експортом вантажних автомобілів «Лендровер», випускає автомобілі вищого класу «Роллс-Ройс» та «Бентлі». Англійське суднобудування відоме виробництвом бурових платформ і судового обладнання. Авіакосмічна промисловість Великої Британії – третя у світі після США та Франції. Вона складає цивільні та військові літаки (British Aerospace, Harrier, Tornado, Eurofighter Typhoon), гелікоптери («СіКинг», «Линко»), авіадвигуни («Роллс-Ройс»), а також обладнання для європейського

концерну Airbus Industry, що виготовляє літаки. Усім відомі британські літаки вертикального злету та посадки.

Потужним є британське виробництво машин та обладнання загального призначення. В країні складають сучасну сільськогосподарську та будівельну техніку (компанія JCB). За виробництвом верстатів, зокрема текстильного обладнання, країна посідає 7-ме місце в світі.

Точне машинобудування відоме своєю електронікою та електротехнікою. В країні виробляють комп'ютери, програмове забезпечення, засоби телекомунікації (волоконну оптику, радари, системи стеження за повітряним рухом), медичне обладнання, побутову техніку, а також годинники та фотоапарати.

Хімічна промисловість Великої Британії ґрунтується на нафтогазовій сировині. Вона спеціалізується на виробництві нових матеріалів, парфумів, агрохімії. Країна посідає 4-те місце у світі за виробництвом лікарських засобів. В країні виробляють різні види пластмас, зокрема конструкційні. Основні райони хімії сформувалися на південному-сході Англії, в Ланкаширі та Чеширі.

Сільське господарство в країні є одним з найбільш продуктивних та механізованих у світі. Особливість розвитку – зростання концентрації аграрного капіталу та його зрощування з промисловим і, як наслідок, формування агровиробничої сфери. Площа сільгоспугідь становить 76 % від усього земельного фонду. Більша їх частина зосереджена у великих фермерських господарствах площею понад 100 га. Виробництво високотоварне.

У структурі виробництва переважає тваринництво, а саме молочне та м'ясо-молочне скотарство, беконного напрямку свинарство, птахівництво. На тонкорунне вівчарство нині припадає всього 1 % всієї сільськогосподарської продукції.

Частка рослинництва в економіці країни незначна. В основному воно спрямоване на обслуговування тваринництва. Із зернових культур переважають пшениця та сірі хліби: ячмінь, овес, із технічних – цукровий буряк, льон-

довгунець, ріпак. Також вирощують картоплю, розводять фруктові сади. Основні райони землеробства – Східна та Південно-Східна Англія.

Країна забезпечує потреби населення в харчових продуктах лише наполовину. Імпортується 80 % вершкового масла, 60 % цукру, 50 % пшениці та бекону, 25 % яловичини та телятини.

Близько 80 % усього виробництва сконцентровано в Англії. В період індустріалізації на півдні та в центрі Англії сформувався великий промисловий пояс від Лондона до Ліверпуля. Внаслідок реіндустріалізації та структурної перебудови економіки цей пояс втратив своє лідерство в межах країни. Натомість сформувався новий великий осередок господарства з розвинутими третинним та вторинним секторами економіки – Великий Лондон. Для розвитку інших територій держава проводить регіональну політику.

16.3. Трудовий потенціал Великої Британії

Кількість населення – 65,8 млн. чол.

Для демографічної ситуації Великобританії характерним є I тип відтворення населення. Внаслідок урбанізації з початку ХХ ст. постійно знижується рівень народжуваності. Але він достатньо високий: 12,1 осіб/тис. Смертність низька: 9,4 осіб/тис. Природний приріст в країні: 2,7 особи/тис. Наслідком I типу відтворення населення є «старіння нації». Середній вік населення становить 40,2 року. Тривалість життя в країні висока – 80,54 року (рис. 16.2). В Англії темпи природного приросту є високими. Швидко зростає кількість населення Північної Ірландії, де природний приріст значно перевищує середній по країні й становить 6 осіб/тис., що зумовлено переважно релігійними причинами. Значно нижчими темпами збільшується число жителів в Уельсі. Натомість населення Шотландії та Північно-Східних промислових районів Англії скорочується.

З другої половини ХХ ст. спостерігається позитивне сальдо міграцій до країни. За кількістю іммігрантів Сполучене Королівство поступається в Європі лише Німеччині.

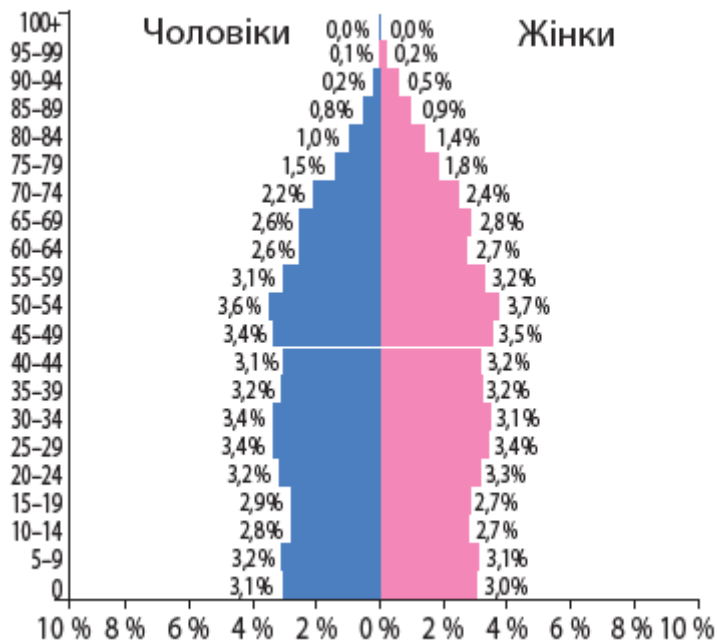

Рис. 16.2. Розподіл постійного населення за віком

Історичний розвиток зумовив багатонаціональний склад населення Великої Британії та наявність представників різних мовних груп індоєвропейської сім'ї – германської та кельтської. Більшість становить англійське (80 %), шотландське (15 %) та ірландське (4 %) населення. У Великій Британії живе близько 12 тис. осіб української діаспори.

Маючи багатонаціональний склад населення, держава водночас є унітарною.

Трудові ресурси Великої Британії вирізняються високим рівнем кваліфікації, а через те – високою вартістю. У структурі зайнятості зменшилася частка працюючих у первинному та вторинному секторах економіки, натомість зросла у третинному секторі.

Великобританія є однією з найбільш густозаселених і високоурбанізованих країн світу. Середня густина населення становить 268,8 осіб/км². Максимальний показник має Англія (понад 350 осіб/км²), мінімальний – Шотландія (у горах – до 2 осіб/км²). Найгустіше заселена територія від Лондона до Ліверпуля. Вже наприкінці XIX ст. в містах країни проживало майже 3/4 населення. У другій половині XX ст. спостерігався зворотний процес – субурбанізація. Нині активно відбувається джентрифікація великих міст.

Міст-мільйонерів у країні два: Лондон (8,6 млн осіб) і Бірмінгем (1 млн. осіб). Лондон є столицею, головним політичним, культурним, фінансовим, туристичним та промисловим осередком, найбільшим транспортним вузлом країни. Разом з приміською зоною він утворює величезну міську агломерацію, яку називають Великим Лондоном. Там проживає 13,9 млн. осіб (понад 20 % населення країни). Від Лондона до Ліверпуля сформувався Англійський мегаполіс, в якому сконцентровано понад половину населення держави.

16.4. Фінансовий потенціал Великої Британії

Роль країни як головного світового фінансового центру світу залишається основним джерелом її економічної потужності. Основою фінансових ресурсів Великої Британії є найстаріша банківська система, яка належить до найрозвинутіших у світі. Фінансово-економічна еліта Великої Британії – це керівники банків та фінансово-промислових груп.

Лондон є одним з провідних фінансових, товарно-біржових і туристичних центрів світу. Добре себе зарекомендувало британське будівництво, створивши споруди світової якості: Євродіснейленд біля Парижа (Франція), олімпійські об'єкти в Атланті (США), аеропорт у Гонконгу (Китай). Протягом останніх десятиліть в англійській економіці суттєво скорочений державний сектор. Крім того, проведено дерегуляцію економіки, послабилася система соціального забезпечення. Структурні зміни в британській економіці останніх десятиліть пов'язані зі зростанням значення третинного сектору. Нині він забезпечує створення 78 % ВВП країни.

Чверть ВВП країни створюють фінансові послуги. Лондон називають «фінансовою столицею світу». Серцем банківської системи країни є Bank of England, найстаріший у світі Центральний банк, створений наприкінці XVII ст. Окрім британських у Лондоні працюють понад 50 найбільших банків світу. Основними видами фінансової діяльності крім банківських є страхувальні послуги, ринок фінансових інструментів (ф'ючерси, опціони, глобальні депозитні розписки), ринок облігацій, валютний ринок, фінансовий лізинг,

трастові операції із закордонними акціями, операції з дорогоцінними металами, контроль значної частки світового біржового ринку нафти та деяких інших стратегічних товарів. У Великій Британії розташовані найважливіші товарні та фондові біржі світу: Лондонська фондова біржа, Лондонська біржа металів, Балтійська біржа.

Велика Британія вирізняється негативним сальдо зовнішньої торгівлі. Імпорт країни становлять як промислова продукція, так і сировина, напівфабрикати, продовольство. Основну частку в експорті становлять машини та обладнання. Велика Британія є постачальником на світовий ринок авіаційного та навігаційного обладнання, турбореактивних двигунів, електроніки, тракторів, текстильного та гірничошахтного обладнання. Країна посідає одне з перших місць у світі за експортом зброї. Натомість суттєво зменшилася в експорті частка британських текстильних товарів.

Головними торговельними партнерами Великої Британії є країни Європейського Союзу та США. Сполучене Королівство здійснює до 10 % світового експорту послуг: банківських, страхових, брокерських, консультативних, а також у сфері комп'ютерного програмування. Левова частка англійських інвестицій припадає не на Старий Світ, а на США, країни Співдружності Націй, особливо Канаду, Австралію та інші колишні британські колоніальні володіння. Натомість понад 30 % іноземних прямих капіталовкладень в економіку Великої Британії контролюється корпораціями США. Важливе значення має також голландський, німецький та японський капітал.

Україна підтримує активні економічні, політичні та культурні відносини з Великою Британією. Сполучене Королівство експортує в Україну енергетичні генератори, виробниче обладнання, електронні пристрої, косметику, хімічні матеріали, харчові продукти. В експорті з України переважають метали, текстиль, олійні культури, телекомунікаційне обладнання, цукор, кондитерські вироби. Зміцнюються політичні контакти та організована співпраця у військовому, військово-технічному напрямках.

16.5. Науковий потенціал Великої Британії

На науково-дослідні роботи країна витрачає 1,88 % ВВП щороку. Велика Британія посідає 2-ге місце в світі після США за кількістю вчених-нобелівських лауреатів. Найбільш суттєвими є винаходи британської науки в галузі біотехнології, зокрема структури ДНК, в клонуванні, комп'ютерній томографії. Важливі винайдення стосуються суперпровідників, радіоастрофізики, досліджень озонових дір. Велика Британія є лідером у сфері електроніки й телекомунікацій. Одна лише компанія British Telecom щороку здійснює близько тисячі науково-дослідницьких відкриттів.

На початку 80-х років ХХ ст., коли промислові райони Великої Британії потерпали від кризи, прем'єр-міністр країни Маргарет Тетчер прийняла рішення про створення в цих регіонах, поблизу всесвітньо відомих університетів, технопарків.

Освіта Великої Британії складається з державного та приватного секторів. Вища освіта у Великій Британії є державною. Навчання здійснюється у понад 850 вищих навчальних закладах, що дають змогу здобути ступінь бакалавра та магістра. Серед британських вишів розрізняють університети, вищі школи та коледжі (пропонують спеціальну освіту: художню, музичну або аграрну). Велика Британія є безумовним лідером за кількістю найкращих університетів Європи. До топ-200 входять 46 британських університетів. Серед них Оксфорд і Кембридж, університети Единбурга, Манчестера, Бристоля, Глазго, Ліверпуля та інших міст країни.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал Великої Британії.
2. Охарактеризуйте виробничий потенціал Великої Британії.
3. Охарактеризуйте трудовий потенціал Великої Британії.
4. Охарактеризуйте фінансовий потенціал Великої Британії.
5. Охарактеризуйте науковий потенціал Великої Британії.

6. Які фактори сприяють розвитку соціально-економічного потенціалу Великої Британії?

7. Які фактори призупиняють розвиток соціально-економічного потенціалу Великої Британії?

Тема 17. Соціально-економічний потенціал Польщі

17.1. Природно-ресурсний потенціал Польщі.

17.2. Виробничий потенціал Польщі.

17.3. Трудовий потенціал Польщі.

17.4. Фінансовий потенціал Польщі.

17.5. Науковий потенціал Польщі.

17.1. Природно-ресурсний потенціал Польщі

Природно-ресурсний потенціал Польщі включає різноманітні природні ресурси, які є основою для економічного розвитку країни. Основні складові природно-ресурсного потенціалу Польщі включають:

Земельні ресурси, що включають сільськогосподарські землі, ліси, природні заповідники та інші земельні категорії. Основні складові земельних ресурсів Польщі такі:

Сільськогосподарські землі: Польща має значну площу сільськогосподарських земель, які використовуються для сільського господарства. Ці землі включають орні поля, сади, садиби та пасовища. Сільськогосподарські землі використовуються для вирощування зернових, овочевих, фруктових культур, а також для розведення худоби.

Лісові землі: Лісові землі в Польщі займають значну площу і є важливим ресурсом для деревообробної промисловості, екотуризму та охорони природи. Ліси Польщі включають як державні ліси, так і приватні лісові ділянки.

Природні заповідники: Польща має ряд природних заповідників, які забезпечують охорону унікальних природних ландшафтів, біорізноманіття та

екосистем. Ці заповідники займають певну площу землі і підлягають особливому режиму охорони та управління.

Забруднені землі: Польща, подібно до багатьох інших країн, також стикається з проблемою забруднених земель, особливо у промислових районах. Забруднені землі вимагають спеціальних заходів для очищення та відновлення їх придатності для використання.

Лісові ресурси: Польща має значний площі лісів, що становлять важливий джерело деревини та інших лісових ресурсів. Ліси використовуються для деревообробної промисловості, енергетики, туризму та інших галузей.

Лісові ресурси Польщі є значним активом країни і відіграють важливу роль в економіці, природоохоронній діяльності та соціокультурному розвитку. Основні аспекти лісових ресурсів Польщі включають:

Польща має значну площу лісів, яка становить близько 29 % території країни. Лісові комплекси розподілені по всій території Польщі і включають як державні, так і приватні ліси.

Ліси Польщі є джерелом цінної деревини. Вони забезпечують сировину для деревообробної промисловості, включаючи виробництво меблів, паперу, будівельних матеріалів та багато інших продуктів.

Ліси Польщі мають велике біорізноманіття і є природними місцями збереження різноманітних видів рослин і тварин. Вони створюють важливі екосистеми, забезпечують урбаністичний ландшафт зеленими пульсуючими серцями та гарантують природоохоронні та рекреаційні можливості.

Ліси Польщі підлягають охороні та управлінню, які забезпечують їх стале використання та збереження. Державні органи, такі як Лісова Служба Польщі, відповідають за захист і управління лісовими ресурсами.

Ліси Польщі є популярними місцями для відпочинку, туризму та розваг.

Польща має різноманітні *рекреаційні ресурси*, які приваблюють відпочивальників як з власної країни, так і з-за кордону. Основні рекреаційні ресурси Польщі включають:

Природні заповідники та національні парки: Польща має багатий вибір природно-заповідних територій, які пропонують природні краси, унікальні екосистеми та можливості для спостереження дикої природи. Національні парки, такі як Беловежська пушта, Татрський національний парк і Боліцзкі парк Народові, є популярними місцями для туристів.

Гірськолижні курорти: Карпати і Судети, які простягаються через південну частину Польщі, пропонують гарні умови для гірського лижного спорту. Зимові курорти, такі як Закопане, Буковель і Красна Поляна, привертають як професійних лижників, так і любителів зимових видів спорту.

Водні спортивні активності: Польща розташована біля Балтійського моря і має велику кількість озер та річок, що створює чудові умови для водних видів спорту, таких як плавання, віндсерфінг, каякінг, водний туризм та риболовля.

Культурно-історичні пам'ятки: Польща має багату культурну спадщину, яка включає середньовічні замки, церкви, старовинні міста та інші історичні пам'ятки. Місця, такі як Краківський Ринок, Варшавський старий міст, Аушвіц та Вільно, є популярними туристичними об'єктами.

Мінеральні ресурси: Польща має родовища різних корисних копалин, включаючи вугілля, руди заліза, міді, сірки, каоліну та інших матеріалів. Ці ресурси використовуються в промисловості, будівництві та інших галузях.

Польща має різноманітні мінеральні ресурси, які включають такі види корисних копалин:

Польща є одним з найбільших виробників *вугілля* в Європі. Вугільні родовища зосереджені переважно в верхній Сілезії та Люблінському воєводстві. Вугілля використовується як паливо в енергетиці та виробництві сталі.

Польща є важливим виробником *міді* в Європі. Родовища міді знаходяться, зокрема, в Белеках, Легниці та Глогуві. Мідь використовується в електротехніці, будівництві та інших галузях промисловості.

Польща також має родовища срібла, свинцю, цинку та інших металів. Ці метали використовуються в різних галузях промисловості, включаючи виробництво автомобілів, електроніки та будівельних матеріалів.

Польща має значні родовища солі, зокрема кам'яної солі і калійних солей. Родовища знаходяться, наприклад, в околицях Велички, Варшави та Тарнобжегу. Сіль використовується як сировина в хімічній, харчовій та фармацевтичній промисловості.

Польща має обмежені родовища нафти та природного газу. Родовища нафти розташовані, зокрема, у Балтійському морі, а родовища природного газу знаходяться в низинних регіонах.

Водні ресурси: Польща розташована біля Балтійського моря і має значну кількість річок і озер. Ці водні ресурси використовуються для водного транспорту, виробництва електроенергії, водопостачання та інших цілей.

Водні ресурси Польщі включають річки, озера, ставки та підземні води. Основні аспекти водних ресурсів Польщі наступні:

Річки: Польща має багату мережу річок, включаючи Віслу, Одер, Варту, Сан та багато інших. Річки відіграють важливу роль у забезпеченні водного балансу країни, забезпечують водопостачання, зрошення, виробництво електроенергії та транспортні можливості.

Озера та ставки: Польща має значну кількість озер, особливо в Мазурському озерному районі на півночі країни. Озера, такі як Ніжнім, Світязь та Мамай, привертають туристів своєю красою та рекреаційними можливостями. Ставки також використовуються для риболовлі та рекреаційних активностей.

Підземні води: Польща має значні запаси підземних вод, які забезпечують водопостачання для сільського господарства, міст і промисловості. Підземні води використовуються для водопостачання та технічних потреб, а також являються важливим джерелом питної води.

Водні резервуари: У Польщі також існують штучні водосховища та водохрещення, які використовуються для регулювання водних ресурсів, виробництва електроенергії, зрошення та рекреаційних цілей. Найбільшими водосховищами в Польщі є Вартське водосховище, Запорізьке водосховище та Віслюське водосховище.

Енергетичний потенціал: Польща має значний потенціал для виробництва електроенергії з різних джерел, включаючи вугілля, вітроенергію, біомасу та сонячну енергію. Країна активно розвиває відновлювані джерела.

Польща має значний енергетичний потенціал і виробляє електроенергію з різних джерел. Основні аспекти енергетичного потенціалу Польщі включають:

Вугільна енергетика: Польща є одним з найбільших виробників та споживачів вугілля в Європі. Країна має значні вугільні родовища, зокрема в верхній Сілезії. Вугільна енергетика є основним джерелом виробництва електроенергії в Польщі.

Газова енергетика: Польща споживає імпортований природний газ для виробництва електроенергії та опалення. Країна також має обмежені родовища природного газу, але їх виробництво не задовольняє всі потреби країни.

Вітрова енергетика: Польща має значний потенціал для виробництва електроенергії з вітрової енергії. В країні встановлені вітрові ферми на побережжі Балтійського моря та в інших регіонах.

Сонячна енергетика: Використання сонячної енергії в Польщі також зростає. Країна має потенціал для розвитку сонячних ферм та використання сонячних панелей для генерації електроенергії.

Біомасова енергетика: Польща використовує біомасу, таку як деревина, солома та багас, для виробництва електроенергії та опалення. Біомасова енергетика є важливим джерелом відновлюваної енергії в країні.

Польща активно розвиває відновлювані джерела енергії, зокрема вітрову та сонячну енергетику.

Вартість природно-ресурсного потенціалу Польщі є складною для оцінки, оскільки вона включає в себе різноманітні ресурси і сфери, що мають економічне значення. Оцінка вартості природно-ресурсного потенціалу включає такі елементи:

Енергетичні ресурси: Вартість вуглецевих родовищ і енергетичної інфраструктури, яка залежить від запасів вугілля та газу, наявності вітрових і сонячних ресурсів та потенціалу біомаси.

Мінеральні ресурси: Вартість мінеральних ресурсів, таких як вугілля, руди металів, солі, нафти та газу, залежить від їхньої кількості, якості, доступності та попиту на світових ринках.

Земельні ресурси: Вартість земельних ресурсів включає сільськогосподарські землі, ліси, водні ресурси та інші природні екосистеми. Вона залежить від родючості ґрунтів, лісових площ, якості водних ресурсів та їхнього використання.

Рекреаційні ресурси: Вартість рекреаційних ресурсів пов'язана з туризмом, відпочинком та розвагами. Це включає природні пам'ятки, національні парки, озера, гірськолижні курорти та інші туристичні об'єкти.

Інші ресурси: До інших ресурсів можуть входити рибні запаси, багаторічні рослини, дикорослі трави, деревина та інші природні матеріали, що мають економічну цінність.

17.2. Виробничий потенціал Польщі

Виробничий потенціал Польщі включає сукупність ресурсів, інфраструктури, технологій та людського капіталу, необхідних для виробництва товарів і послуг у країні. Основні аспекти виробничого потенціалу Польщі включають:

Людський капітал: Польща має кваліфіковану робочу силу і добре розвинуту систему освіти та навчання. Виробничий потенціал країни залежить від кількості та якості робочої сили, її навичок і знань.

Польща має значну кількість робочої сили, що впливає на її виробничий потенціал. Основні аспекти кількості та якості робочої сили Польщі включають:

Польща має одну з найбільших робочих сил в Європейському Союзі. За даними Євростату, у 2020 році в Польщі було понад 19 мільйонів працездатних осіб. Це забезпечує країні значну робочу силу для розвитку різних галузей економіки.

Польща має добре розвинуту систему освіти та навчання. У країні існують вищі навчальні заклади, технічні школи та професійні навчальні центри, які

надають робітничі та професійні навички. Багато молодих людей отримують вищу освіту та спеціалізуються у різних галузях.

Польща повертає робочу силу з інших країн, зокрема з України та інших східноєвропейських країн. Це дозволяє забезпечити поповнення робочої сили та заповнити певні сектори, де є нестача внутрішньої робочої сили.

Робоча сила в Польщі характеризується високим рівнем продуктивності і трудових навичок. Багато робітників мають високу кваліфікацію і можуть працювати в різних галузях економіки, включаючи промисловість, сільське господарство, інформаційні технології тощо.

Промисловість: Польща має розвинену промисловість, включаючи автомобільну, хімічну, металургійну, електронну та інші галузі. Країна має виробничі підприємства, які здатні виробляти різноманітні товари для внутрішнього споживання та експорту.

Промисловість Польщі є важливою складовою її економіки. Країна має розвинену промислову базу, яка охоплює різні галузі виробництва. Основні аспекти промисловості Польщі включають:

Автомобільна промисловість: Польща є одним з провідних виробників автомобілів в Європі. В країні розташовані великі заводи відомих автовиробників, які виробляють легкові та вантажні автомобілі, а також компоненти для автомобільної промисловості.

Хімічна промисловість: Польща має розвинену хімічну промисловість, яка виробляє хімічні речовини, пластмаси, фарби, добрива та інші хімічні продукти. Багато польських хімічних підприємств експортують свою продукцію на міжнародні ринки.

Металургійна промисловість: Польща має великі металургійні підприємства, які виробляють чавун, сталь, алюміній та інші металеві матеріали. Виробництво металургійної промисловості забезпечує потреби внутрішнього споживання та експорт.

Електронна промисловість: Польща розвиває електронну промисловість, виробляючи комп'ютери, телефони, електронні пристрої та компоненти. Країна

має велику кількість електронних підприємств, які здійснюють як виробництво, так і дослідження в цій галузі.

Харчова промисловість: Польща є одним з найбільших виробників харчових продуктів в Європі.

Сільське господарство: Польща є одним з найбільших виробників сільськогосподарських продуктів в Європі. Країна має родючі землі та розвинуту сільськогосподарську інфраструктуру, що дозволяє виробляти зерно, овочі, фрукти, м'ясо та інші сільськогосподарські продукти.

Сільське господарство в Польщі відіграє важливу роль у її економіці. Країна має родючі ґрунти та розвинуту сільськогосподарську інфраструктуру. Основні аспекти сільського господарства Польщі включають:

Зернові культури: Польща є одним з найбільших виробників зернових культур в Європі. Країна вирощує пшеницю, ячмінь, кукурудзу, овес та інші зернові. Це створює підґрунтя для розвитку продовольчої промисловості та експорту зерна.

Садівництво: Польща є одним з провідних виробників фруктів і овочів в Європі. Країна вирощує яблука, вишні, сливи, полуниці, огірки, помідори та інші культури. Польські фрукти та овочі знамениті своєю якістю і експортуються в багато країн світу.

Тваринництво: Польща має розвинену галузь тваринництва. Країна вирощує велику кількість худоби, включаючи корів, свиней, птицю та овець. Виробництво м'яса, молока та інших тваринницьких продуктів забезпечує внутрішнє споживання та експорт.

Бджільництво: Польща є одним з найбільших виробників меду в Європі. В країні розвинене бджільництво, яке забезпечує виробництво якісного меду і збільшенню пасік.

Сільськогосподарська технологія та інновації: Польща активно впроваджує сучасні технології та інновації в сільському г

Інфраструктура: Польща має розвинену транспортну і комунікаційну інфраструктуру, включаючи дороги, залізниці, порти, аеропорти та

телекомунікаційні мережі. Це сприяє зручній та швидкій доставці товарів та послуг, що підтримує виробничу діяльність.

Нижче перераховано кілька найбільш прибуткових підприємств в Польщі. Варто зауважити, що цей список може змінюватись з часом, оскільки прибутковість компаній підлягає коливанням і залежить від різних факторів, таких як галузь діяльності, кон'юнктура ринку і стратегії управління.

PKN Orlen: PKN Orlen є однією з найбільших компаній в Польщі та одним з найбільших виробників нафтопродуктів у Центрально-Східній Європі. Компанія спеціалізується на рафінуванні нафти, виробництві палива і хімічних продуктів.

PGE Polska Grupa Energetyczna: PGE Polska Grupa Energetyczna є найбільшим виробником електроенергії в Польщі. Компанія займається виробництвом, розподілом та постачанням електроенергії, а також експлуатацією електростанцій.

Jeronimo Martins Polska: Jeronimo Martins Polska є одним з провідних роздрібних мереж у Польщі. Компанія володіє ланцюжком супермаркетів Biedronka, які є популярними серед споживачів.

PKO Bank Polski: PKO Bank Polski є найбільшим банком в Польщі та одним з найбільших у Центрально-Східній Європі. Компанія надає широкий спектр банківських послуг для фізичних та юридичних осіб.

KGHM Polska Miedź: KGHM Polska Miedź є одним з найбільших світових виробників міді та срібла. Компанія займається видобуванням руди, виробництвом металів та надає послуги у галузі гірничодобувної промисловості.

Вартість виробничого потенціалу Польщі є складною концепцією, яка включає в себе різні аспекти економіки країни. Оцінювання вартості виробничого потенціалу зазвичай залежить від різних факторів, таких як ВВП, виробничі здібності, капіталовкладення, інфраструктура, людський капітал та інші.

Одним із показників вартості виробничого потенціалу є ВВП (валовий внутрішній продукт). ВВП вимірює обсяг виробництва всіх товарів і послуг в

країні протягом певного періоду часу (зазвичай рік). У 2020 році ВВП Польщі склав близько 592 мільярди доларів США.

Крім ВВП, вартість виробничого потенціалу також може бути визначена через оцінку капіталовкладень у виробничі активи, такі як машини, устаткування, будівлі, транспортні засоби та інші. Капіталовкладення виробничого сектору в Польщі є значним і впливає на його вартість.

Також важливим аспектом вартості виробничого потенціалу є якість людського капіталу. Польща має високоосвічену працездатну силу з високим рівнем кваліфікації, що впливає на продуктивність та виробничий потенціал країни.

Загалом, оцінка вартості виробничого потенціалу Польщі є складним завданням і вимагає комплексного аналізу різних економічних показників та факторів.

17.3. Трудовий потенціал Польщі

Трудовий потенціал Польщі включає кількість та якість робочої сили, що доступна в країні. Польща має значну робочу силу і займає одне з провідних місць у Європі за кількістю працездатних громадян.

Основні аспекти трудового потенціалу Польщі:

Кількість працездатних громадян: Згідно з останніми статистичними даними, в Польщі нараховується близько 23 мільйонів працездатних осіб (віком від 15 до 64 років), що становить значну робочу силу для розвитку економіки.

Міграція робочої сили: Польща також є прийнятною країною для багатьох іноземних працівників. Міграція праці допомагає забезпечити додатковий трудовий резерв, особливо у галузях, де відчутна нестача робочої сили.

Високий рівень кваліфікації: Польська працездатна сила відома своєю високою кваліфікацією та професійними навичками. Країна має розвинуту систему освіти, яка забезпечує підготовку кадрів в різних сферах діяльності.

Гнучкість праці: Польський ринок праці відомий своєю гнучкістю, що означає, що працівники можуть швидко адаптуватись до нових вимог і змінювати робочі місця або галузі виробництва.

Спеціалізація у певних галузях: Польща має сильні сторони в окремих галузях, таких як інформаційні технології, автомобільна промисловість, сільське господарство.

На сьогоднішній день середня зарплата в Польщі залежить від різних факторів, таких як галузь зайнятості, рівень кваліфікації, досвід роботи, регіон проживання та інші. Варто враховувати, що заробітна плата може змінюватись з плином часу.

За даними статистики, середня заробітна плата в Польщі на початку 2023 року становила приблизно 5500 злотих на місяць. Однак, слід пам'ятати, що це загальний статистичний показник і рівень заробітної плати може варіюватись в залежності від вищезгаданих факторів.

Також варто зазначити, що великі міста, такі як Варшава, Краків, Вроцлав та Гданськ, зазвичай мають вищі середні заробітні плати порівняно з меншими містами або сільськими районами. У деяких галузях, таких як інформаційні технології, фінанси, інженерія та медицина, можна очікувати вищий рівень заробітної плати.

Враховуйте, що зазначена сума є середньою і може відрізнятись для окремих осіб і робочих місць. Для отримання точніших даних про середню зарплату в Польщі рекомендується звертатися до офіційних статистичних джерел або досліджень зайнятості.

Вартість трудового потенціалу Польщі визначається через різні фактори, такі як рівень заробітної плати, продуктивність праці, кваліфікація працівників та інші елементи.

Один із основних факторів – це рівень заробітної плати. Вартість трудового потенціалу залежить від того, скільки компанії мають витратити на оплату праці своїх працівників. У Польщі середня заробітна плата варіюється залежно від різних галузей і регіонів.

Продуктивність праці є ще одним важливим аспектом вартості трудового потенціалу. Висока продуктивність праці означає, що працівники можуть виробляти більше продукції або послуг за одиницю часу, що підвищує ефективність та вартість праці.

Кваліфікація працівників також має значення. Чим вищий рівень кваліфікації та навичок у працівників, тим більше вони можуть принести внесок у виробничий процес та створити більшу додану вартість.

Також варто враховувати інші фактори, такі як стан інфраструктури, доступність робочої сили, правова система, соціальні та економічні умови в країні.

В цілому, вартість трудового потенціалу Польщі є результатом взаємодії різних факторів, і його оцінка може бути складною і залежить від конкретних умов та контексту.

17.4. Фінансовий потенціал Польщі

Фінансовий потенціал Польщі охоплює різні аспекти економіки, банківської системи, фінансових ринків та фінансових інституцій в країні. Деякі ключові елементи фінансового потенціалу Польщі включають:

Банківська система: Польща має добrorозвинену банківську систему, яка включає комерційні банки, інвестиційні банки та інші фінансові установи. Ця система забезпечує фінансові послуги для населення і підприємств, такі як кредитування, зберігання, інвестування та управління ризиками.

Фінансові ринки: В Польщі діють різноманітні фінансові ринки, такі як фондовий ринок, ринок облігацій, ринок деривативів і ринок валют. Ці ринки забезпечують можливості для інвестування, торгівлі цінними паперами та управління ризиками.

Інвестиції: Польща привертає зарубіжні інвестиції у свою економіку. Іноземні компанії вкладають кошти у різні сектори, такі як виробництво, послуги, інфраструктура та інновації. Це сприяє розвитку економіки і зміцненню фінансового потенціалу країни.

Розвиток капітального ринку: Польща активно працює над розвитком свого капітального ринку. Це включає впровадження різноманітних інструментів фінансування, таких як випуск акцій і облігацій, створення інвестиційних фондів та розвиток альтернативних інвестиційних інструментів.

Вартість фінансового потенціалу Польщі складається з різних складових і залежить від багатьох факторів. Оцінка вартості фінансового потенціалу може бути складною і вимагати комплексного аналізу.

Деякі ключові фактори, які можуть впливати на вартість фінансового потенціалу Польщі, включають:

Розмір фінансової системи: Велика та добrorозвинена фінансова система може мати більший фінансовий потенціал. В Польщі існує розгалужена банківська система, наявність фінансових ринків та інші фінансові установи.

Капіталізація фінансових інституцій: Вартість фінансового потенціалу також залежить від капіталу, який мають фінансові інституції, такі як банки та страхові компанії. Великі капіталовкладення можуть забезпечувати більші можливості для кредитування та фінансового підтримки економіки.

Рівень фінансової стабільності: Стабільна фінансова система та низький рівень ризиків можуть підвищити вартість фінансового потенціалу. Правильне регулювання та нагляд за фінансовим сектором, а також механізми для управління ризиками можуть сприяти стабільності фінансової системи.

Ефективність фінансових послуг: Широкий спектр фінансових послуг, які надаються в країні, та їх ефективне функціонування можуть підвищити вартість фінансового потенціалу.

17.5. Науковий потенціал Польщі

Польща має значний науковий потенціал і активно розвиває свою наукову базу. Країна має високоосвічену робочу силу, сильні наукові установи та добре розвинуту наукову інфраструктуру.

Деякі ключові аспекти наукового потенціалу Польщі включають:

Університети та дослідницькі установи: Польща має велику кількість престижних університетів та дослідницьких установ, які проводять наукові дослідження у різних галузях. Наприклад, Варшавський університет, Ягеллонський університет, Варшавська політехніка та інші.

Інноваційність: Польща активно підтримує інноваційні проекти та стимулює розвиток нових технологій. Країна сприяє комерціалізації наукових досліджень та співпраці між університетами, дослідницькими центрами та промисловими підприємствами.

Наукові дослідження: Польща здійснює активні наукові дослідження у різних галузях, включаючи природні науки, інженерію, медицину, соціальні науки та гуманітарні дисципліни. Університети та дослідницькі установи співпрацюють з міжнародними партнерами і беруть участь у міжнародних наукових проектах.

Фінансування науки: Польща регулярно виділяє значні кошти на фінансування наукових досліджень. Країна має різні програми та гранти для науковців та дослідницьких груп, які сприяють розвитку наукового потенціалу.

Вартість наукового потенціалу Польщі є складною і суб'єктивною оцінкою, яка залежить від багатьох факторів. Проте, можна врахувати деякі ключові елементи, які впливають на вартість наукового потенціалу країни:

Кількість і якість наукових установ: Польща має значну кількість наукових установ, університетів та дослідницьких центрів, які займаються науковими дослідженнями і розвитком. Це включає академічні установи, промислові дослідницькі лабораторії та науково-дослідні інститути.

Інноваційність і комерціалізація: Вартість наукового потенціалу також залежить від успішної комерціалізації наукових досягнень і інновацій. Здатність перетворювати наукові відкриття у комерційно успішні продукти та технології сприяє підвищенню вартості наукового потенціалу.

Фінансування науки: Доступне фінансування для наукових досліджень є важливим фактором. Щедре державне фінансування, програми підтримки досліджень та грантові ініціативи сприяють розвитку наукового потенціалу.

Міжнародне співробітництво: Участь у міжнародних наукових проектах, співробітництво з міжнародними науковими групами та партнерство з університетами та дослідницькими установами з інших країн сприяють підвищенню вартості наукового потенціалу.

Компетентність науковців: Наявність висококваліфікованих науковців і дослідників.

Згідно з останніми доступними даними, кількість науковців у Польщі становить близько 113000 осіб.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал Польщі.
2. Охарактеризуйте виробничий потенціал Польщі.
3. Охарактеризуйте трудовий потенціал Польщі.
4. Охарактеризуйте фінансовий потенціал Польщі.
5. Охарактеризуйте науковий потенціал Польщі.
6. Які фактори сприяють розвитку соціально-економічного потенціалу Польщі?
7. Які фактори призупиняють розвиток соціально-економічного потенціалу Польщі?

Тема 18. Соціально-економічний потенціал країн Латинської Америки

- 18.1. Природно-ресурсний потенціал країн Латинської Америки.
- 18.2. Виробничий потенціал країн Латинської Америки.
- 18.3. Трудовий потенціал країн Латинської Америки.
- 18.4. Фінансовий потенціал країн Латинської Америки.
- 18.5. Науковий потенціал країн Латинської Америки.

Країни Латинської Америки – це група країн, розташованих в Південній Америці та на Карибському басейні, які мають спільну культурну, історичну та географічну спадщину. Серед найбільш відомих країн Латинської Америки є:

Мексика: Найбільша країна Латинської Америки за населенням і друга за величиною. Мексика відома своєю багатю культурною спадщиною, прекрасними пляжами та археологічними пам'ятками, такими як піраміди Майя та Ацтеків.

Бразилія: Найбільша країна Латинської Америки за площею і населенням. Бразилія славиться своїми тропічними лісами Амазонка, футболем, сарнами і Карнавалом в Ріо-де-Жанейро.

Аргентина: Країна, яка відома своїм танго, гаучо та надзвичайною кулінарною культурою. Буенос-Айрес, столиця Аргентини, відома своїми вулицями-танцювальними майданчиками та величними будівлями.

Чилі: Розташований уздовж Тихого океану, Чилі приваблює туристів своїми вражаючими ландшафтами, включаючи Анди, пустелю Атакама та патагонські льодовики.

Колумбія: Країна, що знаходиться на північному крайові Південної Америки, відома своїм кольоровим колоніальним містом Картагеною, кафеїном та карибськими пляжами.

Інші країни Латинської Америки включають Перу, Еквадор, Венесуелу, Уругвай, Парагвай.

18.1. Природно-ресурсний потенціал країн Латинської Америки

Країни Латинської Америки мають значний природно-ресурсний потенціал, що охоплює різноманітні види ресурсів. Основні природні ресурси, які знаходяться в цьому регіоні, включають наступні:

Мінеральні ресурси: Латинська Америка має великі родовища мінеральних ресурсів, таких як нафта, газ, вугілля, залізна руда, мідь, нікель, алюміній, золото, срібло, кольорові метали та інші. Країни, такі як Бразилія, Венесуела, Мексика, Чилі та Перу, є важливими виробниками і експортерами мінеральних ресурсів.

Основні мінеральні ресурси, які знаходяться в цьому регіоні, включають:

Нафта і газ: Країни, такі як Венесуела, Мексика, Бразилія, Аргентина, Колумбія та Еквадор, мають значні запаси нафти і природного газу. Наприклад, Венесуела має найбільші запаси нафти у світі, а Бразилія має великі запаси нафти і газу у своїх українських шельфових областях.

Рудні ресурси: Латинська Америка має багаті родовища рудних ресурсів, включаючи залізну руду, мідь, нікель, алюміній, свинець, цинк та інші метали. Країни, такі як Бразилія, Мексика, Перу, Чилі та Аргентина, є важливими виробниками цих металів.

Золото: Латинська Америка відома своїми багатими золотими родовищами. Країни, такі як Перу, Мексика, Бразилія, Колумбія та Аргентина, є великими виробниками золота. Наприклад, Перу є одним з найбільших виробників золота у світі.

Боксити: Бразилія є одним з провідних світових виробників бокситів, які використовуються для виробництва алюмінію. Великі запаси бокситів також знаходяться в Гаяні та Венесуелі.

Інші мінерали: Латинська Америка також має значні родовища інших мінералів, таких як фосфати, каолін, літій, ртуть, уран і багато інших.

Латинська Америка має різноманітні ґрунтові ресурси, що включають ріллеві ґрунти, чорноземи, феругіноземи та інші типи ґрунтів, які забезпечують плодючість ґрунтів для сільського господарства та інших секторів економіки. Деякі країни Латинської Америки, що мають значні ґрунтові ресурси, включають:

Бразилія: Бразилія має різноманітність ґрунтів, включаючи чорноземи (також відомі як терросо), алувіальні ґрунти та феругіноземи. Чорноземи відомі своєю високою плодючістю та підходять для вирощування різноманітних сільськогосподарських культур.

Аргентина: Аргентина також має значні ріллеві ґрунти та чорноземи, що створюють сприятливі умови для вирощування зернових культур, таких як пшениця та кукурудза.

Мексика: В Мексиці можна знайти різноманітність ґрунтів, включаючи ріллеві ґрунти, феругіноземи та верховинні ґрунти. Ці ґрунти є важливими для сільського господарства та вирощування різних культур, включаючи каву, кукурудзу та бобові.

Колумбія: Колумбія має різноманітність ґрунтів, що включають феругіноземи, ріллеві ґрунти та андоземи. Ці ґрунти підходять для різних видів сільськогосподарського виробництва, включаючи каву, банани та овочі.

У Перу можна знайти різноманітні ґрунтові ресурси через його географічні та кліматичні особливості. Деякі з головних типів ґрунтів, які можна зустріти в Перу, включають: андоземи: (Ці ґрунти знаходяться у високогірних регіонах Анд. Вони характеризуються високою органічною речовиною, доброю структурою та водопроникністю. Андоземи є дуже плодючими та використовуються для вирощування картоплі, квітів, зернових культур та інших овочів); феругіноземи: (Ці ґрунти знаходяться в низинних регіонах біля узбережжя Тихого океану. Вони мають високий вміст заліза та гарну дренажну систему. Феругіноземи є плодючими та підходять для вирощування рису, цукрового тростини, фруктів та інших сільськогосподарських культур); Ріллеві ґрунти: (Ці ґрунти знаходяться в долинах річок та низов'ях. Вони характеризуються високим змістом органічної речовини та добрими водорозчинними властивостями. Ріллеві ґрунти підходять для вирощування різних видів сільськогосподарських культур, включаючи овочі, фрукти та каву); Піщані ґрунти: (Ці ґрунти знаходяться в пустельних регіонах, таких як пустеля Сехура та пустеля Сан-Хуан. Вони характеризуються низькою плодючістю та водопроникністю, що ускладнює сільське господарство).

Лісові ресурси: Амазонський дощовий ліс, який розташований переважно в Бразилії, Колумбії та Перу, є найбільшим тропічним лісом у світі. Латинська Америка також має значні лісові площі в Центральній Америці та на Карибських островах. Лісові ресурси використовуються для деревообробки, виробництва паперу, меблів, а також для збереження біорізноманіття.

Основні країни, що володіють лісовими ресурсами, включають:

Бразилія: Бразилія є домівкою для найбільшої частини Амазонського дощового лісу, який вважається легендарним в світі. Цей ліс має величезне біорізноманіття та важливу роль у збереженні клімату планети.

Колумбія: Колумбія також має значну площу тропічних лісів, зокрема у районі Амазонки та на півдні країни. Ці ліси є джерелом багатого біологічного різноманіття та важливими для збереження водних ресурсів.

Перу: Перу має великі тропічні ліси, включаючи частину Амазонського дощового лісу. Ці ліси також є домом для численних корінних народів та мають важливе значення для збереження біологічної різноманітності.

Еквадор: Еквадор також розташований у тропічній зоні та має значні лісові ресурси, зокрема в околицях Амазонки. Ліси Еквадору є важливими для збереження рідкісних видів рослин і тварин.

Венесуела: Венесуела має значні тропічні ліси, зокрема у своїй частині Амазонки та в районі гірських масивів. Лісові ресурси Венесуели є важливими для збереження біорізноманіття та мають значення для місцевого населення.

Водні ресурси: Регіон Латинської Америки багатий на водні ресурси, включаючи річки, озера, водосховища та водоспади. Деякі з найвідоміших водойм включають Амазонку, річки Парана та Паранайба, озера Тітікака та Маракайбо. Водні ресурси використовуються для забезпечення питної води, зрошення полів, виробництва електроенергії та для туризму.

Основні водні ресурси в цьому регіоні включають:

Амазонка: Річка Амазонка є найбільшою річкою в світі за об'ємом води та довжиною. Вона протікає через країни, такі як Бразилія, Перу, Колумбія та Еквадор, надаючи важливі водні ресурси для місцевих жителів, сільського господарства та екосистем.

Парана: Річка Парана протікає через країни, такі як Бразилія, Парагвай та Аргентина. Вона є важливим водним шляхом для транспорту та має значний потенціал для виробництва гідроелектроенергії.

Оріноко: Річка Оріноко протікає через Венесуелу та Колумбію. Вона служить джерелом водопостачання для сільського господарства та має великий біорізноманітний потенціал.

Тітікака: Озеро Тітікака, розташоване між Перу та Болівією, є найбільшим озером в Південній Америці. Воно використовується як джерело прісної води, рибальства та для розвитку туризму.

Ігуасу: Водоспади Ігуасу, розташовані на кордоні між Бразилією та Аргентиною, є одними з найвражаючих водоспадів у світі. Вони не тільки привертають туристів, але і забезпечують важливий водний ресурс для місцевих господарств.

Крім цього, Латинська Америка має велику кількість водосховищ.

Латинська Америка має значні енергетичні ресурси, включаючи нафту, природний газ, вугілля, гідроенергію та відновлювальні джерела енергії. Основні енергетичні ресурси в цьому регіоні включають:

Нафта: Країни, такі як Венесуела, Мексика, Бразилія, Аргентина, Колумбія та Еквадор, мають значні запаси нафти. Венесуела має найбільші запаси нафти в регіоні, а також одні з найбільших у світі.

Природний газ: Бразилія, Аргентина, Перу, Болівія та Мексика мають значні запаси природного газу. Наприклад, Болівія має великі запаси природного газу та є важливим експортером цього ресурсу.

Вугілля: Країни, такі як Колумбія, Венесуела та Бразилія, мають значні запаси вугілля. Колумбія є одним з найбільших виробників вугілля в Латинській Америці.

Гідроенергія: Латинська Америка має великий потенціал гідроенергії завдяки своїм річкам та водосховищам. Бразилія є провідною країною в області гідроенергетики, з великими гідроелектростанціями, такими як ГЕС «Тріангуло» та ГЕС «Ітайпу».

Відновлювальні джерела енергії: Латинська Америка також розвиває використання відновлювальних джерел енергії, зокрема сонячної, вітрової та

біомасової енергії. Країни, такі як Мексика, Бразилія, Чилі та Колумбія, активно використовують ці джерела енергії.

Країни Латинської Америки володіють розмаїттям рекреаційних ресурсів, які приваблюють туристів з усього світу. Ось кілька прикладів рекреаційних ресурсів у цьому регіоні:

Природні ландшафти: Латинська Америка пропонує вражаючі природні краєвиди, включаючи гірські ланцюги, тропічні ліси, вулкани, пустелі та чудові пляжі. Національні парки, як от Парк Тайрона в Бразилії, Національний парк Тортугера в Коста-Ріці та Торес-дель-Пайне в Чилі, є популярними місцями для туризму та активного відпочинку.

Водні розваги: Багатство водних ресурсів включає прекрасні пляжі, коралові рифи, річки та озера. Туристи можуть насолоджуватись пляжним відпочинком, сноркелінгом, дайвінгом, рафтингом та іншими водними видами спорту.

Культурні тури: Латинська Америка багата на культурні пам'ятки, археологічні зони та історичні міста. Туристи можуть відвідати такі місця, як Мачу-Пікчу в Перу, Маямі в Мексиці, Сальвадор-ді-Баїя у Бразилії та Картахену в Колумбії, де можна зануритися в багату культуру та історію регіону.

Екотуризм: Латинська Америка має великий потенціал для екотуризму. Екологічні заповідники та біосферні резервати, які зберігають унікальну рослинність та тваринний світ, пропонують можливості для спостереження за дикими тваринами.

Вартість природно-ресурсного потенціалу країн Латинської Америки важко оцінити точно, оскільки вона залежить від багатьох факторів, таких як типи ресурсів, їх кількість, якість та ринкові умови. Крім того, вартість може змінюватися з часом внаслідок змін в цінах на ресурси та економічних умовах.

Проте, країни Латинської Америки володіють значним природно-ресурсним потенціалом, який має значення для їх економічного розвитку. Наприклад, наявність багатих мінеральних ресурсів, які включають нафту, газ,

руди (такі як мідь, золото, срібло, залізо) та інші цінні матеріали, робить країни регіону привабливими для іноземних інвесторів та добувних компаній.

Також, різноманітність природних ландшафтів та біологічна різноманітність регіону створюють потенціал для розвитку екотуризму та природоохоронних проектів.

Загалом, природно-ресурсний потенціал країн Латинської Америки є значною складовою частиною їх економіки та може мати значний вплив на загальну вартість регіону. Однак, конкретні цифрові оцінки вартості цього потенціалу варіюються і потребують детальних досліджень та аналізу.

18.2. Виробничий потенціал країн Латинської Америки

Виробничий потенціал країн Латинської Америки включає їх здатність та можливість виробляти товари та послуги. Він залежить від таких факторів, як розмір економіки, промислова база, інфраструктура, технологічний рівень, освіта та навички працівників, доступність природних ресурсів та інші фактори.

Країни Латинської Америки мають значну різноманітність виробничих секторів, які включають сільське господарство, промисловість, будівництво, туризм та послуги. Деякі країни, такі як Бразилія, Мексика та Аргентина, мають розвинену промислову базу та виробничий сектор, що включає автомобілебудування, електроніку, хімічну промисловість, текстильну та виробничу галузі.

Проте, виробничий потенціал країн Латинської Америки неоднаково розподіляється між різними країнами та регіонами. Деякі країни мають більш розвинену і диверсифіковану економіку, високотехнологічні галузі та високу продуктивність праці, тоді як інші країни можуть мати обмежені ресурси та менш розвинені виробничі сектори.

Розвиток виробничого потенціалу вимагає інвестицій в інфраструктуру, освіту, науково-дослідну діяльність, технологічний розвиток та підтримку бізнесу. Для досягнення стійкого економічного зростання виробничий потенціал

потребує постійного розвитку, модернізації та підтримки з боку уряду та приватного сектору.

Сільське господарство є важливою галуззю економіки в багатьох країнах Латинської Америки. Цей регіон володіє різноманітними природними ресурсами, кліматичними умовами та ґрунтами, що сприяють розвитку різних видів сільського господарства.

В країнах Латинської Америки поширені такі види сільського господарства, як вирощування зернових культур (пшениця, кукурудза, рис), олійних рослин (соняшник, соя), цукрових тростини, кави, какао, фруктів, овочів, м'яса, молока та інших тваринних продуктів.

Сільське господарство в країнах Латинської Америки відіграє важливу роль у забезпеченні продовольства як для внутрішнього споживання, так і для експорту. Багато країн регіону є провідними експортерами сільськогосподарських продуктів, таких як бразильська соя, аргентинська яловичина, колумбійська кава та інші.

Проте, сільське господарство в країнах Латинської Америки також стикається з викликами і проблемами, такими як нестабільність цін на сільськогосподарські продукти, вплив кліматичних змін, недостатній доступ до кредитів та технологій для сільських господарів, проблеми земельної власності та інші.

Уряди країн Латинської Америки активно працюють над поліпшенням умов для розвитку сільського господарства, сприяють інноваціям, впровадженню сучасних технологій та стимулюють розвиток сільського господарства.

Промисловість є важливим сектором економіки в країнах Латинської Америки. Цей регіон має різноманітність промислових галузей, які включають виробництво автомобілів, електроніки, хімічних речовин, текстилю, сталі, нафти та газу, харчової продукції та інших товарів.

Бразилія є найбільш розвиненою промисловою державою в регіоні, з широким спектром галузей, включаючи автомобілебудування, авіацію,

електроніку, хімічну промисловість, сталеливарну промисловість та інші. Мексика також має значну промислову базу, зокрема автомобілебудування, електроніку, текстильну та харчову промисловості.

Інші країни Латинської Америки також мають свої промислові галузі. Наприклад, Аргентина спеціалізується на виробництві продуктів харчування, вина, автомобілів та хімічних речовин. Колумбія відома своєю нафтовою промисловістю, а Чилі має розвинену гірничодобувну промисловість, зокрема мідного та літієвого видобутку.

Промисловість в країнах Латинської Америки стикається з викликами, такими як конкуренція на світових ринках, технологічна відсталість, недостатні інвестиції в дослідження та розвиток, а також нерівномірний розвиток промисловості в різних регіонах.

Будівництво є важливою галуззю економіки в країнах Латинської Америки. Цей сектор включає в себе будівництво житлових будинків, комерційних споруд, інфраструктури, доріг, мостів, аеропортів та інших будівельних проектів.

У країнах Латинської Америки спостерігається значний обсяг будівельної діяльності, зокрема в мегаполісах та індустріальних центрах. Бразилія, Мексика, Аргентина, Чилі та Колумбія є одними з найбільших ринків будівельних послуг в регіоні.

Проте, будівельна галузь також стикається з викликами та проблемами. Деякі з них включають недостатні інвестиції у будівництво та інфраструктуру, нестабільність регуляторного середовища, складні процедури отримання будівельних дозволів, корупцію та низьку продуктивність в деяких випадках.

Уряди країн Латинської Америки здійснюють заходи для підтримки розвитку будівельної галузі, сприяючи інвестиціям, спрощуючи процедури отримання дозволів та стимулюючи інфраструктурні проекти. Такі заходи сприяють розвитку будівельного сектора та мають позитивний вплив на економіку країн регіону.

Туризм є важливою галуззю для багатьох країн Латинської Америки. Цей регіон приваблює велику кількість туристів своєю природною красою, культурними пам'ятками, історичними місцями та унікальними відпочинковими можливостями.

Країни, такі як Мексика, Бразилія, Колумбія, Перу, Аргентина та Коста-Рика, мають розмаїття туристичних пропозицій. Це включає древні міста та археологічні руїни, красиві пляжі, гірські ландшафти, національні парки та заповідники, екзотичну фауну і флору, а також унікальні культурні та етнічні традиції.

Туризм також має значний вплив на економіку країн Латинської Америки, створюючи робочі місця, сприяючи розвитку малого бізнесу, залучаючи іноземні інвестиції та забезпечуючи потік валютних коштів. Крім того, розвиток туризму сприяє збереженню природних і культурних цінностей та сприяє розвитку інфраструктури та послуг.

Проте, сектор туризму також стикається з викликами, такими як нестабільність політичної ситуації, проблеми безпеки, екологічні проблеми, соціокультурні впливи та нерівномірний розподіл коштів від туризму.

Уряди країн Латинської Америки активно працюють над розвитком туризму шляхом залучення інвестицій, просування туристичних атракцій, поліпшення інфраструктури, збереження природних та культурних об'єктів.

Сфера послуг є важливою галуззю для країн Латинської Америки. Вона охоплює широкий спектр діяльності, таких як туризм, готельний бізнес, ресторанний сектор, фінансові послуги, транспорт та логістика, інформаційні технології, освіта, охорона здоров'я, культурні та розважальні послуги.

Туризм є однією з найважливіших галузей послуг в регіоні. Латинська Америка має багату культурну спадщину, природні красоти, пляжі, історичні пам'ятки та інші туристичні привабливості, які привертають мільйони відвідувачів щороку.

Готельний бізнес і ресторанний сектор також мають значний вплив на економіку регіону. Країни Латинської Америки пропонують розмаїтість готелів,

від розкішних курортів до невеликих гостьових будинків, а також різноманітні кулінарні варіанти, які задовольняють різні смаки та вподобання туристів.

У сфері фінансових послуг, банківські установи, страхові компанії та інші фінансові установи грають важливу роль у забезпеченні економічного розвитку та стабільності регіону.

Крім того, інформаційні технології, освіта, охорона здоров'я та культурні та розважальні послуги також є суттєвими галузями послуг, які сприяють розвитку людського потенціалу, інновацій та розвитку креативного сектору.

Вартість виробничого потенціалу країни може бути визначена різними факторами, такими як рівень технологічного розвитку, якість і кількість фізичних активів, наявність кваліфікованої робочої сили, доступ до сировинних матеріалів, ефективність управління та інфраструктурні можливості.

Оцінка вартості виробничого потенціалу включає в себе оцінку вартості активів, таких як земля, будівлі, машини та обладнання, транспортні засоби та інші виробничі ресурси. Крім того, враховуються такі фактори, як ділова репутація, інтелектуальна власність, інноваційний потенціал та інші неосяжні активи.

Ось кілька прикладів найприбутковіших підприємств в країнах Латинської Америки:

Petrobras (Бразилія) – один з найбільших нафтових та газових концернів у світі.

América Móvil (Мексика) – великий телекомунікаційний оператор, який надає послуги мобільного зв'язку в різних країнах Латинської Америки.

Vale (Бразилія) – велика гірничо-металургійна компанія, яка займається видобуванням залізної руди та інших металів.

Cemex (Мексика) – одна з найбільших світових компаній у галузі будівельних матеріалів, таких як цемент, бетон та інші будівельні розчини.

Banco Bradesco (Бразилія) – один з найбільших банків в Бразилії, який надає різноманітні фінансові послуги.

América Latina Logística (Бразилія) – транспортна компанія, яка спеціалізується на послугах з логістики та залізничному транспорті.

Ecopetrol (Колумбія) – державна нафтова компанія, яка займається видобуванням та реалізацією нафти та газу.

Pemex (Мексика) – національна нафтова компанія Мексики, яка виконує видобування, переробку та транспортування нафти та газу.

BRF (Бразилія) – виробник м'ясних продуктів, таких як куряче м'ясо, свинина та інші м'ясні вироби.

Grupo Financiero Banorte (Мексика) – велика фінансова група, яка надає послуги банківського сектору та інвестиційного банкінгу.

Загальна вартість виробничого потенціалу країни може бути оцінена на основі розрахунку ВВП (валового внутрішнього продукту) та інших економічних показників. Вартість виробничого потенціалу може змінюватися в часі в залежності від розвитку економіки, інвестицій, технологічного прогресу та інших факторів.

Важливо враховувати, що вартість виробничого потенціалу є комплексним показником і не може бути точно виміряна або порівняна між країнами без детального аналізу та контекстуального розуміння економічних умов кожної конкретної країни.

Нижче наведено список країн Латинської Америки разом з оцінками їх ВВП за останні доступні дані:

Бразилія: ВВП – приблизно 2,054 трильйони доларів США (2020);

Мексика: ВВП – приблизно 1,268 трильйонів доларів США (2020);

Аргентина: ВВП – приблизно 407 мільярдів доларів США (2020);

Колумбія: ВВП – приблизно 332 мільярди доларів США (2020);

Чилі: ВВП – приблизно 315 мільярдів доларів США (2020);

Перу: ВВП – приблизно 226 мільярдів доларів США (2020);

Венесуела: ВВП – приблизно 65 мільярдів доларів США (2020);

Еквадор: ВВП – приблизно 62 мільярди доларів США (2020);

Гватемала: ВВП – приблизно 80 мільярдів доларів США (2020);

Домініканська Республіка: ВВП – приблизно 91 мільярд доларів США (2020).

Вартість ВВП країн Латинської Америки може змінюватися залежно від економічних умов, політичної стабільності та інших факторів. Зазначені дані є оцінками і можуть підлягати змінам в зв'язку з оновленням статистичних даних та економічними змінами.

18.3. Трудовий потенціал країн Латинської Америки

Трудовий потенціал країн Латинської Америки включає кількість та якість робочої сили, рівень освіти та кваліфікації працівників, ринок праці та зайнятість населення. Кількість працездатного населення є важливим показником трудового потенціалу.

Деякі країни Латинської Америки мають велике працездатне населення, такі як Бразилія, Мексика та Аргентина. Однак, рівень безробіття може варіюватися в різних країнах регіону. Деякі країни, такі як Коста-Рика та Уругвай, мають низький рівень безробіття та стабільний ринок праці.

Якість робочої сили також важлива для виміру трудового потенціалу. Рівень освіти, професійна підготовка та навички працівників впливають на їх продуктивність та внесок у виробництво та економіку країни. Деякі країни Латинської Америки, такі як Чилі та Аргентина, мають високий рівень освіти та кваліфікованої робочої сили.

Загалом, розвиток трудового потенціалу в країнах Латинської Америки є важливим завданням для підвищення економічного зростання та покращення якості життя населення. Це може досягатися шляхом інвестицій у освіту, навчання та підвищення кваліфікації працівників, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та забезпечення стабільного ринку праці.

Для країн Латинської Америки точні дані щодо економічно активного населення можуть різнитися залежно від країни та методології обрахунку. Однак, у загальному можна сказати, що багато країн Латинської Америки мають значну частку економічно активного населення.

Наприклад, згідно з даними Міжнародного валютного фонду (МВФ) на 2021 рік, рівень зайнятості в деяких країнах Латинської Америки складав:

Бразилія: близько 54 % економічно активного населення.

Мексика: близько 60 % економічно активного населення.

Аргентина: близько 47 % економічно активного населення.

Чилі: близько 55 % економічно активного населення.

Колумбія: близько 58 % економічно активного населення.

Значення економічно активного населення може змінюватися залежно від рівня розвитку країни, структури економіки, рівня зайнятості жінок, молоді та інших соціально-економічних факторів. Важливо також враховувати, що в окремих країнах можуть існувати проблеми підзайнятості, неофіційного сектора і недекларованої праці.

Середня зарплата в країнах Латинської Америки значно варіюється в залежності від країни, регіону, галузі та інших факторів. Загальний рівень доходів може бути нижчим порівняно з розвинутими країнами.

Наприклад, згідно з даними Всесвітнього банку на 2020 рік, середня річна зарплата в деяких країнах Латинської Америки складала:

Бразилія: близько 11 056 доларів США;

Мексика: близько 9 278 доларів США;

Аргентина: близько 12 610 доларів США;

Чилі: близько 17 983 доларів США;

Колумбія: близько 7 407 доларів США.

Варто враховувати, що ці дані представляють середні значення і можуть різнитися залежно від методології розрахунку та джерела інформації. Крім того, зарплати можуть значно відрізнятись в різних секторах економіки, містах та сільській місцевості.

Також варто враховувати, що середня зарплата може не відображати повну картину доходів населення, оскільки можуть існувати значні розбіжності між багатими та бідними шарів населення, а також проблеми з недекларованою працею та неформальним сектором економіки.

Вартість трудового потенціалу в країнах Латинської Америки визначається широким спектром факторів, включаючи рівень освіти та кваліфікації працівників, працездатність робочої сили, доступність робочих місць, рівень заробітної плати, ринкові умови та інші.

Ціна на працю в різних країнах Латинської Америки може варіюватися значно. Наприклад, країни з високим рівнем розвитку та інноваційними секторами економіки, такі як Чилі, Бразилія та Мексика, зазвичай мають вищий рівень заробітної плати порівняно з країнами, де економіка базується на сільському господарстві або інших традиційних галузях.

Однак важливо враховувати, що це загальні тенденції, і існують значні розбіжності вартості трудового потенціалу між різними професіями, секторами економіки та регіонами. Наприклад, кваліфіковані фахівці в інформаційних технологіях або інженерній галузі можуть мати вищу зарплату порівняно з працівниками в інших галузях.

Крім того, вартість трудового потенціалу може змінюватися з часом під впливом економічних, політичних та соціальних чинників. Розвиток освіти, зміни в умовах праці, ринкові тенденції та інші фактори можуть вплинути на рівень заробітної плати та загальну вартість трудового потенціалу.

18.4. Фінансовий потенціал країн Латинської Америки

Фінансовий потенціал країн Латинської Америки охоплює різні аспекти, включаючи фінансову систему, банківську сферу, ринок капіталу, обсяги інвестицій, фінансову стабільність та інші фактори.

Країни Латинської Америки мають різний рівень фінансового розвитку. Деякі країни, такі як Бразилія та Мексика, мають великі та розвинені фінансові системи, що включають багато банків, фондові біржі, страхові компанії та інші фінансові установи. Інші країни можуть мати менш розвинуту фінансову інфраструктуру.

Обсяги інвестицій також відрізняються в країнах Латинської Америки. Деякі країни можуть привертати значні іноземні інвестиції у різні галузі, такі як

нафтова і газова промисловість, добувна промисловість, туризм або сільське господарство. Інші країни можуть бути менш привабливими для іноземних інвестицій через політичну нестабільність або економічні обмеження.

Фінансова стабільність є також важливим елементом фінансового потенціалу. Країни з міцною макроекономічною політикою, низьким рівнем інфляції, стабільною валютою та ефективною фінансовою регуляторною системою здатні забезпечити стабільні умови для фінансової діяльності та інвестицій.

Вартість фінансового потенціалу країн Латинської Америки визначається різноманітними факторами, включаючи розмір та розвиток фінансової системи, обсяги іноземних інвестицій, рівень фінансової стабільності та ефективність фінансового регулювання.

Деякі країни Латинської Америки, такі як Бразилія, Мексика та Чилі, мають великі та розвинені фінансові системи з багатим асортиментом банківських установ, фондових бірж, страхових компаній та інших фінансових інституцій. Ці країни привертають значні обсяги іноземних інвестицій та мають стабільну фінансову стабільність.

У той же час, інші країни Латинської Америки можуть мати менш розвинену фінансову систему та обмежений доступ до фінансових послуг. Це може обмежувати їх потенціал для приваблення іноземних інвестицій та розвитку фінансових ринків.

Оцінювати вартість фінансового потенціалу країн Латинської Америки можна за допомогою різних економічних показників, таких як обсяги банківських активів, обсяги іноземних інвестицій, капіталізація фондових ринків, рівень розуміння та використання фінансових послуг населенням та інші.

18.5. Науковий потенціал країн Латинської Америки

Науковий потенціал країн Латинської Америки охоплює їх здатність до наукових досліджень, інновацій, розробки нових технологій та внесення внеску

у світову наукову спільноту. Науковий потенціал країн визначається різними факторами, включаючи:

Наукові установи і університети: Якість і розвиток університетів та наукових установ впливають на науковий потенціал країни. Наявність висококваліфікованих науковців, наукових лабораторій та інфраструктури сприяє проведенню досліджень та інновацій.

Інвестиції в науку та дослідження: Рівень фінансування наукових досліджень та розвитку технологій є важливим фактором для розвитку наукового потенціалу. Країни, які виділяють значні кошти на дослідження та розвиток, зазвичай мають більш розвинений науковий сектор.

Співпраця з міжнародними науковими спільнотами: Взаємодія та співпраця з науковими організаціями та вченими з інших країн можуть сприяти обміну знаннями, технологіями та ідеями, що сприяє розвитку наукового потенціалу.

Інноваційна активність: Здатність до створення та впровадження нових інноваційних рішень в економіці є показником наукового потенціалу. Розробка нових технологій, продуктів та послуг сприяє економічному зростанню та конкурентоспроможності країни.

Наукові досягнення та публікації: Кількість і якість наукових публікацій, патентів.

Натомість 5 найбільших університетів у Латинській Америці на сьогоднішній день:

Університет Національної Автономної Мексиканської Університету (UNAM) – розташований у Мексиці, цей університет є найбільшим університетом в Латинській Америці за кількістю студентів та розміром кампусу. UNAM має широкий спектр програм навчання та наукових досліджень у різних галузях знання.

Університет Сао Паулу (USP) – знаходиться у Бразилії, USP є одним з найпрестижніших університетів у Латинській Америці. Він має розгалужену мережу факультетів і дослідницьких центрів, які охоплюють різні галузі знань.

Університет Буенос-Айресу (UBA) – знаходиться в Аргентині, UBA є найстарішим та найбільшим університетом в країні. Він пропонує широкий спектр програм навчання та має визнані наукові та дослідницькі підрозділи.

Університет Сан-Паулу Католицької Папської (PUCP) – знаходиться в Перу, PUCP є одним з найбільших та найпрестижніших приватних університетів в Латинській Америці. Він пропонує широкий спектр програм навчання в різних галузях та має сильний науковий потенціал.

Університет Буенос-Айресу (UB) – також знаходиться в Аргентині, UB є одним з найвідоміших університетів у регіоні.

Вартість наукового потенціалу країни важко визначити конкретними числовими показниками, оскільки це поняття охоплює різноманітні аспекти, які необхідно враховувати.

Однак, існують показники, які можуть слугувати орієнтиром для оцінки вартості наукового потенціалу країни:

Кількість та якість наукових досліджень: Розглядаються показники, такі як кількість наукових публікацій, цитування наукових робіт, участь у наукових конференціях та преміях. Велика кількість високоякісних наукових досліджень свідчить про сильний науковий потенціал.

Інноваційні досягнення: Оцінюється впровадження нових технологій та інновацій у реальний сектор економіки, наявність патентів та комерціалізація наукових розробок.

Кількість науковців в країнах Латинської Америки варіюється в залежності від країни та її наукового розвитку. Деякі країни мають значну кількість науковців, які активно працюють у наукових установах, університетах та промислових дослідних лабораторіях. Інші країни можуть мати меншу кількість науковців через різницю в розвитку науково-дослідної сфери та економічних обставин.

Згідно з даними з 2019 року, Бразилія мала близько 210 тисяч науковців.

Згідно з даними з 2017 року, Мексика мала близько 60 тисяч науковців.

Згідно з даними з 2017 року, Аргентина мала близько 45 тисяч науковців.

Згідно з даними з 2016 року, Колумбія мала близько 23 тисяч науковців.

Згідно з даними з 2018 року, Чилі мало близько 18 тисяч науковців.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал країн Латинської Америки.
2. Охарактеризуйте виробничий потенціал країн Латинської Америки.
3. Охарактеризуйте трудовий потенціал країн Латинської Америки.
4. Охарактеризуйте фінансовий потенціал країн Латинської Америки.
5. Охарактеризуйте науковий потенціал країн Латинської Америки.
6. Які фактори сприяють розвитку соціально-економічного потенціалу країн Латинської Америки?
7. Які фактори призупиняють розвиток соціально-економічного потенціалу країн Латинської Америки?

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Суть «Соціально-економічний потенціал регіонів», його складові.
2. Природно-ресурсний потенціал регіону, його структура та значення.
3. Виробничий потенціал регіону, його структура та значення.
4. Трудовий потенціал регіону, його структура та значення.
5. Фінансовий потенціал регіону, його структура та значення.
6. Інноваційний потенціал, його структура та значення.
7. Природно-ресурсний потенціал Канади.
8. Виробничий потенціал Канади.
9. Фінансовий потенціал Канади.
10. Інноваційний потенціал Канади.
11. Природно-ресурсний потенціал України.
12. Виробничий потенціал України.
13. Трудовий потенціал України.
14. Фінансовий потенціал України.
15. Інноваційний потенціал України.
16. Природно-ресурсний потенціал Франції.
17. Виробничий потенціал Франції.
18. Трудовий потенціал Франції.
19. Фінансовий потенціал Франції.
20. Інноваційний потенціал Франції.
21. Природно-ресурсний потенціал Німеччини.
22. Виробничий потенціал Німеччини.
23. Трудовий потенціал Німеччини.
24. Фінансовий потенціал Німеччини.
25. Інноваційний потенціал Німеччини.
26. Природно-ресурсний потенціал Італії.
27. Виробничий потенціал Італії.
28. Трудовий потенціал Італії.

29. Фінансовий потенціал Італії.
30. Інноваційний потенціал Італії.
31. Природно-ресурсний потенціал Японії.
32. Виробничий потенціал Японії.
33. Трудовий потенціал Японії.
34. Фінансовий потенціал Японії.
35. Інноваційний потенціал Японії.
36. Природно-ресурсний потенціал США.
37. Виробничий потенціал США.
38. Трудовий потенціал США.
39. Фінансовий потенціал США.
40. Інноваційний потенціал США.
41. Природно-ресурсний потенціал Великої Британії.
42. Виробничий потенціал Великої Британії.
43. Трудовий потенціал Великої Британії.
44. Фінансовий потенціал Великої Британії.
45. Інноваційний потенціал Великої Британії.
46. Природно-ресурсний потенціал Польщі.
47. Виробничий потенціал Польщі.
48. Трудовий потенціал Польщі.
49. Фінансовий потенціал Польщі.
50. Інноваційний потенціал Польщі.
51. Природно-ресурсний потенціал країн Латинської Америки.
52. Виробничий потенціал країн Латинської Америки.
53. Трудовий потенціал країн Латинської Америки.
54. Фінансовий потенціал країн Латинської Америки.
55. Інноваційний потенціал країн Латинської Америки.
56. Зовнішня торгівля між Україною та країнами ЄС.
57. Експорт України до країн ЄС.
58. Методи дослідження соціально-економічного потенціалу регіонів.

59. Імпорт продукції з країн ЄС до України.
60. Вплив природно-ресурсного потенціалу на господарський комплекс.
61. Оцінка соціально-економічного потенціалу регіонів.
62. Методи дослідження соціально-економічного потенціалу регіонів.
63. Прямі іноземні інвестиції в регіонах України.
64. Чинники розвитку господарського комплексу регіонів.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ (ПОНЯТЬ)

Агломерація міська (від лат. приєднувати) – територіальне утворення, в основі якого лежить певне місто, а також певна сукупність поселень міського типу, сільських та інших поселень, які об'єктивно об'єднані в єдине ціле (складну багатокomпонентну динамічну систему) інтенсивними економічними, у тому числі трудовими та соціальними, культурно-побутовими, рекреаційними та іншими зв'язками, а також екологічними інтересами. В англійській літературі такі скупчення міст звуться «конурбаціями» (від лат. con – з, разом і urbus – місто), в американській – метро полісами (від грец. metropolis – головне місто, столиця). Як правило, міська агломерація у вигляді цілісного територіального соціально-економічного утворення виникає на базі функціонального і просторового розвитку великого міста-ядра і утворює значну зону урбанізації, поглинаючи суміжні населені пункти. Виділяють моноцентричні міські агломерації з одним місто-ядром, яке підпорядковує своєму впливові усі інші поселення, розташовані в його приміській зоні, і набагато перевищує їх за своїм розміром і економічним потенціалом, та поліцентричні міські агломерації, що мають кілька взаємопов'язаних міст-центрів, наприклад, агломерації Донбасу. В міських агломераціях обох типів можна досить чітко виділити найбільш густо населене основне або центральне урбанізоване ядро і периферію, що оточує його. Міські агломерації значно відрізняються одна від одної за чисельністю населення, розміром території, кількістю населених пунктів.

Агропромисловий територіальний комплекс – сукупність розташованих на певній території підприємств і організацій, діяльність яких тісно пов'язана з виробництвом, переробкою та збутом сільськогосподарської продукції. Найважливішими факторами формування агропромислових територіальних комплексів є: потреби у суспільства у продукції агропромислового комплексу в окремих районах; наявність певного рівня соціально-економічного розвитку території, природних умов і відповідного

земельного фонду; забезпеченість трудовими ресурсами; рівень розвитку транспортної системи та ін.

Адміністративний центр – поселення яке має законодавчо встановлені функції центру адміністративного управління щодо інших поселень, розміщених на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (країни, області, району). Функції поселення як адміністративного центру значною мірою визначають соціальну структуру та характер зайнятості його населення.

Адміністративно-територіальна (регіональна) автономія – один із засобів децентралізації державної влади в унітарній державі. Суб'єкт адміністративно-територіальної автономії не має ознак державного утворення. Він має систему самостійно сформованих органів виконавчої і законодавчої влади, які, в свою чергу, мають повноваження з кола питань і у межах, встановлених центром згідно з конституцією держави і чинним законодавством. Прикладом є статус АР Крим.

Адміністративно-територіальна одиниця в Україні – область, район, місто, район у місті, селище, село.

Адміністративно-територіальний устрій – поділ території держави на систему адміністративних одиниць (край, область, провінція, департамент, округ, губернія, земля, воєводство, кантон, волость, повіт, район, громада, місто, село та ін.) відповідно до якого утворюється вертикальна структура органів державної влади і управління, а також здійснюються спрямовані процеси централізації та децентралізації. Необхідність такого поділу постає з потреби представництва вищої державної влади на окремих територіях, певна географічна віддаленість яких від політичного центру держави унеможлиблює як безпосередню реалізацію функцій та завдань вищої державної влади, так і забезпечення широкого зворотного зв'язку у відносинах між державною владою і громадянами цих територій.

Адміністрація місцева державна – місцевий орган державної виконавчої влади в Україні. У межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на

території відповідної адміністративно-територіальної одиниці країни, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Альтернативи регіонального розвитку – варіанти регіонального розвитку, що розрізняються принципово, і прийняття одного з яких виключає прийняття іншого. У регіональній економіці альтернативний підхід обумовлений можливостями застосування різних способів використання спеціалізації території, вибором різних цілей її перспективного розвитку, прогнозами варіантів ресурсного забезпечення розвитку тощо. Висунення альтернатив розвитку зветься також побудовою альтернативних сценаріїв, які відповідають на запитання „Що буде в перспективі, якщо ...?” Метод побудови сценаріїв спершу застосовувався в галузі науково-технічного прогнозування, а згодом став широко застосовуватися в модельних дослідженнях проблем глобального і регіонального розвитку. Опис альтернатив розвитку передбачає повноту набору альтернатив, оцінку їх з нормативних позицій – відповідності поставленим цілям, виявлення позитивних і негативних наслідків. Аналіз можливих альтернатив соціально-економічного розвитку регіонів особливо важливий при розробці стратегії планування територій.

Асамблея Європейських Регіонів (АЄР) – об'єднання близько 300 регіонів з усієї Європи, включаючи країни СНД, яке тісно співпрацює з Радою Європи та інституціями Європейського союзу, і підтримує постійні зв'язки з іншими міжрегіональними асоціаціями. Організована у 1985 році під назвою Ради Регіонів Європи. У Статуті АЄР головна її мета визначається як «політичний голос регіонів Європи». Складовою її діяльності є програми міжрегіонального співробітництва. Серед завдань АЄР також сприяння регіоналізації в Європі та підтримка принципів субсидіарності та комплементаризму між місцевим, регіональним і національним рівнями, а також наднаціональним (загальноєвропейським).

Асоціація Європейських Прикордонних Регіонів (Association of European Frontier Regions) – об'єднання, до якого входять як прикордонні, так і транскордонні регіони (близько 40 членів). Створена у 1971 році Асоціація

відстоює інтереси своїх членів перед державними структурами, організовує конференції та форуми. У 1981 році підготувала Хартію прикордонних та транскордонних регіонів (змінена і доповнена у 1987 році), у якій, зокрема, підкреслювалося, що прикордонні і транскордонні регіони є рушійними силами регіонального розвитку. Асоціація є дорадчим органом Ради Європи та ЄС.

Асоціація Європейських Регіонів – об'єднання адміністративно-територіальних утворень з країн Європи. Основні напрями діяльності: обмін досвідом управління і господарювання, лобіювання інтересів регіонів в національних і міжнародних організаціях. Виникла у 1998 році. У 2000 році нараховувала 296 членів з 23 країн Європи. Існують також більш дрібні міжнародні асоціації, створені для вирішення конкретних регіональних проблем. Прикладами таких асоціацій можуть бути: 1) Конференція периферійних приморських регіонів (The Conference of Peripheral Maritime Regions). Створена у 1973 році, налічує понад 100 членів. Виконує дві основні функції: виступає за перенесення економічної активності з центральних до периферійних і приморських територій, а також сприяє спільним ініціативам, що базуються на використанні ресурсів приморських територій; 2) Робоча група традиційних індустріальних регіонів (The Working Group of Traditional Industrial Regions) створена у 1984 році, об'єднує близько 20 регіонів Європи. Є класичним зразком об'єднання за спільними інтересами. Основною її метою є обмін досвідом та зміцнення зв'язків між індустріальними регіонами, лобіювання включення до нових пріоритетів структурних фондів фінансування регіонів з падінням виробництва промислової продукції; 3) «Чотири двигуни Європи» (Four Motors of Europe). Створена у 1988 році, об'єднує німецьку землю Баден-Вюртемберг, іспанську Каталонію, італійську Ломбардію і французький регіон Рон-Альпи. Основні напрямки співпраці: розвиток транспортної інфраструктури та комунікацій, співпраця в галузі нових технологій, освіти і науки. У 1995 році підписано документ про спільну європейську стратегію «Чотирьох двигунів Європи».

Багатофункціональні міста – міста, в яких одночасно концентрується багато галузей господарства і видів діяльності: промисловість, будівництво, транспорт, торгівля, фінанси, заклади освіти, охорони здоров'я, культури, науки, управління, тощо.

Баланс територіальний – система показників та розрахунків, за допомогою яких встановлюється ступінь урівноваженості (збалансованості) між певними видами ресурсів та потребами в них у межах певної території (зокрема міста). Розділяються на баланси виробничого призначення та соціального спрямування. Баланси економічного призначення розробляються по певних видах економічних ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, виробничих потужностей тощо). Особливістю складання балансів економічних ресурсів по всій території є те, що їхня ресурсна частина доповнюється статтею «ввезення» (або «залучення»), а видаткова частина, «потреби», – статтею «вивезення» (або «надання»). Це пояснюється органічним поєднанням балансу кожного регіону з аналогічними балансами інших регіонів та зведеним балансом певного виду продукції (ресурсів) по всій території країни в умовах реального розподілу праці. Баланси територіальні розглядаються як одно продуктові – по одному виду ресурсів (нафта, бензин, зерно); комплексні – по певній сукупності аналогічних ресурсів, які можуть розглядатися як взаємозамінні у споживанні; між продуктові по схемі міжгалузевого балансу в натуральних показниках. Розробляються як звітні (аналітичні) баланси, так і перспективні для обґрунтування економічної стратегії щодо забезпечення потреб територій певними ресурсами. Територіальні баланси соціального спрямування розробляються з питань, які є основою соціальної політики у регіонах. Це, зокрема, такі баланси, як баланс грошових доходів та витрат населення, баланс соціальної інфраструктури (по окремих позиціях тощо).

Баланс території – система показників, яка характеризує співвідношення територій різного функціонального призначення (за сучасним і перспективним використанням) території міста або регіону. Застосовується при розробленні схем планування територій і генеральних планів міст.

Біполярний регіон – регіон міжнародного співробітництва, що формується на базі двох взаємопов'язаних міст різних країн, у вигляді пари близько розташованих міст (відстань менше 100 км) з обох боків державного кордону. Є основним структурним елементом транскордонних регіонів. Ці міста за сприятливих умов можуть набути значення полюсів розвитку у прикордонному просторі держав-сусідів. Прикладами біполярних регіонів у транскордонній зоні України є Львів – Жешув, Ковель – Люблін, Ужгород – Кошице, Чернівці – Сучава, Рені – Галац, Чернігів – Гомель, Харків – Белгород, Луганськ – Каменськ-Шахтинський, Красний Луч – Новошахтинськ, Маріуполь – Таганрог.

Бюджет розвитку – доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази.

Валова додана вартість у регіоні – різниця між валовим випуском регіону та проміжним споживанням в регіоні. Вона містить у собі первинні доходи, що створюються учасниками виробництва в регіоні та розподіляються між ними. У національних і регіональних розрахунках використовуються два різні показники і два методи оцінки. Для економіки регіону в цілому результати вимірюються випуском товарів і послуг та валовим внутрішнім продуктом у ринкових цінах; для секторів і галузей випуском і валовою доданою вартістю у так званих основних цінах.

Валовий випуск регіону – сумарна вартість товарів і послуг, що є результатом виробничої діяльності одиниць-резидентів регіону в звітному періоді.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) регіону – узагальнюючий показник його соціально-економічного розвитку, що відображає сукупну вартість товарів та послуг (у ринкових цінах), які вироблені в межах регіону за певний відрізок часу. Розраховується як сума валових доданих вартостей галузей економіки плюс податки на продукти за виключенням субсидій на продукти. В Україні розрахунки ВВП здійснюються лише з середини 90-х років із переходом від

статистики Балансу народного господарства (БНГ) до прийнятої в усьому світі системи національних рахунків (СНР).

Валовий національний продукт (ВНП) – узагальнюючий показник соціально-економічного розвитку країни, що відображає кінцеві результати діяльності підприємств і організацій сфери матеріального виробництва і сфери обслуговування населення країни. ВНП відрізняється від валового внутрішнього продукту (ВВП) тим, що перший характеризує результати виробництва підприємств і організацій країни, незалежно від того, розміщені ці підприємства на території даної країни, чи за її межами, а другий стосується тільки підприємств, що розміщені на території даної країни.

Валовий прибуток регіону – показник, що характеризує перевищення доходів над витратами, які підприємства регіону мають у результаті виробництва.

Валовий регіональний продукт (ВРП) – показник, який визначається як різниця між сумою випусків і сумою проміжного споживання в регіоні. Має бути одним з головних показників майбутньої системи регіональних рахунків (СРР), яка повинна розповсюдити принципи системи національних рахунків (СНР) на регіональний рівень. Термін застосовується в Росії. За сутністю ідентичний прийнятому в Україні терміну «Валова додана вартість».

Вертикальна інтеграція у регіоні – виробниче або організаційне об'єднання, злиття, кооперація, взаємодія підприємств, пов'язаних загальною участю у виробництві та реалізації однорідної продукції або взагалі одного й того ж кінцевого продукту. Об'єднання обумовлюється технологічною або продуктовою кооперацією: постачальників матеріалів, виробників вузлів і деталей, збірників кінцевого виробу, продавців і споживачів кінцевого продукту. Вертикальна інтеграція сприяє просуванню товару на ринок.

Виробничий потенціал регіону – 1) реальний обсяг продукції, який можливо виробити за умови повного використання наявних ресурсів регіону; 2) наявні і потенційні можливості виробництва, наявність факторів виробництва, забезпеченість його певними видами ресурсів.

Виробничо-територіальна система – поєднання виробничих підприємств, що характеризується взаємопов'язаним функціонуванням на основі інтеграції та певної територіальної спільності; один з типів виробничо-територіальних комплексів. Складається з елементів, що беруть безпосередню участь у її функціонуванні, і не може функціонувати за відсутності будь-якого з них. Виробництва, що входять до складу системи, за функціями поділяються на основні (головні), допоміжні та обслуговуючі. Виробничо-територіальні системи класифікуються за їхньою спеціалізацією (в Україні – машинобудівні, паливно-енергетичні, хімічні, агропромислові, лісопромислові, будівельно-індустріальні тощо).

Вільна економічна зона являє собою специфічний вид державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. ВЕЗ функціонують як в країнах, що розвиваються, так і у промислово розвинутих країнах – США, Японії, Німеччині, Англії. ВЕЗ активно утворюються в Польщі, Болгарії, Угорщині. Великий досвід щодо їх утворення накопичено в Китаї. Зараз у Росії відносно активно розвиваються ВЕЗ у Находці (далекий Схід), Калінінградській області і Санкт-Петербурзі.

Вільні економічні зони формуються, як правило, на прикордонних територіях, у морських і річкових портах, міжнародних аеропортах, поблизу основних залізничних і автомагістральних ліній, туристичних центрів, в окремих промислових районах. Створення ВЕЗ сприяє вирішенню таких завдань:

- залучення в економіку країни іноземного капіталу, технологій, форм і методів організації праці, формуванню ринкової інфраструктури для розширення міжнародних економічних зв'язків (у тому числі валютно-кредитних, страхових, транспортних, інформаційних), що дозволить використовувати зони як посередника між світовою економікою і вітчизняним господарством; розвитку експортної бази і росту валютних надходжень;

- прискоренню впровадження науково-технічного прогресу за рахунок як зарубіжних, так і вітчизняних наукових розробок і «ноу-хау» і передачі їх для широкого використання на зовнішній ринок і в свою країну;

- апробації на локальному рівні нових форм господарювання;
- практичному навчанню вітчизняних спеціалістів засобам і методам міжнародного бізнесу міжнародного бізнесу.

В Україні вживається термін **«спеціальні (вільні) економічні зони»** відповідно до Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон». Згідно з Указами Президента України 1995–1996 років перша в Україні ВЕЗ Північнокримська експериментальна економічна зона «Сиваш», розташована в АР Крим, включає територію Красноперекіпського району, міст Красноперекіпська і Армянська загальною площею 141 тис. га. Крім того, Указами Президента України від 1998 р. проголошено створення ВЕЗ у містах Донецької області, Славутичі, Трускавці та Яворівському районі Львівської області, Закарпатській області. Запроваджено спеціальні режими інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку (ТПР).

Законодавством створені умови для функціонування 11 ВЕЗ на території 11 міст і запровадження спеціального режиму на території АР Крим та восьми областей. До найбільш підготовлених проєктів ВЕЗ, які можуть бути включені до складу програм їхньої розбудови, відносяться проєкти створення зовнішньоторговельних зон у Волинській («Інтерпорт Ковель»), Закарпатській («Закарпатська зона на базі транспортного вузла «Чоп-Батєво»), Одеській («Порто-франко» м. Одеса), Львівській («Яворів» на базі аеропорту Краківець) областях, торговельно-виробничих зон у Автономній Республіці Крим (Керч, Феодосія), Одеській («Аджалик», «Антарктика»), Херсонській та Миколаївській областях, туристично-рекреаційних зон у Чернівецькій області («Буковина») та Автономній Республіці Крим.

Депресивні регіони (території) – регіони, які принципово відрізняються від відсталих (слаборозвинутих) тим, що при гірших, ніж у середньому по країні, сучасних соціально-економічних показниках, (темпи спаду виробництва у розрахунку на одного жителя, середньомісячні доходи працюючих, рівень безробіття, забезпеченість населення соціальними послугами, ступінь

ротаційності місцевого бюджету, та ін.), у минулому ці регіони були розвинутими, а за виробництвом деяких продуктів посідали провідні місця в країні. Як правило, ці регіони мають досить високий рівень накопиченого виробничо-технічного потенціалу, значну частку промислового виробництва в структурі господарства, відносно високий рівень кваліфікованих кадрів. Однак через різні причини (падіння попиту на основну продукцію або зниження її конкурентоспроможності, вичерпаність мінеральних ресурсів, погіршення геологічних умов тощо) ці регіони втратили своє колишнє економічне значення і відносні переваги. Завдання депресивних територій не можуть бути вирішені власними силами і вимагають втручання держави, отже, депресивні регіони є різновидами проблемних, а їх визначення передбачає проведення незалежної регіональної політики. Тривалість і глибина регіональної депресії значною мірою визначається складом галузей виробництва, криза в яких і є основною причиною розповсюдження депресії на всю економіку регіону. Типовим прикладом депресивного регіону в Україні є старопромисловий Донбас, у якому депресивність регіону значною мірою визначається кризою вугільної галузі.

Державне прогнозування економічного і соціального розвитку – науково обґрунтоване передбачення напрямків розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і термінів досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів.

Екологізація регіону – процес послідовного впровадження нової техніки і технології, нових форм організації виробництва, виконання управлінських та інших рішень, які дають змогу підвищити ефективність використання природних ресурсів регіону з одночасним збереженням природного середовища та його поліпшення на різних рівнях.

Екологічна безпека регіону – стан навколишнього природного середовища у межах регіону, що не загрожує здоров'ю його населення у процесі праці та життєдіяльності.

Екологічна рівновага у регіоні – динамічний стан природного середовища регіону, за якого може бути забезпечена саморегуляція і відтворення основних його компонентів – атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунтів, рослинного і тваринного світу.

Економічне районування – науково обґрунтований поділ країни або великого регіону на економічні райони, що історично склалися або формуються в процесі розвитку продуктивних сил і об'єктивно відбивають територіальний поділ праці. Економічне районування сприяє раціональному розвитку кожного з районів, раціональному використанню природних умов і ресурсів і в кінцевому підсумку прискореному соціально-економічному розвитку всієї країни.

Економічний потенціал регіону – сукупна здатність галузей народного господарства регіону виробляти продукцію, здійснювати капітальне будівництво, перевезення вантажів, надавати необхідні послуги населенню. Визначається досягненнями науки і техніки, обсягом виробничих потужностей, наявністю транспортних засобів, економічно активного населення, якістю їхньої професійної підготовки, ступенем розвитку галузей сфери обслуговування населення та ін. Формує необхідні умови для утворення експортного потенціалу регіону. Економічний потенціал оцінюється при опрацюванні регіональної стратегії розвитку обсягами, структурою, рівнем використання, ступенем зношеності основних фондів, розгалуженістю виробничої бази, наявністю наукоємних, інвестиційно спроможних галузей і підприємств, здатних до реалізації інноваційної моделі економічного зростання, ступенем кваліфікації трудових ресурсів, потужністю, технічним станом та щільністю інженерно-транспортної інфраструктури регіону.

Єврорегіон – юридично оформлена (за нормами Ради Європи) територія транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, які

мають спільний кордон. Це співробітництво спрямоване на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права, для розв'язання спільних проблем і в інтересах людей, що населяють цю територію по обидва боки державного кордону.

Житлово-комунальне господарство – одна з галузей економіки міста, яка забезпечує ефективне функціонування житлового та нежитлового фонду. Складається з таких підгалузей: житлове господарство, водопровід та водопостачання, каналізаційне господарство, шляхове господарство, зелене господарство; газопостачання, тепlopостачання, електропостачання, благоустрій та санітарне очищення міста, зовнішнє освітлення міста, система протизсувних заходів, ритуальне обслуговування населення.

Зайнятість населення регіону – система соціально-економічних відносин, пов'язаних із забезпеченням економічно активного населення регіону робочими місцями та участю його в суспільно корисній діяльності. Обумовлена специфікою природно-економічної зони, етнічним складом населення, формами розселення (місто, село) та ін. Кількісно характеризується рівнем залучення населення або його окремих груп до суспільно корисної діяльності. Зайнятість населення – категорія регіональна. Вона досліджується у межах країни, області, району, міста.

Інвестиційний цикл – комплекс заходів від моменту прийняття рішення про інвестування галузей і сфер економіки регіону (міста) до завершальної стадії інвестиційного проекту, наприклад, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, прийняття інвестиційних рішень, планування і проектування.

Регіон – (франц. region, від лат. region – область, район) – територія, яка відрізняється від інших територій за рядом ознак і характеризується певною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів.

Стимулювання розвитку регіонів – комплекс економічних, соціальних, екологічних, правових і організаційних заходів, спрямованих на досягнення

стабільного розвитку регіонів. Здійснюється з метою забезпечення їх збалансованого економічного і соціального розвитку; досягнення оптимальної (з точки зору економічної ефективності) спеціалізації регіонів у виробництві товарів та послуг; подолання депресивного стану окремих територій; ефективного використання наявного ресурсного, економічного, науково-технічного та трудового потенціалу регіонів; створення сприятливого інвестиційного клімату у регіонах; забезпечення їх екологічної безпеки.

Умови регіонального розвитку – ресурси та інші чинники, які впливають на регіональний розвиток або визначають його, проте знаходяться поза межами даного регіону (наприклад, близько або далеко розташовані поклади корисних копалин, ринки збуту, транспортні коридори, морські узбережжя тощо).

Чистий експорт товарів та послуг у регіоні – різниця між експортом та імпортом зовнішньої торгівлі регіону.

Чистий прибуток регіону – показник регіонального розвитку, що визначається шляхом виключення з валового прибутку регіону споживання основного капіталу.

ТЕСТУВАННЯ ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО РІВНЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

1. Соціально-економічний розвиток регіонів залежить від:

а) величини та ефективності використання наявного на даній території економічного потенціалу;

б) економічного потенціалу;

в) ефективності використання наявного економічного потенціалу.

2. Суспільно-економічний потенціал регіону – це:

а) стереотипи управління регіонами;

б) сукупність природно-ресурсних, виробничих, трудових, інвестиційних та інноваційних ресурсів;

в) спад виробництва, погіршення динаміки демографічних процесів, зростання безробіття, зниження якості життя населення.

3. Об'єктом дослідження СЕПР є:

а) суспільно-економічний потенціал регіону;

б) спад виробництва, погіршення динаміки демографічних процесів, зростання безробіття, зниження якості життя населення;

в) методичні підходи до оцінки економічного потенціалу регіону.

4. Предмет дослідження СЕПР:

а) економічний потенціал регіону;

б) аналіз складових економічного потенціалу регіону та їх вартісна оцінка;

в) логіко-теоретичне узагальнення.

5. У процесі дослідження суспільно-економічного потенціалу використовують такі методи:

а) філософські;

б) загальнонаукові;

в) конкретнонаукові.

6. Системний підхід є методологічною основою при вивченні:

а) компонентної, функціональної та територіальної структури суспільно-економічного потенціалу регіону;

б) структурного аналізу і синтезу;

в) явищ і процесів.

7. Суспільно-економічний потенціал регіону залежить від ряду чинників:

а) кількість економічних ресурсів;

б) якісні характеристики економічних ресурсів;

в) умови, що забезпечують відтворення і використання економічного потенціалу;

г) нарощування економічного потенціалу.

8. Природно-ресурсний потенціал складають:

а) усі види природних ресурсів, що є на території країни чи в підконтрольній їй частині Світового океану;

б) усі види природних ресурсів;

в) основні виробничі фонди.

9. Виробничий потенціал формується:

а) основними виробничими фондами;

б) будівлями, спорудами, трубопроводами, машинами, устаткуванням.

в) мінерально-сировинними, земельно-грунтовими, агрокліматичними, водними, гідроенергетичними, біологічними, природно-рекреаційними.

10. Трудовий потенціал характеризується:

а) кількістю і якістю робочої сили;

б) демографічною ситуацією;

в) приростом трудових ресурсів.

11. Фінансовий потенціал країни визначається:

а) сукупністю грошових фондів підприємств, громадян, держави;

б) фінансовими можливостями держави;

в) річним державним бюджетом.

12. Науковий потенціал базується на:

а) мережі наукових інститутів, науково-дослідних закладів, які існують у системі Національної академії наук, міністерств і відомств;

б) докторів і кандидатах наук;

в) галузях наукової діяльності.

13. Показниками, що характеризують економічну могутність країни є:

а) ВВП;

б) ВНД;

в) державний бюджет.

14. Показники ВВП і ВНД розраховуються:

а) в національній валюті;

б) євро;

в) доларах США.

15. Світовий банк обчислює ВВП і ВНД країн світу в:

а) доларах США;

б) міжнародних доларах;

в) криптовалюти.

16. Показником рівня доходів є:

а) ВНД на душу населення;

б) ВВП;

в) ВНД.

17. Для характеристики стану національних економік використовують такі показники:

а) темпи росту ВВП за рік;

б) рівень безробіття;

в) інфляція;

г) рівень доходів.

18. При оцінці вартості економічного потенціалу Б. Мочалов пропонував розглядати її як:

а) суму вартості витрат минулої праці у вигляді основних виробничих фондів та матеріальних витрат, які входять до складу валового суспільного продукту, а також витрат праці на створення національного доходу плюс вартісна оцінка природних ресурсів;

б) затратний підхід;

в) затратно-ресурсний підхід.

19. Балацький О. при розгляді структури економічного потенціалу виділяє:

а) активну та пасивну частини господарського обороту;

б) державний бюджет країни;

в) дебет та кредит державного бюджету.

20. Хто розробив методику інтегральної оцінки ефективності використання ЕПР з урахуванням впливу складових його елементів:

а) Тищенко О.;

б) Клиновий Д.;

в) Пеппа Т.?

21. За Д. Клиновим та Т. Пеппою економічний потенціал країни за рік розраховується за формулою:

а) $E_{Pr} = E_{Pvr} + E_{Pnvr} + E_{Pr}$;

б) $E_{P} = V\Phi + M + НД + ПР$;

в) $E_{tkpr} = \max[(R1 - R2 - R3 + \dots Rn) - B]$.

22. Природно-ресурсний потенціал – це:

а) здатність природних систем без збитку для себе віддавати людству необхідну продукцію;

б) сукупність природних ресурсів, які є засобом розвитку продуктивних сил, важливим екологічним фактором життєдіяльності суспільства і можуть бути реально використані у господарській діяльності за наявних технологій та соціально-економічних відносин;

в) показник, який характеризує сукупність природних ресурсів та їх сукупну продуктивність;

г) сукупність природних ресурсів, які розміщені в межах певної території, використовуються у народному господарстві, або можуть бути включені в господарський обіг при сучасному рівні розвитку продуктивних сил.

23. Трудовий потенціал регіону – це:

а) потенціал окремих людей, об'єднаних явними і прихованими трудовими можливостями різних соціальних груп, що знаходяться на даній території;

- б) розміри ресурсів праці;
- в) загальна чисельність працездатного населення регіону.

24. Оцінка трудового потенціалу здійснюється на основі:

- а) вартісного (економічного) методу;
- б) ресурсно-рейтингового методу;
- в) методу оцінки у відносному вимірюванні;
- г) екстенсивного методу.

25. Виробничий потенціал – це:

а) можливість країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення;

б) уся сукупність факторів, що визначають рівень, терміни створення і масштаби поширення нових технологічних систем у суспільному виробництві;

в) частина економічного потенціалу, що забезпечує розвиток науки і техніки та наступне збільшення їхніх досягнень в економіці, відіграючи тим самим вирішальну роль у її зростанні.

26. Елементами виробничого потенціалу є:

- а) це основні виробничі фонди;
- б) трудовий виробничий потенціал;
- в) матеріальні і природні ресурси;
- г) промисловість.

27. Фінансовий потенціал регіону – це:

а) сукупність власних і залучених ресурсів, спрямованих на ефективний соціально-економічний розвиток, що забезпечує фінансову стабільність і виконання стратегічно важливих для регіону завдань;

б) джерела фінансових коштів, якими володіють регіональні органи влади, підприємства реального сектора економіки, фінансово-кредитні структури, домогосподарства та зовнішні джерела таких коштів;

в) фінансові ресурси суб'єктів регіону, які невід'ємно взаємодіють з фінансово-кредитною системою, бюджетним потенціалом та інвестиціями.

28. Під інноваційним потенціалом розуміється:

а) кількість економічних ресурсів, які в кожний конкретний момент суспільство може використовувати для свого розвитку;

б) нагромаджена визначена кількість інформації щодо результатів науково-технічних робіт, винаходів, дослідно-конструкторських розробок, прикладів нової техніки та продукту;

в) науково-технологічний потенціал.

29. Оцінка рівня інноваційного потенціалу здійснюється:

а) на національному рівні;

б) на місцевому рівні;

в) на світовому рівні.

30. Чи вірне твердження?

Метод економіко-математичного моделювання використовувався при визначенні й оцінці суспільно-економічного потенціалу регіону.

31. Який елемент природно-ресурсного потенціалу України виступає територіальною базою розміщення народногосподарських об'єктів, системи розселення населення, а також основним засобом виробництва?

а) земельні ресурси;

б) водні ресурси;

в) лісові ресурси;

г) рекреаційні ресурси.

32. Значні водні ресурси України зосереджені:

а) в озерах;

б) в річках;

в) морях;

г) підземних водах.

33. Чи вірне твердження? Україна належить до країн з невисоким рівнем забезпеченості лісом.

34. Територіальна структура рекреаційного комплексу України представлена:

а) рекреаційними пунктами;

- б) рекреаційними районами;
- в) рекреаційними регіонами;
- г) рекреаційними зонами.

35. Чи вірне твердження? Господарство України характеризується великим виробничим потенціалом.

36. Джерелом формування власних фінансів регіонів України є кошти:

- а) отримані в бюджет за рахунок діяльності територіальних органів влади;
- б) отримані в бюджет за рахунок діяльності фізичних осіб;
- в) отримані в бюджет за рахунок діяльності приватного бізнесу.

37. На рівні держави результуючим показником фінансово-економічної стану регіону є:

- а) валовий внутрішній продукт;
- б) валовий регіональний продукт;
- в) валовий національний дохід.

38. Канада має величезний:

- а) лісовий потенціал;
- б) мінерально-сировинний потенціал;
- в) водний потенціал;
- г) ґрунтовий потенціал;
- г) рекреаційний потенціал.

39. Важливою галуззю канадської економіки є:

- а) видобуток мінералів;
- б) водні ресурси;
- в) рекреаційні ресурси.

40. Уряд Канади та приватні сектори надають фінансування науковим дослідженням через:

- а) програми;
- б) гранти;
- в) збільшення заробітної плати;
- г) збільшення кількості науковців.

41. Найбільший університет Канади за кількістю студентів та репутацією:

- а) університет Торонто;
- б) університет Британської Колумбії;
- в) Монреальський університет.

42. Природні умови Франції в цілому сприятливі для розвитку:

- а) господарської діяльності;
- б) промисловості;
- в) туризму.

43. Значний гідроенергопотенціал має річка Канади:

- а) Рона;
- б) Луара;
- в) Сена;
- г) Рейн.

44. Особливість французької економічної політики – велика частка:

- а) державного сектору;
- б) приватного сектору;
- в) бізнесового сектору.

45. У Франції прийнятий принцип:

- а) ринкової економіки;
- б) змішаної економіки;
- в) державної економіки.

46. Однією з найрозвинутіших у Європі є французька система:

- а) залізничного транспорту;
- б) автомобільного транспорту;
- в) авіаційного транспорту.

47. Пік розвитку промислових виробництв Франції припав на:

- а) 60–70-ті роки XX ст.;
- б) 60–70-ті роки XIX ст.;
- в) 40–50-ті роки XX ст.

48. За виробництвом електроенергії Франція посідає в світі:

а) 9-те місце;

б) 2-те місце;

в) 5-те місце.

49. Рослинництво Франції спеціалізується на вирощуванні:

а) зернових культур;

б) цукрового буряку;

в) картоплі.

50. Провідне місце у фінансово-кредитній системі Франції посідає:

а) банківський сектор;

б) фінансовий сектор;

в) інвестиційний сектор.

51. Німеччина відчуває дефіцит:

а) водних ресурсів;

б) лісових ресурсів;

в) мінерально-сировинних ресурсів.

52. Німеччина є лідером у Європі за протяжністю:

а) залізниць;

б) автомобільних доріг;

в) водних шляхів.

53. За виробництвом електроенергії Німеччина посідає в Європі:

а) 1-ше місце;

б) 7-ме місце;

в) 2-ге місце.

54. В рельєфі Італії 80 % площі займають:

а) молоді сейсмічно активні гори;

б) низовини;

в) височини.

55. Італія недостатньо забезпечена:

а) мінеральними ресурсами;

б) водними ресурсами;

в) лісовими ресурсами.

56. Італія – країна в Європі за обсягом іноземних туристичних потоків.

57. Який для Італії характерний тип відтворення населення?

а) I;

б) II;

в) III.

58. Японія – країна:

а) гір;

б) озер;

в) рівнин.

59. Чи вільне твердження? Японська промисловість працює майже повністю на імпортованій сировині.

60. У бідній на природні ресурси Японії традиційно культивується принцип:

а) «Наше багатство – людські ресурси»;

б) «Наше багатство – водні ресурси»;

в) «Наше багатство – фінансові ресурси».

61. За загальним виробництвом електроенергії Японії посідає у світі:

а) 5-те місце;

б) 1-ше місце;

в) 2-ге місце.

62. Найбільш перспективним з-поміж нових видів енергії в Японії є:

а) атомна енергетика;

б) біоенергетика;

в) гідроенергетика.

63. Темпи японського «старіння нації» є:

а) найвищими на планеті;

б) найнижчими на планеті;

в) середніми на планеті.

64. США є одним з найбільших світових виробників:

а) нафти;

б) природного газу;

в) вугілля;

г) діамантів.

65. США мають у світі один з найбільших:

а) виробничий потенціал;

б) трудовий потенціал;

в) природно-ресурсний потенціал.

66. Туризм Великої Британії за значенням у сфері послуг є:

а) другим;

б) першим;

в) третім.

67. Великих змін зазнала економіка Великої Британії у:

а) 70–80-х рр. XX ст.;

б) 70–80-х рр. XXI ст.;

в) 70–80-х рр. XIX ст.

68. У промисловому виробництві Великої Британії важливе місце посідає:

а) добувна промисловість;

б) переробна промисловість;

в) машинобудування.

69. Одним із показників вартості виробничого потенціалу Польщі є:

а) ВВП;

б) ВНД;

в) ВРП.

70. Важливою галуззю для країн Латинської Америки:

а) важка промисловість;

б) сфера послуг;

в) добувна промисловість.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Потапова А. Г., Краснопольська Н. В. Економічний потенціал Волинської області: монографія. Луцьк : Волиньполіграф, 2016. 174 с.
2. Потапова А. Г. Економічний потенціал регіонів України. Підручник. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2022. 415 с.
3. Потапова А. Г., Краснопольська Н. В., Барський Ю. М. Модернізація освітнього комплексу Волинської області. Монографія. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2020. 118 с.
4. Потапова А. Г. Економічний потенціал регіону: практикум. Навч. посібник. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2021. 73 с.
5. Потапова А. Г. Економічна географія України та зарубіжних країн. Практикум. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2021. 84 с.
6. Потапова А. Г. Економічна географія України та зарубіжних країн. Курс лекцій. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2021. 174 с.
7. Потапова А. Г. Економічний потенціал регіону. Курс лекцій. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2021. 217 с.
8. Потапова А. Г. Економічний потенціал регіону. Сертифікований електронний курс освітнього компонента (Модель № 2) (Сертифікат № 060222-02, протокол № 6 від 23 лютого 2022 р.).
9. Потапова А. Г., Краснопольська Н. В., Шеремета І А. Наукові підходи до формування та функціонування фінансового потенціалу регіону. *Первый независимый научный вестник=First independent scientific journal*. К., 2016. № 6. С. 11–16.
10. Потапова А. Г., Краснопольська Н. В., Шеремета І А. Динаміка наукового потенціалу Волинської області. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2016. № 14. С. 240–244.
11. Потапова А. Г., Краснопольська Н. В., Шеремета І. А. Просторовий аналіз наукового потенціалу Західного регіону України. *Сучасна наука в мережі Internet*. Київ : ТК Меганом, 2020. С. 23–30.

12. Alla Potapova, Anastasiia Lemekhova. Employment potential of the Volyn region: its content and importance in the conditions of market economy. *Часопис соціально-економічної географії*. Випуск 21 (2). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 80–84.

13. Потапова А. Г., Краснопольська Н. В. Формування ресурсної бази наукового потенціалу Волинської області. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2017. № 17. С. 259–264.

14. Потапова А. Г. Основи економіки. Навчальний посібник. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2023. 70 с.

15. Потапова А. Г. Основи економіки. Курс лекцій. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2023. 270 с.

16. Голуб Геннадій, Погребський Тарас, Потапова Алла, Бринчук Наталія. Ретроспективний аналіз інвестиційної діяльності України. *Географічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 3 (3), 2024. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки; ВД «Гельветика», 2024. С. 34–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2024.3.04>.

17. Вовк О. П., Потапова А. Г. Вплив шахів та гри Го на географію освіти, науки та бізнесу. *Природнича освіта та наука*. Випуск 1, 2024. Рівне : Рівненський державний гуманітарний університет; ВД «Гельветика», 2024. С. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/NSER/2024-1>.

18. Потапова А. Види дистанційних занять у практиці викладання освітніх компонентів у закладах вищої освіти. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 3–5 листопада 2023 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2023. С. 49–51.

19. Потапова А., Москвич І. Географія релігій у Волинській області. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 3–5 листопада 2023 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2023. С. 39–40.

20. Потапова А., Бігун Я. Використання картографічного методу в новій українській школі. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 3–5 листопада 2023 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2023. С. 70–72.

21. Якубець Л., Потапова А. Інноваційні технології при викладанні географії в новій українській школі. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 3–5 листопада 2023 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2023. С. 51–53.

22. Потапова А. Г. Впровадження картографічного методу при викладанні географії в Новій українській школі. *Географічна освіта у шкільних та позашкільних закладах : проблеми, пошуки, перспективи* : Збірник наукових праць / за ред. проф. Д. В. Лико. Рівненський державний гуманітарний університет. Випуск 2. Рівне : Видавець О. Зень, 2023. С. 103–110.

23. Потапова Алла. Соціально-економічний потенціал Сполучених Штатів Америки. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 116–118.

24. Потапова Алла, Залуська Марія. Фінансова система України. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 119–121.

25. Потапова Алла, Хомик Тетяна. Основні теоретичні підходи до трактування розвитку економіки. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 121–122.

26. Потапова Алла, Гаврилович Крістіна. Формування міжнародної валютної системи. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 122–124.

27. Потапова Алла, Сокол Святослав. Використання інформаційних технологій на уроках географії. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 173–174.

28. Потапова Алла, Порва Наталія. Географія освітнього активізму Волинської області: роль приватної ініціативи у формуванні нових освітніх просторів регіону. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 179–180.

29. Потапова Алла, Даниленко Вікторія. Завдання та значення екологічного виховання в шкільному курсі географії. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 201–202.

30. Потапова А. Г. Основи економіки. Сертифікований електронний курс освітнього компонента (Модель № 2) (Протокол № 10 від 19 червня 2024 р.).

31. Потапова А. Г. Соціально-економічний потенціал регіонів світу. Електронний курс освітнього компонента. URL: <https://moodle.vnu.edu.ua/course/view.php?id=2639>

32. Krasnopol'skaja N., Potapowa A., Golub G., Pogrebskij T. Current trends of using scientific potential of Volyn Region. *Acta Geographica Silesiana*. № 13/1 (33). Sosnowiec: Wydział Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego, 2019. S. 35–40.

33. Potapova Alla G., Golub Gennady S., Pogrebskyi Taras G. Divorce as an aspect of demographic behavior of the population of Volyn region. *Journ. Geol. Geograph. Geoecology*, 31 (1). Дніпро : ПП «Ліра ЛТД», 2022. P. 133–141. ISSN 2617-2909, ISSN 2617-2119. doi: 10.15421/112213.

34. Potapowa A., Pogrebskij T., Golub G., Hlushko S. The food problem of Ukraine. *Acta Geographica Silesiana*. № 15/1 (41). Sosnowiec : Instytut Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego, 2021. S. 25–31.

35. Alla Potapova, Taras Pohrebskyi, Gennadii Golub, Svitlana Hlushko. The scientific potential of Volyn Region (Potencjał naukowy obwodu wołyńskiego; Научный потенциал Волынской области). *Acta Geographica Silesiana*. № 15/2 (42). Sosnowiec : Instytut Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego, 2021. S. 27–32.

36. Alla Potapova, Taras Pohrebskyi, Gennadii Golub, Valentyna Golub, Svitlana Hlushko. Refugee as a social problem of the regions (Uchodźstwo jako problem społeczny regionów; Беженство как социальная проблема регионов). *Acta Geographica Silesiana*. № 15/4 (44). Sosnowiec : WNoZ UŚ, 2021. S. 23–28. ISSN 1897–5100.

37. Alla Potapova, Taras Pohrebskyi, Gennadii Golub, Valentyna Golub, Svitlana Hlushko. Regional features of school education in Ukraine (Cechy regionalne edukacji szkolnej na Ukrainie; 2 Региональные особенности школьного образования в Украине). *Acta Geographica Silesiana*. № 15/4 (44). Sosnowiec : WNoZ UŚ, 2021. S. 29–36. ISSN 1897–5100.

38. Alla Potapova, Taras Pohrebskyi, Gennadii Golub. Socio-demographic factors of population resettlement of Volyn Region (Czynniki społeczno-demograficzne przemieszczania się ludności w obwodzie wołyńskim; Социально-демографические факторы расселения населения Волынской области). *Acta Geographica Silesiana*. № 16/1 (45). Sosnowiec : Instytut Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląski, 2022. S. 19–31.

39. Alla Potapova, Taras Pohrebskyi, Gennadii Golub. The structure and territorial features of agro-resource potential of Volyn Region (Struktura i cechy przestrzenne potencjału zasobów rolnych obwodu wołyńskiego; Структура и

территориальные особенности агроресурсного потенциала Волынской области). *Acta Geographica Silesiana*, 16/3 (47). Sosnowiec : INoZ UŚ, 2022. S. 33–38. ISSN 1897–5100.

40. Alla Potapova, Taras Pohrebskyi, Gennadii Golub, Sofiia Maksymiuk. The development of anthropogenic landscape science in Ukraine (Rozwój krajobrazoznawstwa antropogenicznego na Ukrainie; Развитие антропогенного ландшафтоведения в Украине). *Acta Geographica Silesiana*, 17/3 (51). Sosnowiec : INoZ UŚ, 2023. S. 21–25. ISSN 1897–5100.

41. Gennadii Golub, Taras Pohrebskyi, Sergiy Golub, Alla Potapova. Socio-geographical characteristics of rural settlement of the Volyn Region (Cechy społeczno-geograficzne osadnictwa wiejskiego w obwodzie wołyńskim; Общественно-географические особенности сельского расселения Волынской области). *Acta Geographica Silesiana*, 18/1 (53). Sosnowiec : INoZ UŚ, 2024. S. 5–11. ISSN 1897–5100.

42. Taras Pohrebskyi, Gennadii Golub, Sergiy Golub, Alla Potapova. The current state, problems and prospects for the development of organic agriculture in Ukraine (Stan obecny, problemy i perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego na Ukrainie; Современное состояние, проблемы и перспективы развития органического сельского хозяйства в Украине). *Acta Geographica Silesiana*, 18/1 (53). Sosnowiec : INoZ UŚ, 2024. S. 13–20. ISSN 1897–5100.

Інформаційні ресурси

1. Верховна Рада України. URL: www.rada.gov.ua.
2. Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/>.
3. Державний комітет статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
4. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>.
5. Урядовий портал. URL: www.kmu.gov.ua